

ERON JÄLKEISTÄ VANHEMMUUTTA TUKEMASSA

Vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia perhetapaamistoiminnasta

SUVI RANGELL
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

RANGELL, SUVI: Eron jälkeistä vanhemmuutta tukemassa - Vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia perhetapaamistoiminnasta
Pro gradu -tutkielma, 69 s., 3 liites.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Tarja Pösö
Huhtikuu 2015

Tämän tutkielman aiheena on vapaaehtoistyönä toteutettu eroauttaminen. Tutkimuksessa haluttiin selvittää eroperheille tarkoitettuihin perhetapaamisiin osallistuneiden vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia toiminnasta. Perhetapaamistoiminta on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämä palvelu, jossa erotilanteessa oleville perheille tarjotaan kodinomaisen tila, jossa vanhempi ja lapsi voivat tavata toisiaan. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita muun muassa siitä, minkälaisia merkityksiä eroauttamiseen osallistuminen vapaaehtoisille tuottaa.

Laadullisessa tutkimuksessa haastateltiin kymmentä vapaaehtoistyöntekijää teemahaastattelua käyttäen. Analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jonka avulla haastatteluaineistosta nostettiin esiin vapaaehtoistyöhön liittyviä merkityksellisiä teemoja.

Tutkimustulokset jakautuvat kolmeen osaan. Tulosten ensimmäisessä osassa käsitellään niitä henkilökohtaisia merkityksiä, joita perhetapaamisissa toimiminen tuottaa vapaaehtoistyöntekijöille, toinen osa paikantaa vapaaehtoisten perhetapaamisissa saamia erilaisia rooleja ja tutkimustulosten viimeinen osa käsittää vapaaehtoisten kokemuksia perhetapaamistoiminnasta järjestötasolla.

Tutkimustuloksista käy ilmi, että eroauttaminen on merkityksellinen teema vapaaehtoistyön kentällä. Vapaaehtoistyöhön osallistumisesta seuraa voimavaroja myös vapaaehtoiselle itselleen, jolloin kyseiseen toimintaan halutaan sitoutua. Vapaaehtoistyöntekijät kokevat perhetapaamistoiminnassa mukana olon vaivattomaksi, koska järjestö tarjoaa vapaaehtoistyön toteuttamiseen erinomaiset puitteet. Jatkotutkimuksena ajattelen, että ymmärrystä vapaaehtoistyöstä kannattaa tulevaisuudessa lisätä, sillä onnistuessaan toiminta tuottaa hyvinvointia sekä avun antajalle että saajalle.

Asiasanat: vapaaehtoistyö, ero, perhe, kolmas sektori

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

RANGELL, SUVI: Supporting parenting after divorce - Volunteers' experiences about family visitation service

Master's Thesis, 69 pages, 3 appendix pages

Social Work

Supervisor: Tarja Pösö

April 2015

The subject of this thesis is divorce support, which is operated by volunteering. The purpose of the research is to find out what kinds of experiences volunteers have about working in family visitation service for divorced families. The family visitation service is a new kind of service established by Tampere department of Mannerheim League for Child Welfare in which divorced families are offered a homelike visitation place for parent and child. The interest of research is to examine, among other things, what kind of meanings attending to divorce support activity produces to volunteers.

The qualitative research consists of ten volunteers theme interviews. The interview data was analysed by data-based content analysis, which helped to bring up meaningful themes related to volunteering.

The research results have three parts. The first part handles those personal meanings which working in family visitation service produces to volunteers. Second part pinpoints the different roles of the volunteers in visitation. The third and last part consists the experiences the voluntary people see in organisational work.

The findings transpire that the divorce support is meaningful theme in a field of voluntary work. Taking part of voluntary work empowers the volunteers themselves and at the same time the voluntary work itself engages the volunteers. Since the organisation provides excellent framework for the volunteering, the volunteers experience the work effortless. In my opinion, as a future research the understanding of the voluntary work could be beneficially introduced, since when in success the activity will provide well being to the both parts: volunteer and people needing support in their lives.

Keywords: voluntary work, divorce, family, third sector

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 VAPAAEHTOISTYÖ OSANA YHTEISKUNTAA	3
2.1 Vapaaehtoistyön erilaisia ulottuvuuksia.....	3
2.2 Motivaatio auttamiselle	5
2.3 Vapaaehtoistyöntekijänä sosiaali- ja terveysjärjestöissä.....	6
3 EROTILANNE PERHEESSÄ	9
3.1 Eron vaikutukset perheeseen.....	9
3.2 Lapsen ja vanhemman tapaaminen eron jälkeen.....	11
4 PERHETAPAAMISTOIMINTA EROPERHEEN TUKENA	14
4.1 Hankkeesta osaksi palvelujärjestelmää	14
4.2 Perhetapaamistoiminnan kuvausta	15
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	18
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	18
5.2 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu.....	18
5.3 Sisällönanalyysi ja analyysin toteuttaminen	21
5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	23
6 TUTKIMUSTULOKSET	25
6.1 Toiminnan merkitys vapaaehtoistyöntekijälle	25
6.1.1 Eron henkilökohtainen merkitys	26
6.1.2 Ammatillista kokemusta ja vastapainoa työlle	30
6.1.3 Auttamisen halu	33
6.1.4 Elämäkokemuksen karttuminen	36
6.1.5 Toiminnan sosiaalinen merkitys	39
6.1.6 Vapaaehtoistyö eroauttamisen kentällä.....	41
6.2 Vapaaehtoistyöntekijän eri roolit	42
6.2.1 Sivustaseuraaja.....	43
6.2.2 Vanhemmuuden tukija	46
6.2.3 Tasapainoilua kahden roolin välillä	50
6.3 Järjestö vapaaehtoistyön mahdollistajana	52
6.3.1 Auttamisen helppous.....	52
6.3.2 Perhetapaamistoiminta täydentämässä kunnallisia palveluja	55
6.3.3 Ennaltaehkäisevän tuen merkitys.....	58
7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	60
LÄHTEET.....	66
LIITE 1: Teemahaastattelun runko	70
LIITE 2: Kuva 1	72

1 JOHDANTO

Erosta on tullut ilmiö, joka koskettaa lähes kaikkien suomalaisten elämää joko omakohtaisesti koettuna tai välillisesti esimerkiksi sukulaisten tai ystävien kautta (Kääriäinen & Hämäläinen & Pölkki 2009, 11). Vuonna 2013 13 766 avioliittoa ja 101 rekisteröityä parisuhdetta päättyi eroon (Suomen virallinen tilasto). Erojen määrä on todellisuudessa vielä suurempi, kun mukaan lasketaan avoliitoista eronneet. Olipa kyseessä sitten ero avio- tai avoliitosta vaikuttaa tilanne vanhempien sekä lasten elämään moni eri tavoin. Eroprosessissa perhesuhteet kokevat suuria muutoksia, jolloin perheen saamalla tuella on suuri merkitys tulevaisuuden ja erosta selviämisen kannalta.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osastolla toteutettiin vuosina 2012–2014 Lapsi ja ero -hanke, jossa perheille tarjottiin matalan kynnyksen tukea erotilanteisiin. Hankkeen rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Eroa pohtiville ja eronneille lapsiperheille, nuorille sekä eroperheiden läheisille oli tarjolla muun muassa neuvontaa ja ohjausta erotilanteessa sekä vertaistukea. Hankkeen yksi tukimuoto oli lapsen ja vanhemman ennalta sovitut tapaamiset, joissa on mukana järjestön kouluttama vapaaehtoistyöntekijä. Perhetapaamistoiminta on Tampereen osaston kehittämä uusi palvelu lapsiperheille, joilta puuttuu eron jälkeen kodinomainen paikka, jossa tavata ja viettää aikaa yhdessä lapsen kanssa. Palvelun tarkoitus on tukea lapselle tärkeiden ihmissuhteiden jatkuvuutta eron jälkeen ja tarjota puolueeton tila tapaamiselle elämän muutoskohdassa. (Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston eropalvelut.)

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää perhetapaamistoiminnassa mukana olleiden vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia palvelusta. Kiinnostuin vapaaehtoistyöntekijöiden toteuttamasta auttamistyöstä, kun järjestö tarjosi aihetta pro gradu -tutkielman tekijälle. Perhetapaamistoimintaa on mielekästä tutkia, koska se on uudenlainen palvelu, joka hankkeen päättymisen jälkeen tulee jatkumaan osana järjestön eropalveluja. Hankkeen loppuraportin mukaan perhetapaamiset ovat olleet suosittuja ja tämäntyyppiselle ennaltaehkäisevälle palvelulle on perheiden keskuudessa tarvetta. Uusia vapaaehtoistyöntekijöitä on jo käyty kouluttamassa toisessa Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksessä, jossa on aloitettu vastaavanlainen eroperheiden palvelu. (Lapsi ja ero -hanke 2014.) Tutkimuksesta saatavan tiedon avulla toimintaa pystytään jatkossa kehittämään ja vapaaehtoistyöntekijöiden kokemusten ymmärtäminen voi auttaa esimerkiksi uusien vapaaehtoisten rekrytoimista.

Yhteiskunnallisessa mielessä on kiinnostavaa tutkia toimintaa, joka toteutetaan järjestöpuolella, mutta joka täydentää julkista palvelujärjestelmää. On myös mielenkiintoista pohtia ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä tapahtuvaa yhteistyötä sekä sitä, miten vapaaehtoiset itse kokevat oman työpanoksensa merkityksen osana perheille tarjottavia palveluja. Olen itse tehnyt vapaaehtoistyötä vanhusten parissa asuessani vuoden ajan Lontoossa, joten tutkimusaihe kiinnostaa minua myös henkilökohtaisesti. Koin vapaaehtoistyön erittäin antoisaksi, sillä se antoi muun muassa kokemuksen olla osa ympäröivää yhteisöä ja yhteiskuntaa.

Psykologi Kari Kiiänmaa (2008, 92–93) kirjoittaa teoksessaan, että Suomeen kaivattaisiin rakentavaa erokulttuuria. Perheiden tulisi saada tukea riittävän varhaisessa vaiheessa, jolloin eroon liittyviä asioita pystyttäisiin työstämään pitkäjänteisesti ja mahdollisia kielteisiä seurauksia ennaltaehkäisemään (Emt). Lapsi ja ero -hankkeen myötä perheille on tarjolla varhaista tukea erotilanteeseen ja jokainen perhe voi valita erilaisista tukimuodoista omaan tilanteeseensa sopivimman. Ilman vapaaehtoisten työpanosta toiminta ei olisi mahdollista, joten on tärkeää tuoda myös heidän kokemuksiaan näkyväksi.

Tutkimuksen teoriaosuudessa käsitellään vapaaehtoistyön ilmiötä eri näkökulmista ja sitä, mikä saa ihmiset osallistumaan auttamistyöhön. Lisäksi paikannetaan vapaaehtoistyön olemusta toimintaan liittyvien eettisten ohjeiden kautta. Perheen erotilannetta käsiteltäessä kerrotaan, minkälaisia vaikutuksia erolla on perheenjäseniin sekä tarkastellaan vanhemman ja lapsen eron jälkeiseen tapaamiseen liittyviä tekijöitä. Teoriaosuuden loppuun kuvataan perhetapaamistoimintaa, jossa tutkimukseen haastatellut vapaaehtoistyöntekijät toimivat. Tutkimuksen toteutus -luvussa kerrotaan tutkimuksen metodologisista valinnoista ja kuvataan tutkimusprosessin etenemistä vaihe vaiheelta. Luvussa 6 esitellään tutkimustulokset, jonka jälkeen tehdään tutkimuksesta yhteenveto ja esitetään tuloksista johtopäätökset.

2 VAPAAEHTOISTYÖ OSANA YHTEISKUNTAA

2.1 Vapaaehtoistyön erilaisia ulottuvuuksia

Vapaaehtoistyö on osallistumista vuorovaikutukseen perustuvaan organisoituun auttamis- ja tukitoimintaan, joka tähtää henkisen ahdingon lievittämiseen tai elinoloihin liittyvän puutteen korjaamiseen. Vapaaehtoistyötä ei tehdä taloudellisena yritystoimintana, palkkatyönä eikä erityisenä harjoitteluna, vaan tehtävään valmennusta saaneen auttajan motiivi pohjautuu ajatukseen, että hän voi olla avuksi ja oppii jotakin tärkeää. Myös tällaiseen toimintaan liittyvät tukitehtävät kuuluvat vapaaehtoistyön piiriin. (Eskola & Kurki 2001, 10.)

Tässä määritelmässä kiteytyy toiminnan vapaaehtoinen luonne sekä se, että itse työ voi olla tehtäviltään hyvin monenlaista. Määritelmä huomioi myös vapaaehtoistyön vuorovaikutuksellisuuden ja sen, että auttajana toimiva henkilö voi itsekkin hyötyä toiminnasta esimerkiksi oppimalla jotakin. Anne Birgitta Yeung (2007, 153) puolestaan kuvaa vapaaehtoistyön olevan lisäksi joustavaa ja omaehtoista, jolloin vapaaehtoinen henkilö voi itse määrittää muun muassa toimintaan käyttämänsä ajan. Nämä ominaispiirteet ovat vapaaehtoistyön vahvuus, mutta samalla myös sen heikkous, sillä onnistuakseen toiminta tarvitsee vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumista. (Emt.)

Myös kansainvälisissä määritelmissä vapaaehtoistyö kuvataan edellä mainittujen piirteiden kaltaiseksi toiminnaksi, jossa henkilö tekee vapaaehtoisesti ja palkatta työtä toisen osapuolen hyväksi (esim. *Manual on the Measurement of Volunteer Work* 2012, 13; Musick & Wilson 2007, 12). Puhuttaessa vapaaehtoistyöstä kansainvälisesti on kuitenkin hyvä tiedostaa käsitteen määrittelyyn liittyviä kulttuurisia tekijöitä. Joissakin yhteisöissä avun tarjoamista pidetään luonnollisena osana ihmisten välistä toimintaa, jolloin sitä voi joskus olla vaikeaa erottaa varsinaisesta organisoidummasta vapaaehtoistyöstä. On myös olemassa kulttuureja, joissa vapaaehtoistyön käsite saattaa aiheuttaa ihmisille negatiivisia miellelyhtymiä, sillä vapaaehtoinen työnteko on nimensä vastaisesti liittynyt pakolla tehtyyn palkattomaan työhön. (*Manual on the Measurement of Volunteer Work* 2012, 11.) Tässä tutkielmassa tutkitaan suomalaisessa yhteiskunnassa tehtävää vapaaehtoistyötä, mutta on kiinnostavaa pohtia käsitettä myös kansainvälisellä tasolla. Kirjallisuudessa käytetään paljon myös termiä vapaaehtoistoiminta. Briitta Koskiahon (2001, 16) mukaan vapaaehtoistyöllä tarkoitetaan yleensä yksilön tai ryhmien tekemää työtä, kun taas vapaaehtoistoiminta on vapaaehtoistyötä organisoivien järjestöjen toimintaa.

Vapaaehtoistyön käsite on muuttunut ajan myötä. Markku Ojasen (2001, 95–96) mukaan kolmeen suureen monoteistiseen uskontoon on aina liittynyt köyhien, sairaiden ja vähäosaisten auttaminen, mutta varsinaisen vapaaehtoistyö sai nykyisen kaltaisen merkityksensä vasta, kun työ ja vapaa-aika erottuivat toisistaan. Muutoksen myötä ihmisille tuli mahdolliseksi käyttää omaa aikaansa toisten ihmisten tai jonkin asian auttamiseen. Yhteisöllisissä kulttuureissa oltiin totuttu pitämään huolta oman heimon jäsenistä, mutta vapaaehtoistyössä apua voitiin tarjota täysin vieraille ihmisille. Vapaaehtoistyön yleistyminen liittyy myös auttamisen ammatillistumiseen ja uusien ammattikuntien, kuten psykologien, syntyyn. Ojanen kirjoittaa, että ihmisen minätietoisuuden vahvistuessa myös kiinnostus kanssaihminen hyvinvointia kohtaan lisääntyi. Yhteiskunnassa tehtävä auttamyö ei voinut kuitenkaan jäädä pelkästään ammatti-ihmisten harteille, sillä avun tarpeessa olevien määrä oli niin suuri. (Emt.)

Koskiahon (2001, 15–17) kirjoittaa vapaaehtoistyön olevan sosiaalipoliittisesti monimerkityksinen teema, jonka painotus on vaihdellut aikojen saatossa. Hänen mukaansa vapaaehtoistyö on sosiaalisyhteiskunnallista toimintaa, jonka vastakohtana on valtion ja muiden viranomaisten toiminta. Vapaaehtoistoiminta liittyy läheisesti käsitteeseen kolmas sektori, joka on yleisnimitys yhdistysten ja järjestöjen toimintakentälle. Kansalaisyhteiskunta sen sijaan sisältää vapaaehtoistoiminnan, kolmannen sektorin ja kansalaisten poliittisen omaehtoisen toiminnan. Kansalaisyhteiskunnassa tapahtuva toiminta on epävirallista, mutta sen tavoitteet voivat olla hyvin konkreettisia kuten pyrkimys lainsäädännön tai talouden arvojen muuttamiseen. (Emt.) Aaro Harjun (2010, 14) mukaan kansalaisyhteiskunnassa tapahtuvaa toimintaa kuvastaakin parhaiten se, että sillä on usein erilaiset arvot, päämäärät, logiikka sekä toiminta- ja organisoitumistavat verrattuna muihin yhteiskunnan sektoreihin.

Erilaiset sosiaali- ja terveystajrjestöt ovat yksi tärkeimmistä vapaaehtoistyön areenoista. Suomalainen yhdistyksissä tapahtuva vapaaehtoinen auttamistoiminta sai alkunsa 1840-luvulla syntyneissä niin kutsutuissa rouvasväenyhdistyksissä. Siitä eteenpäin järjestötoiminta on kehittynyt yhteiskunnallisten muutosten mukana, kun esimerkiksi teollistumisen myötä syntynyt työväenluokka alkoi perustaa omia avustusmuotoja. Sotien jälkeisessä Suomessa syntyi taas tarve etenkin väestö- ja perhepoliittisille järjestöille. Monet suomalaiset sosiaalipalvelut kuten neuvolatoiminta ja päihdehuolto ovat syntyneet järjestöjen käynnistämästä toiminnasta, joka on myöhemmin siirtynyt valtion ja kuntien vastuulle. Vapaaehtoistoiminnalla on siten ollut suuri merkitys suomalaisen hyvinvointivaltion syntymiselle. (Ruohonen 2003, 40–45.)

2.2 Motivaatio auttamiselle

Altruismi eli auttaminen kuuluu olennaisesti ihmisten väliseen toimintaan. Anne Birgitta Pessi ja Juho Saari (2008) ovat tutkineet suomalaisten suhtautumista avun tarjoamiseen sekä sitä, mitkä tekijät motivoivat ihmisiä auttamaan. Paikantaessaan teoksessaan altruismin perimmäistä olemusta he pohtivat sitä, kuinka käsitettä on aikojen saatossa määritelty monin erilaisin tavoin. Altruismia voidaan esimerkiksi luokitella sen perusteella, tuottaako auttaminen resursseja auttajalle itselleen. Altruistisen toimijan saamat resurssit voivat olla joko konkreettinen materiaallinen hyöty tai henkinen palkinto, kuten ilo ja mielekkyyden tunne. Tiukimpien määritelmien mukaan ainoastaan pyyteetöntä auttamista voidaan pitää puhtaasti altruistisena. Kuitenkin omassa tutkimuksessaan Pessi ja Saari eivät ole niinkään kiinnostuneita ihmisten pyyteettömyydestä, vaan enemmänkin arkipäivän tilanteisiin liittyvästä avun tarjoamisesta. (Emt.) Tässä tutkimuksessa ollaan kirjoittajien tavoin kiinnostuneita arkisesta auttamisesta, jota ihmiset toteuttavat omien elämäntilanteidensa tarjoamissa puitteissa. Tuntuu lisäksi luontevalta ajatella, että esimerkiksi osallistuminen vapaaehtoistyöhön tuottaa ihmiselle useimmiten jonkinlaisen mielihyvän tunteen, oli kyse sitten avun tarjoamisesta koituva ilo tai uuden oppimisesta seuraava onnistumisen tunne.

Niall Scott ja Jonathan Seglow (2008, 1–2) kirjoittavat altruismin idean olevan pohjimmiltaan yksinkertainen. Lähes jokainen haluaisi olla altruisti, kun taas harvempi ihminen häpeilemättä kehuu toimivansa egoistisesti. Vaikka altruismi on toisten hyväksi tapahtuvaa toimintaa, on kuitenkin huomioitava, että siihen voi liittyä myös moraalisia ongelmia. Kirjoittajat esimerkiksi pohtivat sellaisen teon altruistisuutta, jossa henkilö ilmoittaa itsensä elintenvuovuttajaksi, mutta hyväksyy elimen vastaanottajaksi ainoastaan itsensä kanssa samaa rotua olevan henkilön. Toisaalta omaa ympäröivää yhteisöä on aina totuttu auttamaan, eikä sitä yleensä pidetä mitenkään negatiivisena asiana. (Emt.) Myös Pessi ja Saari (2008, 18–19) tiedostavat altruismin käsitteen moniulotteisuuden. Altruistiseen toimintaan voi heidän mukaansa liittyä muiden ryhmien tai yksilöiden syrjintää ja poissulkemista. Lisäksi auttajan ja autettavan välille kehittyy usein jonkinlainen valtasuhde, joka saattaa saada erilaisia muotoja. Avun antaja saattaa olla vahvemmassa asemassa ja omata näin ollen enemmän valtaa avun saajaan nähden. Toisaalta autettavakin voi käyttää valtaa käyttämällä hyväkseen altruistin auttamishalukkuutta. (Emt.)

Tutkimustulostensa perusteella Pessi ja Saari (2008) toteavat Suomen olevan altruistinen maa. Suomalaisten auttamisaktiivisuuteen vaikuttavat erilaiset tekijät kuten se, kokeeko auttaja itsensä onnelliseksi. On havaittu, että ihmiset, jotka ovat tyytyväisiä omaan elämäänsä, auttavat myös helpommin muita. Vaikka apua voidaan tarjota myös kauas esimerkiksi kehitysavun muodossa, ihmisten altruistisuus kohdistuu kuitenkin helpoiten omaan lähipiiriin ja asioihin, joihin he tuntevat yhteyttä. Suomessa tuntuu lisäksi vallitsevan vastavuoroisuuden periaate, jolloin apua halutaan jakaa eteenpäin, jos on itse kokenut tulleen autetuksi aiemmin. Vastavuoroista auttamista pidetään lähes velvoitteena, jos avun saanut henkilö vain on kykenevä jakamaan apua eteenpäin. Pessi ja Saari havaitsivat myös kasvatuksella olevan merkitystä ihmisten altruistiseen käyttäytymiseen. Altruistisia arvoja voidaan omaksua niin oman perheen keskuudessa kuin laajemmin yhteiskunnallisilla tasoilla kuten koulumaailmassa. Ihmisten altruistinen käytös voi siis olla monen eri tekijän seurausta. Kirjoittajat myös muistuttavat, että auttamiseen liittyvät asenteet voivat vaihdella elämän eri vaiheissa, esimerkiksi nuoret saattavat olla valmiimpia ulottamaan apunsa Suomen rajojen ulkopuolelle verrattuna vanhempaan väestönsä. (Emt.) Tässä tutkimuksessa on haluttu paikantaa niitä merkityksiä, joita vapaaehtoistyö vapaaehtoisille tuottaa ja merkitysten kautta havaita toimintaan motivoivia tekijöitä.

2.3 Vapaaehtoistyöntekijänä sosiaali- ja terveysjärjestöissä

Järjestöjen tuottamat palvelut ovat vuosikymmenten aikana muotoutuneet osaksi valtion ja kunnan palvelujärjestelmää korvaamaan tai täydentämään julkisia palveluita (Murto 2003, 67). Riitta Särkelän (2011, 284) mukaan sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminta koostuu vaikuttamistoiminnasta, vertais- ja vapaaehtoistoiminnasta, asiantuntijuudesta sekä palvelujen ja tuen kehittämisestä ja tarjoamisesta. Edellä mainittuihin eri toimintoihin ottaa osaa noin miljoona suomalaista. Toiminnallaan sosiaali- ja terveysjärjestöt mahdollistavat sen, että kansalaiset voivat osallistua tärkeiksi pitämiinsä asioihin, toisaalta järjestöjen toiminta ei olisi mahdollista ilman jäseniensä antamaa panostusta. (Emt. 288–293.) Yhteiskunnan muuttuessa kovemmaksi ja markkinaehtoisemmaksi ammatillista työtä täydentävällä vapaaehtoistoiminnalla on tärkeä rooli tavoittaa marginaalissa eläviä kansalaisia (Murto 2003, 80). Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta tuo kannanotossaan esiin, että tavoitteena tulisi ennemmin olla vapaaehtoisen ja ammatillisen auttamistyön lähentäminen, kuin niiden erojen korostaminen. Paras

hyöty toiminnasta saadaan, kun vapaaehtoiset ja ammattilaiset toimivat keskenään hyvässä yhteisymmärryksessä. (ETENE 2014, 6.)

Verrattuna ammattimaiseen työhön vapaaehtoistoimintaan liittyy tiettyjä huomioitavia asioita. Selkein ero toimintojen välillä on se, että vapaaehtoisille ei makseta työstä palkkaa, eikä osallistuminen ole sitovaa. Vapaaehtoiset eivät myöskään voi hoitaa viranomaistehtäviä. Kuitenkin vapaaehtoistyössäkin tulee huomioida toiminnan jatkuvuus ja asiakkaan avunsaannin turvaaminen, joten työhön on sitouduttava sopimuksen ja toiminnan luonteen mukaisesti. Vapaaehtoistoimintaan ei myöskään kohdistu samanlaisia tehokkuusvaatimuksia kuin ammatilliseen toimintaan, jonka ansiosta työssä on mahdollista kokeilla uusia toimintatapoja ja kohdistaa apua unohdettuihin väestöryhmiin. Talouden kiristyessä vapaaehtoistoiminnalla ei voi korvata ammattilaisten tekemää työtä, mutta parhaassa tapauksessa vapaaehtoistyö toimii täydentävänä työmuotona. Toiminnassa mukana olevat vapaaehtoistyöntekijät tulee aina perehdyttää tehtäviinsä huolella ja tarjolla tulisi olla myös työnohjausta. Eettisesti tarkasteltuna vapaaehtoistyö ja ammatillinen työ ovat samankaltaisia, koska molemmissa on tärkeää asiakkaan etu sekä vuorovaikutuksen merkitys. (ETENE 2014, 2, 6–9.)

Antti Kouvo (2011, 211–215) kirjoittaa sosiaalisen pääoman merkityksestä järjestöissä toimimiselle. Hänen mukaansa tutkijoiden keskuudessa ei ole päästy täyteen yksimielisyyteen, mikä lopulta tuottaa sosiaalista pääomaa, mutta yhteistä eri tulkinnoille näyttää olevan yksilön luottamus hallintoon ja muihin ihmisiin. Laajat verkostot sekä luottamus tuntemattomiin ihmisiin ja yhteiskunnallisiin instituutioihin pitävät yhteiskuntaamme koossa ja luovat puitteet yhteisöelämälle. Toisaalta on huomioitava, että verkostoituminen ainoastaan samanlaisten ihmisten kanssa lujittaa luottamusta verkoston jäseniin, mutta saattaa erottaa laajemmasta yhteisöstä. (Emt.) Eeva Kuuskosken (2003, 31–36) mukaan yksi sosiaalista pääomaa vahvistava tekijä on osallistuminen järjestöissä toteutettavaan vertaistoimintaan. Vertaistoiminnassa ihmiset voivat jakaa kokemuksiaan ja toiminnan merkitys korostuu erityisesti silloin, kun elämäntilanne poikkeaa merkittävästi lähiympäristön elämäntilanteesta. Vertaistoiminnan vahvuuksia ovat tasa-arvoisuus, ymmärtäminen, myötäeläminen ja tilanneherkkyys. Lisäksi Kuuskosken (2003) mukaan toimintaan osallistuminen antaa mielekästä tekemistä ja vahvistaa identiteettiä tuottaen näin sosiaalista pääomaa.

Adalbert Evers ja Jean-Louis Laville (2004, 237–239) kirjoittavat järjestöjen tuottamien sosiaalipalvelujen merkityksestä osana kehittyneiden maiden palvelujärjestelmää. He tarkastelevat

ilmiötä erityisesti Iso-Britannian näkökulmasta, jossa järjestöillä on ollut tärkeä rooli sosiaalipalveluiden kehittämisessä ja uusien toimintamuotojen aloittamisessa. Sama kehityskulku on ollut havaittavissa myös Suomessa (ETENE 2014, 8). Evers ja Laville (2004, 252) pohtivat, tuleeko järjestöjen ja esimerkiksi vapaaehtoistyön tehtävä sosiaalipalveluissa tulevaisuudessa olemaan täydentävä ja hätätapauksiin painottuva vai muotoutuuko järjestötyö osaksi palvelujen valtavirtaa. Kirjoittajat painottavat, että tarvitaan vireää keskustelua aiheesta, jotta eri toimijat löytävät paikkansa hyvinvoinnin tuottajina. Tämän tutkimuksen kohteena on juuri järjestötyölle ominainen pilottihanke, jota kehitetään toiminnan ohella ja joka vielä etsii lopullista muotoaan. Ammattilaiset ja vapaaehtoiset toimivat ja kehittävät palvelua yhteistyössä, kuitenkin siten, että varsinaiset projektityöntekijät organisoivat toimintaa ja hoitavat kaikki hallinnolliset asiat. Tällä tavoin jokainen osapuoli saa keskittyä omaan rooliinsa ja hoitamaan toiminnassa omaa työpanostaan.

3 EROTILANNE PERHEESSÄ

3.1 Eron vaikutukset perheeseen

Erotilanteisiin liittyvässä tutkimuskirjallisuudessa erilaiset käsitevalinnat ovat herättäneet keskustelua kirjoittajien välillä. Tiedyt käsitteet, kuten *lähi-* ja *etävanhempi* sekä *erovanhempi*, on koettu leimaavina ja arvolatausta sisältävinä, jonka vuoksi niitä on haluttu korvata esimerkiksi ilmauksilla *lapsen kanssa asuva vanhempi* ja *lapsesta erillään asuva vanhempi*. (Kääriäinen ym. 2009, 12–13.) Tässä tutkimuksessa on käytetty niitä käsitteitä, joita aiemmissa aiheesta tehdyissä tutkimuksissa sekä Lapsi ja ero -hankkeessa on käytetty. Niin on päädytty käyttämään termiä *eroperhe*, koska käsite on vakiintunut tutkimuksen kohteena olevan järjestön eropalveluissa (Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston eropalvelut). Lisäksi käsitteellä *ero* tarkoitetaan perheen vanhempien parisuhteen päättymistä sekä avio- että avoliitoissa.

Kun lapsiperheen vanhemmat eroavat tai suunnittelevat eroa, aiheuttaa se aina jonkinlaisen kriisin perheeseen. Erotilanne voi pahimmillaan heikentää lapsen perusturvallisuutta ja hyvinvointia. Toisaalta siihen, miten lapsi eron kokee, vaikuttaa se, millä tavoin ero hoidetaan. Eroon liittyy yleensä ristiriitoja ja kielteisiä tunteita, jolloin vanhemmat eivät välttämättä kykene huomioimaan tilannetta riittävästi lapsen kannalta. Aikuinen saattaa tahtomattaan keskittyä omaan pahaan oloonsa, eikä samaan aikaan pysty vastaamaan lapsen tuen tarpeeseen. (Koskela 2009, 3.) Kiiänmaa (2008, 92–93) käsittelee teoksessaan parisuhteen päättymistä ja sitä, kärsivätkö lapset vanhempien eroprosessissa. Hän tuo esille sen, kuinka aikuisille on olemassa erilaisia eroon liittyviä palveluja ja tukiryhmiä, mutta lapsille tällaista auttamistoimintaa ei ole olemassa samassa mittakaavassa. Myöskään koulumaailmassa ei välttämättä kyetä huomioimaan eroperheiden lasten elämäntilannetta, vaikka eron tiedetään vaikuttavan muun muassa lapsen opiskeluun. Kiiänmaa ei kuitenkaan halua syyllistää vanhempia, sillä eron keskellä vanhempi saattaa kokea syyllisyyden tunteita, jolloin arkoja asioita voi olla vaikeaa ottaa puheeksi lapsen kanssa. Vanhemman kokema syyllisyys vähentää usein myös hänen omaa auktoriteettiaan, joka taas heikentää lapsen turvallisuuden tunnetta. Kiiänmaa (2008) tulee siihen lopputulokseen, että lapset kyllä kärsivät erosta. Toisaalta negatiiviset kokemukset saattavat hyvissä olosuhteissa kääntyä myös myönteiseksi kasvuksi lapsen elämässä.

Carol Smart, Bren Neale ja Amanda Wade (2001) tarkastelevat eroa lapsen näkökulmasta tuoden esiin erotilanteiden moniulotteisuuden. He ovat havainneet, että lasten käsitys perheestä on hyvin joustava ja että eron myötä perheen kokoonpano voi lasten mielissä saada uusia muotoja (ks. Neale & Wade 2000). Kun vanhempien parisuhde on päättynyt, he yleensä ajattelevat perheen hajoamisen, vaikka lapset saattavat kokea asian toisin. Vanhempien asuessa toisistaan erillään, lapsi voi silti mieltää kummankin heistä samanarvoiseksi vanhemmaksi ja pitää heitä yhtä tärkeinä elämässään. Tutkiessaan lasten käsityksiä perheestä kirjoittajat havaitsivat, että merkityksellisiin perhesiteisiin vaikuttaa ennemmin lapsen kokema rakkaus, huolenpito ja sitoutuminen kuin esimerkiksi se, kumman vanhemman luona lapsi asuu. Erillään asuvat vanhemmat voivat muodostaa lapsen mielestä täysin oikean perheen, mikäli perheenjäsenten keskinäiset suhteet toimivat ja lapsi kokee saavansa riittävästi huomiota. Esitetty näkökulma korostaa lapsen omaa toimijuutta perheessä. (Smart ym. 2001, 42–44, 65–66.)

Myös suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa on huomioitu eron ja vanhemmuuden joskus ristiriitainenkin suhde. Perhettä määriteltäessä ydinperhettä pidetään normina, jolloin ero, yleisyydestään huolimatta, nähdään perheen antiteesinä (Castrén 2009, 106). Ydinperheen lisäksi toinen merkittävä oletus perhesuhteista on perheen vanhempien välinen avioliitto. Kun avioliittoa pidetään perhe-elämää mallintavana instituutiona, saattaa sillä olla negatiivisia vaikutuksia perheenjäsenten välisiin suhteisiin. Biologisia vanhempia korostava lainsäädäntö saattaa esimerkiksi sulkea pois sosiaalisen vanhemmuuden, kuten suhteet biologisen vanhemman kumppaniin tai lapsen isovanhempiin, jolla voi olla tärkeä merkitys lapsen elämään. (Pylkkänen 2012, 63.) Vanhemmuussuhteen lisäksi erossa onkin usein otettava huomioon myös muiden sukulaissuhteiden jatkuminen ja ylläpitäminen (Koskela 2009, 8).

Alison Clarke-Stewartin ja Cornelia Brentanon (2006, 153–175) mukaan on olemassa tiettyjä tekijöitä, jotka auttavat lasta sopeutumaan vanhempiensa eroon ja selviämään elämässään eteenpäin. Toisaalta selviämiseen vaikuttavat lapsen yksilölliset luonteenpiirteet, toisaalta taas vanhempien toiminta ja perhettä ympäröivä sosiaalinen verkosto. Elämässään onnellinen ja optimistisesti asioihin suhtautuva lapsi pärjää erokriisissä paremmin verrattuna lapseen, jolla on psykologisia ongelmia. Sen sijaan lapsen iällä ei tunnu olevan yksiselitteistä vaikutusta tilanteeseen. Lapsi myös hyötyy erotilanteesta siitä, että eroavat vanhemmat voivat itse hyvin ja pystyvät kommunikoimaan keskenään. Lisäksi vanhempien hyvä taloudellinen tilanne vaikuttaa positiivisesti koko perheen selviämiseen erotilanteessa. Lapsi sopeutuu eron jälkeiseen uuteen tilanteeseen

paremmin, kun hän saa säilyttää yhteyden molempiin vanhempiinsa ja kokee olevansa rakastettu kummankin vanhemman taholta. (Emt.)

Tämän tutkimuksen kohteena on palvelu, jonka pyrkimyksenä on turvata lapsen suhde kumpaankin vanhempaan. Perhetapaamistoiminnassa ei arvoteta vanhempia eikä heidän henkilökohtaisia ratkaisujaan, vaan tarkoituksena on tarjota puolueeton tapaamispaikka kriisin hetkellä. Poikkeuksellisen tilanteen vakiinnuttua tavoitteena olisi löytää pidempiaikainen ratkaisu vanhemman ja lapsen tapaamiseen esimerkiksi jommankumman osapuolen kotona.

3.2 Lapsen ja vanhemman tapaaminen eron jälkeen

Eroa käsittelevässä oppaassa muistutetaan vanhempia siitä, että vaikka aikuisten välinen parisuhde katkeaa, vanhemmuus ja perhe-elämä jatkuvat edelleen. Vanhempien välinen yhteistyö saattaa eron keskellä ja sen jälkeen tuntua haasteelliselta, mutta on ensiarvoisen tärkeää lapsen kannalta. (Koskela 2009, 7–10.) Lapsella on lain mukaan oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempaa, jonka luona hän ei asu. Vanhempien tulee yhdessä huolehtia siitä, että tapaamisoikeus toteutuu lapsen edun mukaisesti. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1083/361.) Erotessa vanhemmat sopivat lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamiseen sekä elatukseen liittyvistä sopimusasioista kunnan lastenvalvojan kanssa. Mikäli vanhemmat eivät pääse yhteisymmärrykseen näissä asioissa, he voivat viedä asian käräjäoikeuteen, joka ratkaisee asian lapsen edun mukaisesti. Ennen päätöksen tekoa tuomioistuin voi pyytää perheoikeudellisista palveluista selvityksen, josta käy ilmi vanhempien ja lasten tilanne. Olosuhdeselvitystä varten perheoikeudellisten palvelujen sosiaalityöntekijä tapaa kaikkia osapuolia ja kuulee tarvittaessa myös muita viranomaisia tai toimijoita kuten lapsen päivähoitoa. Lapsen ja lapsesta erillään asuvan vanhemman välille voidaan eri syistä järjestää valvottuja ja tuettuja tapaamisia sekä valvottuja vaihtoja. Tampereella tapaamisissa ja vaihdoissa valvojana toimii tehtävään koulutettu vapaaehtoistyöntekijä, joka kirjoittaa tapaamisesta aina raportin. Tuetuissa tapaamisissa vapaaehtoinen antaa tarvittaessa tukea vanhemmalle. Valvottujen ja tuettujen tapaamisten sekä valvottujen vaihtojen syynä voi esimerkiksi olla huoli siitä, että tapaajavanhempi ei pysty huolehtimaan lapsesta tai lapsen ja vanhemman viime tapaamisesta on kulunut pitkä aika. (Tampereen kaupungin perheoikeudelliset palvelut.)

Hannele Forsbergin ja Tarja Pösön (2009) mukaan lapsen ja etävanhemman väliset valvotut tapaamiset ovat institutionaalinen käytäntö, johon liittyy erilaisia sosiaalisia normeja. Valvotut tapaamiset ovat yhteiskunnan säätelemä keino pitää yllä perheyhteyttä niin, että lapsella ja vanhemmalla on mahdollisuus tavata toisiaan. Tapaamiskäytäntö perustuu sosiaaliseen normiin, jonka mukaan perhesidosten vaalimista pidetään tärkeänä. Kirjoittajat tutkivat tapaamisissa olleiden valvojien selontekoja valvottujen tapaamisten käytännöistä ja havaitsivat neljä erilaista perheyhteisyyttä säätelevää normia. Ensimmäisenä normina nähtiin etävanhemman oikeus pitää yllä sidettä lapseensa. Valvojien kuvauksista kävi ilmi tilanteita, joissa lapsi ei olisi halunnut tavata vanhempansa, koska vanhemmalla oli esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelma. Kuitenkin etävanhemman toive ja halu yhteisiin tapaamisiin nähtiin lapsen toivetta tärkeämpänä, jonka vuoksi valvotut tapaamiset järjestettiin. Toinen esiin noussut normi oli lapsen velvoite tavata vanhempansa. Perheneuvola ja sosiaalitoimisto olivat saattaneet kyseenalaistaa etävanhemman ja lapsen tapaamisen tarpeellisuuden esimerkiksi lapsen väkivallan pelon takia, mutta oikeudessa perheyhteyden säilyttäminen nähtiin tärkeänä. Kolmas valvottujen tapaamisten käytännöissä vallitseva normi oli, että perheyhteisyyttä on kannateltava, vaikka se vaatisikin erityisjärjestelyjä ja tekisi tapaamistilanteesta luonnottoman. Tapaamisissa valvoja ja lapset saattoivat ohjailta tilannetta esimerkiksi välttämällä jännitteisiä puheenaiheita vanhemman kanssa pitäen näin keinotekoisesti yllä perheyhteisyyttä. Neljännen ja viimeisen normin mukaan perhesidoksen merkitys korostuu ajan kulumisen myötä. Tässä ajattelutavassa valvottuja tapaamisia arvioidaan tulevaisuuden näkökulmasta, sillä vaikka vanhemman ja lapsen kanssakäyminen olisi aluksi vaikeaa, ajatellaan että perheyhteisyys voidaan saavuttaa jatkuvien tapaamisten avulla. Esiin nousseista normeista voidaan todeta, että ristiriidoista huolimatta vanhemman ja lapsen suhdetta pidetään suomalaisessa kulttuurissa tärkeänä ja tapaamisten toteutumista säädellään voimakkaasti yhteiskunnan taholta. (Forsberg & Pösö 2009, 146–161.) Kirjoittajat tulevat siihen johtopäätökseen, että vaikka valvottujen tapaamisten lähtökohtana on lapsen edun toteutuminen, perheyhteisyyttä tarkastellaan silti aikuisten toiveiden näkökulmasta.

Tämän tutkimuksen kohteena oleva perhetapaamistoiminta toimii järjestössä toimivien ja tehtävään koulutettujen vapaaehtoistyöntekijöiden voimin. Vapaaehtoiset päästävät perheet tapaamistilaan ja ovat tapaamisten aikana perheiden käytettävissä, jos ilmenee tarvetta tuelle. Työntekijöitä on esimerkiksi ohjeistettu auttamaan epävarmaa vanhempaa lastenhoidossa, jos hän tarvitsee käytännön apua. Mikäli perheellä ilmenee vakavampia ongelmia, joissa vapaaehtoinen ei itse osaa auttaa, hän voi välittää asiasta tiedon projektityöntekijöille, joka voi ohjata perheen oikean avun piiriin. Vapaaehtoistyöntekijät eivät laadi perhetapaamisista virallisia raportteja, mutta he voivat

aina olla yhteydessä projektityöntekijöihin, jos he kokevat siihen tarvetta. Mikään ulkopuolinen taho ei määrää vanhemman ja lapsen tapaamista perhetapaamistoimintaan, vaan perhe päättää palveluun hakeutumisestaan itse. Perhetapaamistoiminnan tapaamiset eivät ole käräjäoikeuden määräämiä valvottuja tai tuettuja tapaamisia, mutta toiminnassa on havaittavissa tuetun tapaamisen elementtejä. Tämän tutkimuksen mielenkiintona on paikallistaa niitä rooleja, joita vapaaehtoiset kokevat perhetapaamisissa saavansa. Vapaaehtoistyöntekijöiden saamien erilaisten roolien kautta voidaan ymmärtää paremmin, minkälaisia merkityksiä toiminnalla on niin vapaaehtoisille kuin eropalveluita käyttäville perheille.

4 PERHETAPAAMISTOIMINTA EROPERHEEN TUKENA

4.1 Hankkeesta osaksi palvelujärjestelmää

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto toteutti Lapsi ja ero -hankkeen vuosina 2012–2014. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää uudenlaisia palveluja eronneille ja eroa pohtiville lapsiperheille keskittyen erityisesti sellaisiin tukimuotoihin, jotka vahvistavat lapsen asemaa. Järjestössä oli jo aiemmin havaittu tarve uudentilaiselle ei-valvotulle tapaamistoiminnalle, jossa lapsesta erossa asuva vanhempi voisi kohdata lapsensa kodinomaisessa tilassa. Vapaaehtoisvoimin toimivan perhetapaamistoiminnan käynnistämistä muodostuikin hankkeen ydintehtävä. Muita tavoitteita hankkeelle oli vertaistuki-iltojen kehittäminen, vanhempiensa eron kokeneiden nuorten tukeminen, vapaaehtoistyön kehittäminen eropalveluissa, eroon liittyvien teematilaisuuksien järjestäminen sekä neuvonnan ja koulutuksen kehittäminen. Kaikkien tukimuotojen kohdalla oli tarkoitus tarjota matalan kynnyksen palveluja, joihin vaikeassa elämäntilanteessa olevat ihmiset voisivat helposti tulla. Suunnitteluvaiheesta lähtien hanketta on ollut organisoimassa eri alojen ammattilaisista koostunut ohjaustyöryhmä sekä kaksi projektityöntekijää. Lisäksi kehittämistyöhön on otettu mukaan lapsiperheiden kanssa toimivia ammattilaisia. Hankkeen rahoitus tuli Raha-automaattiyhdistykseltä. (Lapsi ja ero -hanke 2014.)

Projektityöskentelyssä on mahdollista kehittää uudenlaisia palveluja, joista parhaimmat voivat jäädä pysyviksi toimintamuodoiksi. Lapsi ja ero -hankkeessa lähdettiin innokkaasti kokeilemaan uudenlaisia toimintamuotoja, joista osa osoittautui sillä hetkellä toimimattomiksi, jolloin ne lopetettiin ja resursseja kohdennettiin muihin toimintoihin. Esimerkiksi hankkeen alussa toiminut vertaiskahvila ei tavoittanut kovin paljon kävijöitä, joten toiminnasta luovuttiin siinä kohdassa. Toisaalta järjestön muiden eropalvelujen käydessä tutummaksi ihmisille myös vertaiskahvilalle saattaa tulevaisuudessa olla tilausta. Sen sijaan tämän tutkimuksen kohteena oleva perhetapaamistoiminta tavoitti nopeasti monia palvelun tarpeessa olevia perheitä ja kysyntä perhetapaamisille vain kasvoi hankkeen edetessä. (Lapsi ja ero -hanke 2014.) Lapsi ja ero -hanke on päättynyt, mutta toiminta on saanut Raha-automaattiyhdistyksen jatkorahoituksen vuosille 2015–2017, joten hankkeen aikana hyväksi havaitut palvelut jatkuvat osana järjestön eropalveluja. (Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston eropalvelut.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osastolla on pitkä historia lapsiperheiden arjen ja erilaisten elämäntilanteiden tukemisessa. Lisäksi monet suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipalvelut kuten lasten-, äitiys- ja kasvatusneuvolat ovat saaneet alkunsa valtakunnallisen liiton aloitteesta. Tampereen seudulla kyseiset palvelut syntyivät juuri Tampereen osaston työmuotoina. (Härkönen 2007, 7–8.) Nykyään järjestö tarjoaa Tampereella monenlaista tukea perhekahviloiden ja toimintaryhmien muodossa, joista vanhemmat ja lapset voivat valita tarpeisiinsa sopivimmat. Perheiden palveluissa on huomioitu myös nuorten tukeminen sekä isovanhempien rooli. (Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston eropalvelut.) Lapsi ja ero -hankkeesta alkanut perhetapaamistoiminta täydentää julkista olemassa olevaa palvelujärjestelmää tuoden ennaltaehkäisevää tukea perheiden erotilanteisiin. Vaikka toiminnan pidempiaikaiset vaikutukset ovat havaittavissa vasta vuosien kuluttua, on tapaamisten välittömät vaikutukset jo nähtävissä. Perhetapaamisissa vanhempi ja lapsi kokevat jälleennäkemisen ilon ja ilman palvelua osa tapaamisista olisi todennäköisesti jäänyt toteutumatta. Hankkeen aikana eri palvelujen tunnettavuus on kasvanut sekä perheiden että perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten keskuudessa, jonka seurauksena lapsiperheiden on entistä helpompaa saada tukea tilanteeseensa ja löytää varhaisessa vaiheessa oikeanlaisen palvelun piiriin. Perhetapaamistoimintaa on käynnistetty myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton Hyvinkään yhdistyksessä. (Lapsi ja ero -hanke 2014.) Seuraavassa luvussa kuvataan tarkemmin perhetapaamistoimintaa ja syitä palveluun hakeutumiselle.

4.2 Perhetapaamistoiminnan kuvausta

Perhetapaamistoiminnan lähtökohtana on ajatus, että lapselle tärkeiden ihmissuhteiden ei tarvitse katketa vanhempien parisuhteen päättyessä. Palvelulla tuetaan myös eron jälkeistä yhteistä vanhemmuutta. Eronneiden lapsiperheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset kuten lastenvalvojat, perheneuvolan työntekijät ja käräjätuomarit ovat työssään havainneet suuren tarpeen uudentilaiselle perhetapaamistoiminnalle. Tarve perhetapaamisille kumpuaa yhteiskunnassa ja perheissä tapahtuneista muutoksista kuten siitä, että pikkulapsiperheiden erot ovat lisääntyneet, isät osallistuvat aiempaa enemmän lapsen hoivaan ja valtakunnallisesti halutaan kehittää lapsilähtöisiä, yhteistä vanhemmuutta tukevia eropalveluja. (Lapsi ja ero -hanke 2014, 13.)

Syyt perhetapaamistoimintaan hakeutumiselle vaihtelevat perhekohtaisesti. Yksi hankkeen aikana dokumentoitu syy on ollut vanhempien välillä vallinnut luottamuspuola, jolloin lasta ei haluta jättää kahdestaan tapaavan vanhemman kanssa. Syynä voi olla esimerkiksi se, että etävanhemmalla ei ole paljon kokemusta lapsen hoidosta tai että vanhempien välit ovat sillä hetkellä erokriisin vuoksi tulehtuneet. Myös vanhemman uusi kumppani saattaa olla syynä, että lapsen tapaamisia ei haluta järjestää kotona, vaan tarvitaan hetkellisesti puolueeton tapaamispaikka. Muita syitä perhetapaamisille ovat olleet sopivan tapaamispaikan puuttuminen esimerkiksi keskeneräisten asumisjärjestelyiden vuoksi tai vanhemman asuminen toisella paikkakunnalla. Joissakin tilanteissa lapsen ja vanhemman näkemisestä on kulunut pitkä aika ja tapaamiset on sen vuoksi haluttu järjestää paikkaan, jossa tukea on tarvittaessa saatavilla. Joskus joko tapaava vanhempi tai lapsen kanssa asuva vanhempi on kokenut, että tapaamisessa tarvitaan tukea lapsen perushoittoon, jolloin puolueettoman aikuisen läsnäolo ja apu on koettu tarpeelliseksi. (Lapsi ja ero -hanke 2014, 14–16.)

Erotilanteissa perheiden kanssa työskentelevät tahot, kuten lastenvalvoja ja perheneuvola, voivat ohjata vanhemmat perhetapaamistoiminnan piiriin, mutta perheet päättävät palveluun hakeutumisestaan itse. Toimintaan osallistuminen on perheille maksutonta ja perustuu vanhempien väliseen sopimukseen. Ennen perhetapaamisten aloittamista pidetään molempien vanhempien kesken alkutapaaminen, jossa käydään yhdessä läpi tapaamisiin liittyvät säännöt kuten se, että lapset ovat tilanteessa aina vanhemman vastuulla. Tapaamisessa perheille kerrotaan myös vapaaehtoistyöntekijän toimenkuvasta ja siitä, että tukea on saatavilla tarvittaessa. Tuen tarve tapaamisissa vaihtelee perheiden kesken, joten myös vapaaehtoistyöntekijöiden roolit voivat vaihdella tilanteittain. Toisissa tapaamisissa vapaaehtoiset saattavat vain avata perheelle tapaamispaikan ovet ja olla tilanteessa sivullisena, toisille perheille he taas saattavat antaa hyvinkin konkreettista apua esimerkiksi lastenhoidossa. Lähtökohtana kuitenkin on, että tapaamispaikka on tarkoitettu lapsen sekä vanhemman kohtaamiseen ja vapaaehtoinen antaa tilan perheen käyttöön. Tapaamispaikkaa on mahdollista käyttää myös esimerkiksi lapsen ja hänen isovanhempansa tapaamiseen. (Lapsi ja ero -hanke 2014, 13.)

Hankkeen kaksi projektityöntekijää sopivat aikatauluista eri osapuolten kanssa, joten vapaaehtoiset ja perheet eivät ole keskenään yhteydessä toisiinsa. Perhetapaamistoiminta tapahtuu pääasiassa järjestön Laivapuiston perhetalossa Laukontorin ja Hämeenpuiston läheisyydessä. Tila tarjoaa hyvät puitteet vauvojen ja pienten lasten hoitamiseen sekä päivittäisiin lapsiperheen askareisiin. Myös Pirkkalassa sijaitsevia Pereenkulman Perhekeskuksen tiloja on mahdollisuus käyttää tapaamisiin. (Lapsi ja ero -hanke 2014.)

Hankkeen aikana perhetapaamisia käyttäneitä perheitä oli 62 ja toteutuneita tapaamisia yli 500. Palvelun tunnettavuus ja kysyntä tapaamisille kasvoivat hankkeen edetessä. Tapaamisissa käyneet perheet ovat tulleet erilaisista sosioekonomisista ja kulttuurisista taustoista, esimerkiksi reilu neljännes perheistä on ollut kaksikulttuurisia. Vanhempaansa tapaamaan tulleet lapset ovat pääsääntöisesti olleet alle kouluikäisiä. Osa perheistä käytti tapaamispaikkaa vain lyhytaikaisesti ja toiset perheet useamman vuoden. Toiminnassa muun muassa havaittiin, että esimerkiksi luottamuspulasta kärsineet vanhemmat saivat onnistuneiden perhetapaamisten myötä lisää luottamusta toisiaan kohtaan. Toisaalta perhetapaamisissa perheitä on voitu ohjata myös suuremman tuen piiriin, mikäli on havaittu tarvetta esimerkiksi valvotuille tapaamisille. (Lapsi ja ero -hanke 2014, 14–16.)

Koulutetut ja sitoutuneet vapaaehtoistyöntekijät ovat olleet edellytys toiminnan onnistumiselle. Tärkeää on myös ollut vapaaehtoisten ja projektityöntekijöiden välillä vallinnut selkeä työnjako, jonka ansiosta jokainen osapuoli on voinut keskittyä omaan työtehtäväänsä. Hankkeen aikana perhetapaamisia varten on koulutettu yhteensä 25 vapaaehtoista, joista yhtäaikaisesti on työskennellyt noin kymmenen henkilöä. Koulutuksen lisäksi osallistujille on tarjottu yhteisiä ohjaustuokioita ja vertaistukea vapaaehtoisena toimimiseen. Tämän tutkimuksen haastatteluhetkellä toiminnassa oli mukana reilu kymmenen aktiivista vapaaehtoistyöntekijää, joten tutkimus tavoitti heistä lähes koko joukon. Koska kyseessä on järjestön pilottihanke, vapaaehtoiset on otettu mukaan toiminnan kehittämiseen ja heiltä on kerätty jatkuvaa palautetta perhetapaamisten toimivuudesta. Myös palvelua käyttävien perheiden kokemuksia ja mielipiteitä on kuultu. Vapaaehtoistyö sai tunnustusta, kun Tampereen kaupungin lasten ja nuorten lautakunta valitsi perhetapaamistoiminnan 2014 Hyvä haltija -kunniamaininnan saajaksi. Tunnustus jaetaan vuosittain yhdelle ansioituneelle lasten ja nuorten parissa toimivalle yhteisölle. (Lapsi ja ero -hanke 2014, 34–35.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää eroperheiden perhetapaamistoimintaan osallistuneiden vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia toiminnasta. Tutkielmassa ollaan kiinnostuneita siitä, minkälaisia erityispiirteitä eroauttamisen kentällä tehtyyn vapaaehtoistyöhön mahdollisesti liittyy.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Minkälaisia merkityksiä vapaaehtoistyöllä on vapaaehtoistyöntekijöille itselleen?
- Millaisia eri rooleja vapaaehtoistyöntekijä saa toiminnassa?
- Miten vapaaehtoistyöntekijät kokevat vapaaehtoistyönä tarjotun palvelun toimivuuden?

Tutkimuskysymykset toimivat kolmella eri tasolla. Ensimmäinen kysymys käsittelee vapaaehtoistyöntekijöiden omaa henkilökohtaista merkityks maailmaa. Toinen kysymys koskee konkreettista vapaaehtoistyötä ja perhetapaamisia käytännön tasolla. Viimeinen tutkimuskysymys käsittää koko organisaation, jonka järjestämänä vapaaehtoistyö on toteutettu. Viimeisessä kysymyksessä etsitään myös palvelun yhteiskunnallista paikkaa.

5.2 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu

Tutkimuksessa haluttiin selvittää nimenomaan vapaaehtoisten kokemuksia perhetapaamistoiminnasta, joiden kautta päästäisiin käsiksi siihen, mitä vapaaehtoistyö eroauttamisen kentällä on. Pertti Alasuutarin (2011, 55) mukaan laadullinen tutkimus perustuu ymmärtävään selittämiseen, jossa ei ole tarkoitus esittää universaaleja lainalaisuuksia, vaan keskeistä on selittää ilmiö paikallisesti. Yksi laadulliselle tutkimukselle tyypillinen teoreettinen näkökulma on tarkastella todellisuutta sosiaalisesti konstruoituneena. Tässä näkökulmassa todellisuus on rakentunut merkitystulkinnosta ja tulkintasäännöistä, joita ihmiset toteuttavat arjessaan. Maailma ei näyttäydy ihmiselle sellaisenaan, vaan sen suhteen kautta, mikä hänellä on tähän maailmaan. (Emt., 59–60.)

Tutkimusaineisto on kerätty Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston vapaaehtoistyöntekijöitä haastatteleamalla. Perhetapaamistoiminnassa työskennelleiden vapaaehtoisten haastatteluaineistoa lähestytään niiden merkitysten tarkastelun kautta, joita toimintaan osallistumiseen liitettiin. Merkityksen käsite voidaan yksinkertaisimmillaan ymmärtää selittämään jonkin asian tarkoitusta. Tässä lähestymistavassa todellisuuden realiteetit ovat merkitysvälitteisiä, joihin vaikuttavat ihmisten tulkinnat ja ymmärrys. (Alasuutari 2011, 58–63.) Vapaaehtoistyöntekijät nostivat haastatteluastauksissaan esiin erilaisia merkityksiä, joista tietyt merkitykset toistuivat monen haastateltavan vastauksissa. Näiden erilaisten selitysten avulla voidaan rakentaa moniulotteista kuvaa tutkittavasta ilmiöstä eli vapaaehtoistyöstä eroauttamisessa.

Saatuani ensimmäisen tutkimussuunnitelmani valmiiksi huhtikuussa 2014 pyysin tutkimuslupaa kirjallisella hakemuksella Tampereen osaston toiminnanjohtajalta. Tutkimusluvan saatuani sain Lapsi ja ero -hanketta organisoineilta projektityöntekijöiltä haastateltavien yhteystiedot. Projektityöntekijät olivat jo alustavasti tiedustelleet vapaaehtoistyöntekijöiden halukkuutta osallistua haastatteluun, mutta ottaessani yhteyttä haastateltaviin kerroin heille vielä itse tarkemmin tutkimukseni sisällöstä. Sain yhdentoista vapaaehtoisen yhteystiedot, joista kymmenen kanssa sovimme haastattelun. Kaikki vapaaehtoiset, jotka olivat suostuneet yhteystietojensa antamiseen, olivat kiinnostuneita olemaan mukana tutkimuksessa, mutta yhden henkilön kanssa emme löytäneet yhteistä aikaa haastattelulle. Haastatteluhetkellä perhetapaamistoiminnassa työskenteli aktiivisesti kymmenkunta vapaaehtoista, joten sain haastateltavakseni suurimman osan tästä joukosta. Haastatelluista henkilöistä yksi oli jo lopettanut vapaaehtoistyön ja loput yhdeksän toimivat tuolloin vapaaehtoisina perhetapaamisissa. Tutkimukseen osallistuneista vapaaehtoisista kaksi on miehiä ja loput kahdeksan naisia.

Haastattelin vapaaehtoistyöntekijät 12.5.–25.5.2014 välisenä aikana perhetapaamistoiminnan tiloissa. Rauhallinen ja kodikas ympäristö tarjosi mielestäni hyvät puitteet keskustelulle. Haastattelu on aineistonkeruumenetelmänä joustava, koska haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoa ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Joustavuutta lisää myös se, että haastattelukysymykset voidaan esittää halutussa järjestyksessä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Haastattelin vapaaehtoiset yksitellen, koska osalle haastateltavista anonyymina pysyminen oli ehto tutkimukseen osallistumiselle.

Valitsin haastattelumenetelmäksi teemahaastattelun, koska näin pystyin kysymään vapaaehtoisilta tietyistä ennalta määrätyistä aiheista, mutta avoimelle keskustelulle jäi myös tilaa. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa yksityiskohtaisten kysymysten sijaan käytetään tiettyjä keskeisiä teemoja ja edetään haastattelussa niiden mukaan. Teemahaastattelussa huomioidaan ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset, jolloin tutkittavien ääni pääsee kuuluviin. Haastattelumuoto huomioi myös sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.) Teemahaastattelu sopi hyvin tutkimukseni aineistonkeruumenetelmäksi, koska tutkimustehtäväni käsitteli vapaaehtoisten omia kokemuksia.

Teemahaastattelurungon rakentamisessa käytetään aiemmista tutkimuksista kerättyä teoreettista tietoa sekä mahdollista omaa kokemusta (Eskola & Suoranta 1998, 153). Haastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä tutkimustehtävän mukaisia vastauksia, jolloin etukäteen valitut teemat perustuvat tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn tietoon (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Tein haastattelurungon (LIITE 1) tutkimuskysymysteni pohjalta. Tutkimuskysymykset jakautuivat kolmelle eri tasolle ja nämä tasot muodostivat haastattelun pääteemat. Kokemus-, käytäntö- ja organisaatioteemojen alle suunnittelin aihetta tarkentavia kysymyksiä, joita hyödynsin haastattelutilanteessa tarpeen mukaan. Haastattelukysymysten hahmottelemisessa käytin apuna vapaaehtoistyöhön ja eroteemaan liittyvää kirjallisuutta, Lapsi ja ero -hankkeesta saamaani tietoa sekä omia vapaaehtoistyön kokemuksiani. Haastattelut sujuivat hyvin ja olivat tunnelmaltaan rentoja keskustelunomaisia tilanteita, mihin oli tyytyväinen. Haastattelutilanteet vaihtelivat laidasta laitaan, sillä joidenkin haastateltavien kohdalla kysyin paljon tarkentavia kysymyksiä, kun taas toiset haastateltavat kertoivat hyvin oma-aloitteisesti kokemuksistaan. Tutkimuksen valmistuttua haastatteluaineisto tallennettiin Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon, jonka vuoksi haastatteluihin tuli liittää tieto haastateltavan iästä ja sukupuolesta. Muita taustatietoja, kuten haastateltavan siviilisäätystä tai ammattia, en kysynyt ennen haastattelua, sillä kyseiset tiedot tulivat ilmi haastatteluvastauksissa. Jokaisella haastateltavalla oli mahdollisuus kertoa taustastaan sen verran kuin itse halusi.

Äänitin haastattelut, joita kertyi yhteensä noin 10 tuntia. Yksittäiset haastattelut kestivät 45–80 minuuttia. Haastattelun laatua parantaa se, että litterointi tehdään niin nopeasti kuin mahdollista, etenkin jos sama henkilö tekee sekä haastattelun että litteroinnin (Hirsjärvi & Hurme 2011, 185). Litteroin haastattelut aina mahdollisimman pian, jotta muistaisin haastattelutilanteessa tapahtuneet asiat paremmin. Tein litteroinnin sanatarkasti ja lisäsin tarvittaessa omia huomioita tilanteesta,

esimerkiksi jos haastateltava nauroi tai piti pitkän miettimistauon. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä noin 63 sivua käyttäen riviväliä 1.

5.3 Sisällönanalyysi ja analyysin toteuttaminen

Perti Alasuutarin (2011, 39–44) mukaan laadullisen tutkimuksen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, jotka ovat havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Ensimmäisessä vaiheessa tutkimusaineistoa tarkastellaan valitun teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymyksen kannalta, jolloin aineisto pelkistyy erillisiksi raakahavainnoiksi. Sen jälkeen raakahavainnoista etsitään yhteisiä piirteitä tai nimittäjiä, joiden perusteella ne yhdistetään yhdeksi havainnoksi tai havaintojen joukoksi. Arvoituksen ratkaisemisella Alasuutari tarkoittaa tutkimustulosten tulkintaa, jossa tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (Emt.)

Tämän tutkimuksen analyysimenetelmäksi valittiin sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä, jonka avulla pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Kyseinen menetelmä sopi tutkimustehtävään, koska sen avulla on mahdollista analysoida tekstiä ja tarkastella sen sisältämiä inhimillisiä merkityksiä. Sisällönanalyysista voidaan erottaa aineistolähtöinen, teorialähtöinen ja teoriaohjaava analyysi, joista tässä tutkimuksessa käytettiin aineistolähtöistä analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–104, 108.) Matthew B. Miles ja A. Michael Huberman (1994) ovat jaotelleet kyseisen analyysimenetelmän kolmeen vaiheeseen, joista ensimmäisessä aineisto redusoidaan eli pelkistetään, sen jälkeen klusteroidaan eli ryhmitellään ja lopuksi abstrahoidaan eli luodaan sille teoreettiset käsitteet.

Kun olin saanut haastattelut litteroitua tekstimuotoon, aloitin aineistoon tutustumisen ja alustavan lukemisen. Tosin tässä vaiheessa aineisto tuntui jo hyvin tutulta, koska olin tehnyt jokaisen aineiston hankintaan liittyvän työvaiheen itse. Koin, että tutkimusongelman määrittäminen, teemahaastattelurungon kirjoittaminen sekä haastattelujen tekeminen ja litterointi autoivat suuresti siinä, että pääsin etenemään nopeasti tekstin syvälukuun ja varsinaiseen teemoitteluvaiheeseen. Aloitin teemoittelun tarkastelemalla haastatteluaineistoa tutkimustehtävän näkökulmasta ja esittämällä aineistolle tutkimuskysymykset. Kirjoitin haastatteluista esiin nousseet asiat ylös Word-

dokumentille, jolloin sain suuren tekstimassan helpommin hallittavaan muotoon. Tämän vaiheen jälkeen aloin etsiä tiivistetyssä aineistossa esiintyviä teemoja, joita muodostui lopulta yhdeksän kappaletta.

Muodostamani teemat sopivat luontevasti tutkimuskysymyksissä ja haastattelurungossa käytetyn kolmen tason alaluvuiksi, joten hyödynsin tätä jaottelua myös tutkimustulosten esittämisessä. Tulosten ensimmäisessä osassa käsitellään niitä henkilökohtaisia merkityksiä, joita perhetapaamistoimintaan osallistuminen tuotti vapaaehtoistyöntekijöille. Tähän tasoon muodostui viisi teemaa, jotka saivat nimet *eron henkilökohtainen merkitys, ammatillista kokemusta ja vastapainoa työlle, auttamisen halu, elämäkokemuksen karttuminen sekä toiminnan sosiaalinen merkitys*. Tulosten toisessa osassa käsitellään perhetapaamisissa työskentelyä käytännön tasolla tuoden esiin vapaaehtoisten toiminnassa saamia rooleja. Tähän tasoon muodostamani kaksi teemaa nimesin *sivustaseuraajaksi ja vanhemmuuden tukijaksi*. Tutkimustulosten kolmas osa käsittää vapaaehtoistyötä organisoivan järjestön toiminnan ja tähän tasoon muodostamani kaksi teemaa saivat nimen *auttamisen helppous ja perhetapaamistoiminta täydentämässä kunnallisia palveluja*. Tulosten ensimmäisestä tasosta oli löydettävissä selvästi useampia teemoja verrattuna kahteen seuraavaan tasoon.

Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009, 103) mukaan sisällönanalyyseissä on tärkeää, että teemoittelun lisäksi järjestetystä aineistosta tehdään mielekkäitä johtopäätöksiä. Muodostettuani haastatteluaineistosta yhdeksän teemaa aloitin toisen analyysikerroksen, jossa tarkastelin jokaista kolmea eri tasoa omana kokonaisuutenaan. Henkilökohtaisen merkityksen teemoja määrittelin sen kautta, liittyykö teema spesifisti eroauttamiseen vai yleisemmin vapaaehtoistyöhön, sekä hyödyttääkö toiminta enemmän vapaaehtoista itseään vai muita ihmisiä. Käytin analyysin apuna edellä mainitut käsiteparit sisältävää kuviota (LIITE 2), johon sijoitin teemoja. Perhetapaamistoiminnassa ilmeneviä rooleja vertailin sen kautta, miten vapaaehtoiset kokevat eri roolien välillä toimimisen. Järjestön toimintaa käsitteleviä teemoja jäsenisin sen perusteella, miten palvelun yhteiskunnallinen merkitys vapaaehtoisille näyttäytyi. Kirjoittaessani lopullisia tutkimustuloksia auki nostin haastatteluotteista esiin sellaisia sitaatteja, jotka kuvastivat vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia parhaiten, jolloin haastateltavien ääni pääsi kuuluviin.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kaikkiin tutkimuksiin sisältyy eettisiä ratkaisuja, mutta erityisesti ihmistieteissä joudutaan pohtimaan eettisiä kysymyksiä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Kun tutkimuksen aineisto hankitaan tutkittavia haastatellen, eettiset ongelmat ovat hyvin monitahoisia. Ihmisiä tutkittaessa tärkeimpinä eettisinä periaatteina voidaan pitää informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 19–20.) Sopiessani haastatteluajoja ja tehdessäni varsinaisia haastatteluja kerroin haastateltaville vapaaehtoistyöntekijöille tutkimuksen taustasta ja etenemisestä. Olimme keskustelleet hankkeen projektityöntekijöiden kanssa haastatteluaineiston tallentamisesta Yhteiskuntatieteelliseen tietokarkistoon mahdollista myöhempää tutkimuskäyttöä varten, joten ennen haastatteluja oli tärkeää kysyä vapaaehtoisten suostumus tallentamiseen. Tehtyäni haastattelut minun tuli kiinnittää huomiota myös aineiston oikeanlaiseen säilyttämiseen. Säilytin haastatteluaineistoa omalla tietokoneellani salasanan takana, jolloin ainoastaan itselläni oli pääsy teksteihin ja äänitteisiin. Kun anonymisoitu aineisto oli tutkimuksen teon jälkeen tallennettu Yhteiskuntatieteelliseen tietokarkistoon, tuhosin aineiston omista tiedostoistani. Tutkimusaineiston elinkaari kannattaa suunnitella huolellisesti etukäteen, jotta aineiston mahdollinen jatkokäyttö olisi mahdollista. Kun aineisto arkistoidaan asianmukaisesti, sitä voidaan uudiskäytössä esimerkiksi tarkastella toisenlaisesta näkökulmasta tai se voidaan nähdä palana arkielämän historiaa. (Kuula 2011, 227–228.)

Tärkeimmäksi eettiseksi kysymykseksi tässä tutkimuksessa nousi haastateltavien pysyminen anonymieinä. Anonymisointiin liittyvä tunnistetien poistaminen ja muuttaminen tulee tehdä tutkimuksissa aina tapauskohtaisesti. Peruseriaate kuitenkin on, että haastatteluaineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot kuten nimet, osoitteet ja syntymäajat. (Kuula 2011, 200, 214.) Keskusteltuani järjestön edustajien kanssa päädyimme siihen, että koska tutkimuksen kohteena on ainutlaatuinen pilottihanke, voidaan tekstissä mainita järjestön ja rahoittajan nimet sekä paikkakunta, jossa toiminta tapahtuu. Mannerheimin Lastensuojeluliitto on valtakunnallisesti niin merkittävä toimija, että vaikka järjestön nimeä ei olisi mainittu, se olisi todennäköisesti ollut pääteltävissä tutkimuksen kuvailusta. Sen sijaan haastateltavien tunnistetiedot anonymisoitiin, jotta yksittäisiä vapaaehtoistyöntekijöitä ei tunnistettaisi tutkimuksesta. Muutin haastatteluaineistosta tietoja, jotka viittasivat esimerkiksi vapaaehtoisten ammattiin, ikään tai opiskelupaikkaan. En

myöskään nimennyt haastateltavien puheesta käyttämiäni sitaatteja millään lailla, koska se ei olisi tuonut tutkimukseen lisäarvoa.

Tutkimuksen luotettavuus perustuu siihen, että tutkimuksessa tuodaan näkyväksi tutkittavien käsityksiä ja heidän maailmaansa niin hyvin kuin mahdollista. Tutkijan tulee olla tietoinen omasta vaikutuksestaan ja tulkinnoistaan saatavaan tietoon sekä pystyttävä dokumentoimaan, miten hän on päätenyt saamaansa tutkimustulokseen. Myös tutkimuksessa tehdyt valinnat tulee perustella uskottavasti. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 189.) Tässä tutkimuksessa pyrittiin tuomaan vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia näkyväksi siten, että haastateltavien oma ääni pääsisi mahdollisimman hyvin kuuluviin. On kuitenkin tiedostettava, että omat valintani tutkijana ovat vaikuttaneet tutkimuksen jokaiseen vaiheeseen aina tutkimusongelman muotoilemisesta lopulliseen tutkimustulosten tulkintaan. Luotettavuuden lisäämiseksi tutkimusprosessin eri vaiheita on kuvattu mahdollisimman tarkasti, jotta lukija pystyy vaihe vaiheelta seuraamaan tutkimuksen kulkua.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset jakautuvat tutkimuskysymysten tavoin kolmelle eri tasolle. Ensimmäisessä osassa kuvataan niitä merkityksiä, joita perhetapaamistoimintaan osallistumisella on ollut vapaaehtoisille itselleen. Tulosten toisessa osassa kerrotaan erilaisista rooleista, joita vapaaehtoiset saivat perhetapaamisissa. Kolmannessa osassa käsitellään vapaaehtoistyötä organisoivan järjestön toimintaa sekä perhetapaamistoiminnan yhteiskunnallista paikkaa haastateltavien kokemana. Vapaaehtoisten henkilökohtaista merkitysmaailmaa tarkasteleva taso tuotti selvästi useampia eri teemoja verrattuna kahteen seuraavaan tasoon, jonka vuoksi siitä muodostui tutkimustulosten laajin osio.

Aineisto-otteisiin on merkitty (--), kun tekstistä on poistettu osa, joka ei siinä kohdassa ole ollut oleellinen, jolloin haastatteluotetta on saatu tiiviimpään ja helpommin luettavaan muotoon. Kun aineisto-otteeseen on lisätty sanoja selventämään jotakin asiaa, on tekstissä käytetty merkintää []. Tarvittaessa haastattelijasta on käytetty lyhennettä H ja haastateltavasta vapaaehtoistyöntekijästä lyhennettä V.

6.1 Toiminnan merkitys vapaaehtoistyöntekijälle

Perhetapaamistoimintaan osallistuminen tuotti vapaaehtoistyöntekijöille erilaisia merkityksiä. Vapaaehtoisten haastatteluvastauksissa nousi esiin viisi henkilökohtaisen merkityksen teemaa, jotka ovat eroon liittyvä merkitys, ammatillisuuteen tai työn vastapainoon liittyvä merkitys, auttamisen halu, elämäkokemuksen karttuminen sekä toiminnan sosiaalinen merkitys. Seuraavissa luvuissa eritellään henkilökohtaisten merkitysten teemoja tarkemmin, jonka jälkeen luvussa 6.1.6 pohditaan tulosten merkitystä yleisemmin vapaaehtoistyön kentällä.

6.1.1 Eron henkilökohtainen merkitys

Vapaaehtoistyöntekijöiden joukko koostui henkilöistä, joiden elämäntilanteet olivat keskenään hyvin erilaisia. Haastattelussa mukana olleet vapaaehtoiset olivat iältään 26–52-vuotiaita. Kymmenestä haastateltavasta kaksi on miehiä ja loput kahdeksan naisia. Suurimmalla osalla vapaaehtoisista on omia lapsia, mutta ei kaikilla. Osa vapaaehtoistyöntekijöistä oli itse käynyt läpi eroprosessin, joten perhetapaamistoiminnassa työskentely tuntui heistä mielekkäältä vapaaehtoistyön vaihtoehdolta. Etsiessään sopivaa vapaaehtoistyötä eronneet henkilöt kiinnostuivat perhetapaamisista, koska omien erokokemustensa valossa he näkivät juuri kyseisen palvelun tarpeellisuuden ja halusivat olla mahdollistamassa perheiden tapaamisia. Seuraavassa aineistoesimerkissä vapaaehtoistyöntekijä kuvaa toimintaan osallistumistaan.

Mulla oli todella vaikea ero, joka oli mun lapsille erittäin erittäin vaikea ja mä opin siitä tosi paljon asioita, varsinkin asioita, miten vanhemmat voi toimia väärin, niin että se ero on lapselle vaikea, ja sitten ku täs oli tää tämmönen... nää tapaamiskysymykset on aina hankalia, niin tässä oli just tää pointti, et varmistetaan, et se yhteys säilyy molempiin vanhempiin, niin tää jotenki ehkä iski suoraan mun, että tää tuntu ihan oikeelta jutulta.

Oma ero toimi monelle vapaaehtoiselle kimmokkeena lähteä mukaan eroauttamistoimintaan. Toisilla vapaaehtoistyöntekijöillä omasta eroprosessista oli kulunut jo useita vuosia, toisilla vain pari vuotta. Yhteistä kaikille eron kokeneille oli se, että oma eroprosessi oli käsitelty ja he kokivat olevansa valmiita auttamaan muita eronneita perheitä. Tämä on järjestönkin puolelta edellytys vapaaehtoistyöntekijänä toimimiseen (Lapsi ja ero -hanke 2014, 35). Vapaaehtoiset olivat omien kokemustensa myötä ymmärtäneet, että kriisitilanteessa eroavan vanhemman käytös saattaa muuttua, vaikka vanhempi ei tätä itse tiedostaisi. Jälkeenpäin omaa käytöstään pystyy arvioimaan objektiivisemmin ja ymmärtämään myös muiden tilanteita paremmin kuten seuraavasta otteesta käy ilmi.

Ja sitten mun erosta on sen verran kauan aikaa, et mä uskon, että mä osaan silleen jo neutraalisti katsoa asioita, mä en oo missään tunnekuhuissa enää sen suhteen, että siellähän tulee helposti siinä alussa sellanen, et kun on itse selvinnyt, niin tulee semmonen

kova auttamisen halu, että mä tiedän miten tästä selviytyy, mutta siit on sitte yli 10 vuotta aikaa, niin sitten aidosti oikeesti pystyy kattoo etäämpää, eikä niinkun, vaikka näkee ne vanhemmat, kuinka ne on vastakkain, niin pystyy olee niiden vanhempien kanssa neutraali, et ei mee kenenkään puolelle. Et osaa kuunnella ilman, et ottaa kantaa kauheesti siihen, et mikä on oikein ja mikä on väärin, koska se on joka erossa oma juttunsa.

Oman eron kokeneet vapaaehtoiset ajattelivat voivansa suhtautua palvelua käyttävien perheiden tilanteisiin puolueettomasti ilman eri osapuolten tuomitsemista. Heidän mukaansa perheiden tilanteet ovat niin yksilöllisiä, ettei syyllisen hakeminen auta ketään. Ennen kaikkea molemmille vanhemmille haluttiin välittää tunne, että perhetapaamisissa heidät kohdataan tasavertaisina vanhempina.

Vaikka vapaaehtoisen oma ero olisikin ollut henkisellä tasolla käsitelty, saattoi eron juridiseen prosessiin liittyä vielä keskeneräisiä asioita. Meneillään saattoi olla esimerkiksi lasten tapaamisiin liittyviä asioita. Seuraavassa aineistoesimerkissä vapaaehtoistyöntekijä kertoo, kuinka on pystynyt vapaaehtoistyön myötä työstämään omaa eroprosessiaan havainnoimalla tapaamisiin tulleiden perheiden tilanteita.

Hyvin paljon, kyllä se on auttanu [käymään läpi omaa eroprosessia]. Mulla on itellä vielä kesken näitä tapaamisasioita tai niitä vielä käsitellään. Sitä kautta se on lisänny sellasta suvaitsevuuutta, että kun näkee hyvin erilaisia perheitä ja hyvin erilaisia ratkasuja, niin se on auttanu yhä enemmän suhtautuu niihin asioihin omakohtaisesti, ehkä jotenki rakentavammin. Koska tavallaan siinä omassa tilanteessa näkee kaiken aina siitä omasta näkökulmasta, mut nyt kun näkee täällä niitä eronneita vanhempia, mullakin on ollu semmosia, jotka on yhtä aikaa läsnä tässä, jos on hyvin pieni lapsi kyseessä. Et sitten jos sitä katsoo ulkopuolisena, niin ehkä on helpompi nähdä sitä omaakin mennyttä tilannetta ja kaikkee sitä, mistä erovanhemmat ei ikinä pääse eroon, siitä yhteistyön sujuvuudesta, sitäkin tilannetta helpommin ja jotenkin objektiivisemmin, et siinäkin mielessä se antaa myös itselle.

Vapaaehtoistyöntekijä kertoo pystyvänsä suhtautumaan omaan tilanteeseensa avarakatseisemmin, koska on toiminnan myötä nähnyt erilaisia perheitä ja heidän erilaisia toimintatapojaan. Lasten ja vanhempien välisistä tapaamisista sopimiseen saattaa kulua pitkiäkin aikoja, jolloin virallinen prosessi kestää, vaikka itse ero olisikin jo selvä. Erilaisten perhetilanteiden näkeminen on auttanut

suhteuttamaan omaa koettua eroa ja lisännyt ymmärrystä entistä puolisoa kohtaan. Eroprosessin oleellisena osana nähtiin vanhempien välinen yhteistyö, joka toisissa perheissä sujuu paremmin ja toisissa huonommin. Vaikka eroavien vanhempien välit olisivatkin sinällään kunnossa ja keskusteluyhteys auki, syntyy kriisitilanteessa helposti erimielisyyksiä.

Perhetapaamistoiminnan myötä vapaaehtoiset ovat myös saattaneet alkaa kyseenalaistaa omissa perhesuhteissaan vallinneita toimintamalleja kuten seuraavasta otteesta käy ilmi.

Mun exä asuu 300 kilometrin päässä ja meil on enää teini-ikäinen lapsi, joka käy tapaamassa isäänsä ja se on aina, et lapsen on mentävä sinne. Niin olen kyllä sanonut exällenikin, että hei, että kyllä ne muutkin sieltä saakka tulee tapaamaan lastaan, että vois hänkin välillä tulla tännepäin.

Vapaaehtoistyöntekijä on aiemmin pitänyt itsestäänselvyytenä, että hänen lapsensa on säännöllisesti matkustettava toiselle paikkakunnalle tapaamaan etävanhempaansa. Kuitenkin toiminnassa hän on nähnyt, kuinka toiset etävanhemmat tulevat pitkienkin matkojen päästä tapaamaan lastaan ja tämä on saanut pohtimaan myös oman perheen tapaamisjärjestelyjä. Voisiko haastateltavan entinen puoliso matkustaa lapsen kotikaupunkiin edes joillekin tapaamisille? Vaikka erilaisten perheiden näkeminen ei välttämättä saisikaan aikaan konkreettisia muutoksia omassa perhe-elämässä, tarjoaa se kuitenkin ajateltavaa ja vaihtoehtoja totutuille malleille. Juuri erilaisten perspektien saaminen omaan elämäntilanteeseen antaa merkitystä vapaaehtoistyöntekijänä toimimiseen.

Toinen vapaaehtoisten haastatteluvastauksissa esiin tullut henkilökohtainen erokokemus oli lapsuudessa tai nuoruudessa koettu omien vanhempien ero. Vapaaehtoistyöntekijät kuvaavat erolla olleen merkittävä vaikutus heidän myöhempään elämäänsä. Omakohtaisten kokemusten vuoksi he ovat kiinnostuneita eron vaikutuksista lapsiin ja haluavat olla tukemassa vanhemmuuden jatkumista myös eron jälkeen. Seuraavissa aineisto-otteissa kaksi haastateltavaa kertoo lapsuudessa kokemastaan erosta.

Mua lähinnä kiinnostaa, et miten lapset kokee eron ja miten se vaikuttaa niiden myöhempään elämään pitkälläkin aikavälillä. Mulla on itellä vanhemmat eronnu, silloin kun mä oon ollu 10-vuotias ja vasta oikeestaan 25–30-vuotiaana mä rupesin tunnustamaan, et se on oikeesti vaikuttanu mun ajatteluun ja parisuhteeseen ja miten mä koen asiat. Toki jokaisella jotkut asiat vaikuttaa, miten asiat kokee, mut mulla jotenkin voimakkaasti vaikutti ne erojutut.

Mä oon eroperheestä itse lähtösin eli mun vanhemmat on eronnu, niin omaan erooni mä ammensen sieltä tosi paljon ja mä ammennan tässäkin ja se on yks näistä mun arvomaailman näistä, jonka mä oon sanonu miljoonaan kertaan, mut ku se on niin tärke juttu. Mä opin omalta äidiltäni, kun mun vanhemmat eros, ja mun isä ei ollu todellakaan mikään mallikansalainen ja aiheutti paljon pahaa mieltä perheelle ja mun äidille, niin mun äiti ei ikinä sanonu pahaa sanaa siitä. Sil ois ollu vaik mitä kerrottavaa ja sanottavaa varmasti ja purettavaa, mut se ei koskaan meille lapsille sanonu mitään pahaa isästä ja mä arvostan sitä. En mä silloin lapsena sitä osannu sinänsä arvostaa, mut aikuisena mä aattelin sitä, et se on hienoo et voi ajatella siitä isästään hyviä asioita, hyviä asioita hän kyllä kerto. (-) Ja sieltä lähtee se, mitä mä ajattelen, et ne molemmat vanhemmat pitää saada olla tärkeitä ja se vanhemmuus jaetaan sit jollain tavalla eronkin jälkeen.

Omien vanhempien ero lapsuudessa koettiin vaikuttaneen vapaaehtoisen identiteettiin ja tämä vaikutus on ymmärretty vasta aikuisiällä. Myös omien vanhempien toteuttamat käyttäytymismallit ovat jääneet mieleen ja niistä on myöhemmin saatu työkaluja myös omaan erotilanteeseen sekä vapaaehtoisena toimimiseen. Haastatteluvastauksista välittyi ymmärrys siitä, että lapsena koetulla erolla voi olla kauaskantoiset seuraukset ja että sillä on suuri merkitys, millä tavoin vanhemmat eron hoitavat. Lapsilla on oikeus säilyttää lämpimät suhteet kumpaankin vanhempaansa, eikä kaikkien vanhempien välisten erimielisyyksien tarvitse aina tulla lapsen tietoon, vaikka toisen vanhemman tekemisiä joutuisi joskus kaunistelemaan.

Omalla tai lapsuudessa koetulla erolla on oma merkityksensä vapaaehtoisen toteuttamassa eroauttamisessa. Kuitenkaan kaikilla toiminnassa mukana olevilla ei ole henkilökohtaista erokokemusta, joten heidän kohdallaan eroauttaminen tuotti erityyppisiä merkityksiä. Yksi tällainen perhetapaamistoiminnasta kummunnut merkitys oli kiinnostus siitä, miten eroa voisi ennaltaehkäistä omassa parisuhteessa. Vaikka vapaaehtoisella ei olisi kokemusta eroamisesta, eroauttamisen hankkeessa toimiminen on tuonut aiheen tematiikkaa väistämättä lähemmäksi. Eroasioihin liittyvä koulutus ja eronneiden perheiden kohtaaminen on saanut vapaaehtoisen pohtimaan, miten eron voisi omalla kohdalla välttää tai miten eroprosessi tulisi hoitaa mahdollisimman hyvin. Aiheesta on myös käyty keskustelua kotona puolison kanssa. Perhetapaamistilassa on tarjolla paljon eroon liittyvää kirjallisuutta, joten vanhemman ja lapsen keskittyessä toisiinsa vapaaehtoisella on oiva mahdollisuus syventää tietojaan aiheesta. On myös mietitty varsin realistisesti, että vaikka oikeat työkalut mahdollisen eron työstämiseen olisivatkin

tiedossa, osaisiko tietoa hyödyntää kriisitilanteessa vai olisiko sitä kuitenkin sokea omalle tilanteelleen.

6.1.2 Ammatillista kokemusta ja vastapainoa työlle

Perhetapaamisissa mukana olleet vapaaehtoiset työskentelivät eri ammattialoilla kuten sosiaali-, kasvatust-, kaupallisella sekä teknologian alalla. Osalle vapaaehtoisista toimintaan hakeutuminen liittyi jollain tapaa heidän ammattiinsa tai opintoihinsa, toisille vapaaehtoistyö taas oli harrastuksenomaista toimintaa ja tarjosi vastapainoa omalle työlle. Kasvatusalalla oleva vapaaehtoinen kertoo, että perhetapaamistoiminnasta on ollut hänelle hyötyä myös ammatillisen osaamisen kannalta.

Joo, koska tää antaa mulle paljon lisää näkökulmia, koska mä opin ymmärtämään minkälaisia tilanteita ja vanhempia on, että kyllä, antaa lisää ymmärtämystä. (--) Et tätä kautta pääsee myös hirveen hyviin luentoisiin, mitkä ittee kiinnostaa hirveesti. Ja nyt alkais taas uus koulutus, et pystyis vetää ittekin ryhmää. Mut se on mulla vähän harkinnassa, et haenko siihen. Se on varmasti sellasta mistä mä tykkään, mutta ne on kuitenkin palkattomia ryhmiä, niin mä hiukan vielä mietin sitä. Mutta tässä on paljon sellasia asioita, jotka kiinnostaa.

Vapaaehtoistyössä kohdataan erilaisia perheitä ja nähdään läheltä heidän tilanteitaan, joten toiminnassa mukana olo on koettu hyödyttävän myös ammattiminää. Kasvatusalalla työskennellessään vapaaehtoinen näkee eron vaikutuksia lapsissa ja näitä kokemuksia hän voi peilata perhetapaamistoiminnassa näkemiinsä tilanteisiin. Parhaimmillaan oma työ antaa ajatuksia vapaaehtoistyöhön ja vapaaehtoistyöstä taas saa lisää ymmärrystä työssä eteen tuleviin tilanteisiin. Hankkeen kautta on myös mahdollista osallistua vapaaehtoista kiinnostaville luennoille, jota pidettiin hyvänä lisänä toiminnalle. Luentojen lisäksi tarjolla on myös koulutuksia, mutta kuten vapaaehtoinen edellä mainitsee, hän ei ole varma, haluaako säännöllistä palkatonta toimintaa perhetapaamisten ja oman työnsä lisäksi. Kuitenkin luentojen ja muun oheistoiminnan tarjoamista pidettiin hyvänä asiana vapaaehtoisten keskuudessa, sillä näin jokainen voi osallistua toimintaan oman kiinnostuksen ja elämäntilanteensa mukaan. Lasten kanssa työskentelevä voi esimerkiksi saada vinkkejä, miten jutella eroperheen lapselle ja yhteiskunnallista alaa opiskeleva taas näkee, miten järjestön toteuttamaa pilottihanketta viedään eteenpäin.

Osalle vapaaehtoisista perhetapaamisissa toimiminen eroaa paljon heidän omista työtehtävistään. Tällaisissa tilanteissa vapaaehtoistyö tarjoaa parhaimmillaan vastapainoa omalle työlle ja tilaisuuden tehdä asioita, jotka eivät kuulu omaan ammattiin.

Vastapainoa varmasti joo, ja sekin, että jokainen ihminen itsessään on herkkä ja arvokas, ja mä saan tässä toteuttaa sellasta sosiaalitätiä, jota en ole voinu tehdä ammattiminässäni.

Vapaaehtoinen voi erilaisia perheitä kohdatessaan toteuttaa arvojensa mukaista työtä ja tarjota avun tarvitsijoille sosiaalista tukea. Tämä koetaan antoisaksi ja harrastuksenomaiseksi toiminnaksi. Vapaaehtoistyön aloittaminen saattaa myös tulla ajankohtaiseksi elämän käännekohdassa.

Mä oon tehny työtä aina niinkun bisneksen parissa ja oikeestaan mun urani on menny semmoseen suuntaan, et koko ajan kovemman ja kovemman bisneksen parissa, et todella kovat semmoset bisnesarvot ja raha ja kaikki ne on niinku ratkassu... (--) Sitten mulle tuli semmonen stoppi siinä mun työelämässä, tietyllä tavalla vähän niinku burnoutin tyyppinen, että siellä tapahtu sellasia asioita, et mä tein töitä ihan hirveesti 24/7 ja sit mulle tuli semmonen olo, et mä oon oikeestaan tän nyt nähny, et jos mä haluan jotain muutosta elämässäni tehdä, niin nyt mä lähden tästä. Ja mä hyppäsin niinku tyhjän päälle, siis irtisanouduin. (--) Sit mulla oli sitä aikaa ja mietin kaikenlaisia erilaisia, jos mä opiskelisin uuden ammatin, jos ois joku tämmönen ihmisläheisempi tai joku tällänen, mut se ei oo kauheen realistista, niin sit mä muistin tän, mullahan on ollu tää tämmönen [ajatus vapaaehtoistyöstä], et oisko mitään. Sit siihen samaan syssyyn näin vaan ilmoituksen tästä eroperhekuviosta. (--) Niin tää on niin antoisaa. Mä rentoudun, tää on jotain muuta vastapainoa sille. Tää on siis mulle niinkun harrastus, josta mä saan hyvän mielen.

Vapaaehtoinen kertoo työskennelleensä niin kutsuttujen kovien arvojen parissa ja lopulta irtisanoutuneensa työpaikastaan. Hän oli uupunut liian kovasta työtahdista ja koki, että työssä vallinneet arvot eivät vastanneet hänen omaa arvomaailmaansa. Irtisanoutumisen jälkeen vapaaehtoistyöntekijä harkitsi myös alan vaihtoa ja uuden ammatin opiskelemista, mutta hänen elämäntilanteessaan se ei tuntunut realistiselta vaihtoehdolta. Eroauttamistyöhön lähteminen tarjosi tilaisuuden tehdä ihmisläheistä työtä perhetapaamisten muodossa. Vapaaehtoistyöstä tuli henkilölle mieluinen harrastus, jossa hän pääsee irtautumaan hektisestä työelämästä ja rentoutuu. Vaikka vapaaehtoinen ei opiskellutkaan uutta ammattia, vaan työskentelee edelleen samalla alalla ja

samankaltaisissa työtehtävissä, joista aiemmin irtisanoutui, pystyy hän vapaaehtoistyön kautta toteuttamaan itselleen läheisiä arvoja. Näin vapaaehtoistyöhön osallistuminen tuottaa voimavaroja, jotka auttavat myös jaksamaan työelämässä. Toisaalta joskus itse vapaaehtoistyö voi antaa alkusysäyksen elämänmuutokseen ja alan vaihtoon.

Mä oon aina ollu niin epäsosiaalisessa työssä ja sitten tää vapaaehtoistyö on tarjonnu semmosen aika sosiaalisen ulottuvuuden omaan arkeen, et sitä omaakin työstämistä on siinä taustalla tapahtunut koko ajan. Ja ehkä siinä alussa musta tuntu, et jossain sellasissa haastavissa tilanteissa perhetapaamisissa, et nyt mä oon tullu ihan väärään paikkaan, et musta ei oo tähän. Tavallaan ne vanhat tottumukset ja ajatukset nousi pintaan, et tavallaan joo, olen työstänyt aika paljonkin omia asioita pinnan alla, et ne on saanu mut tekemään kaikenlaisia muutoksia mun omassakin elämässä. Varmasti tää sosiaalinen ulottuvuus täs vapaaehtoistyössä on saanu mut nyt viimesen puolen vuoden aikana irtisanoutumaan töistä ja nyt päättyy kohta kolmen kuukauden työkokeilujakso uudella alalla. Ja eilen tuli itse asiassa pääsykokeista tieto, et pääsen sinne soveltuvuuskokeisiin. Katotaan nyt, pääsenkö mä opiskelemaan sitten. Et vois silleen karkeesti ajatella, et tää vapaaehtoistyö on auttanu semmoseen rohkaistumiseen sosiaalisessa kanssakäymisessä ja sen miettimisessä, et mitä mä nyt oikeesti ite haluan tehdä ja musta on johonkin muuhunkin, kun siihen mitä mä oon aikasemmin tehny työssä.

Vapaaehtoisten työtehtävät olivat sentyyppisiä, että aloittaminen perhetapaamistoiminnassa ja sen myötä lisääntynyt sosiaalinen kanssakäyminen olivat hyppy tuntemattomaan. Kuitenkin poistuminen omalta mukavuusalueelta kannatti, sillä sen myötä vapaaehtoinen oivalsi itsestään uusia asioita. Hän oli aiemmin tottunut ajattelemaan, ettei esimerkiksi pärjäisi haastavissa sosiaalisissa tilanteissa. Vapaaehtoistyöntekijä oli ikään kuin lokeroinut itsensä tietyyppiseksi ihmiseksi ja määritellyt sen, mitä kykenee ja ei kykene tekemään. Kuitenkin perhetapaamisissa toimimisen ja sen kautta lisääntyneen sosiaalisen puolen myötä hän rohkaistui ja alkoi korvata vanhaa ajattelumalliaan uudella. Uudet ajatukset saivat vapaaehtoisen pohtimaan sitä, mitä hän itse haluaa tehdä työkseen. Ajatukset muuttuivat teoiksi, kun hän hakeutui työharjoitteluun aivan toisenlaiselle alalle, kuin missä oli aiemmin työskennellyt. Lisäksi hän oli hakenut opiskelemaan uutta alaa ja haastatteluhetkellä edennyt hakuprosessissa soveltuvuuskokeisiin. Joskus pelkän uuden harrastuksen aloittamisesta voi seurata yllättäviäkin asioita.

Perhetapaamistoiminta tarjoaa vapaaehtoiselle merkityksellistä ajanvietettä myös silloin, kun elämäntilanteen vuoksi aikaa on runsaammin käytettävissä. Vapaaehtoistyö on sopinut hyvin työttömän arkeen ja antanut päiviin kaivattua merkityksellistä ajanvietettä kuten vapaaehtoinen seuraavassa otteessa kertoo.

Mä oon ite työttömänä nytten, niin silläkin saa sitä rytmiä, ja muutenkin ettei vaan jää kotiin makaamaan. Et mul on aikaa oikein mainiosti, niin miksen sitten tekis jotain tällästä.

6.1.3 Auttamisen halu

Yksi tärkeimmistä vapaaehtoistyön merkityksistä on halu auttaa muita ihmisiä. Moni haastateltava kertoi, että kun omat asiat ovat kunnossa, niin he tuntevat, että omasta hyvästään voi jakaa myös muille. Kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin on antanut vapaaehtoisille alkusysäyksen mieluisan vapaaehtoistyön etsintään ja yleensä vasta sen jälkeen oma kiinnostus on suunnannut katset kohti eroauttamistyötä. Ajatus siitä, että ympärillämme elää ihmisiä, jotka tarvitsevat senhetkisessä tilanteessaan tukea, on vapaaehtoistyön kantava voima.

Mä oon aina ollut kiinnostunut, miten asiat menee yhteiskunnassa eteenpäin ja miten perhe voi tässä ajassa, ja miten ihmiset jaksaa tätä ajankulkua. Ja hyvin mielellään oon aina tehnyt vapaaehtoistyötä ja etenkin sellasta, joka kohdistuu lapsiin. Ja nyt kun oon tän ikäinen, niin mulla on varmaan perspektiiviä kattoo asioita eri kanteilta ja olla tukemassa sitä, että lapset sais tuntea vanhempansa. Et jos voin vaikka ihan pienen matkaa olla kannattelemassa näitä ihmisiä omassa mikrotekemisessään, niin se on jo riittävää. (--) Tää lisää merkityksellisyyden tunnetta mun omassa elämässä, kun saa antaa tukea täysin vieraalle ulkopuoliselle ihmiselle, et tää niinku lisää sellasia syvyyskerroksia omassa elämässä. Ja tästä saa ite enemmän, kun antaa. En tiä, onks tää kohtuuton ilmaisu, mut ihmisrakkaus, jota mä saan antaa tässä, et se antaa niitä merkityksiä itselleen.

Vapaaehtoistyöntekijät kokivat saavansa toiminnasta myös itselleen, jopa enemmän kuin he itse antavat. Kuten edellisestä aineisto-otteesta käy ilmi, perhetapaamistoimintaan osallistuminen antaa merkityksellisyyden tunnetta vapaaehtoiselle. Haastateltava on kiinnostunut erityisesti perheiden pärjäämisestä ympäröivässä yhteiskunnassa ja haluaa antaa oman panoksensa kanssaihminen tukemiseen. Vapaaehtoinen tiedostaa, että hänen osuutensa autettavan ihmisen elämänkaareissa on

lyhyt, mutta kuitenkin siihen kohtaan tärkeä. Avun merkityksellisyys korostuu, kun se osoitetaan pyytettömästi täysin vieraille ihmisille. Toisaalta joskus vapaaehtoinen ei itse huomaa antamansa avun merkitystä, ennen kuin ulkopuoliset sitä kommentoivat. Muiden ihmisten yllättävät kommentit auttavat ymmärtämään oman työn merkitystä kuten kaksi haastateltavaa seuraavissa aineistotteissa pohtivat.

Se mua vähän yllätti muiden ihmisten suhtautumisessa, että ihmiset oli ihan, että mahtavaa, että oot mukana. Ja en mä oo ite ajatellu, et tää on jotenkin aivan mahtavaa, mutta kai tää sitten kuitenkin on.

Joillekin kavereille, ku oon sanonu, et mä meen tämmöseen hommaan, niin ne on sanonu, et vitsi miten tärkeätä hommaa sä teet. Et ehkä sitäkin kautta tulee se palkinto.

Auttamisen halu voi myös herätä jonkin poikkeavan tapahtuman jälkeen kuten vapaaehtoinen seuraavassa otteessa kertoo.

No jossain vaiheessa vapaaehtoistyö rupes kiinnostaa tai varmaan johtu siitä, ku vuos sitten olin ulkomailla tekemässä harjottelua ja sen jälkeen oli tosi semmonen vaikee tulla Suomeen ja ehkä vähän masentunukin, millasta täällä on verrattuna sinne. Täällä on kaikkee ja täällä ei olla onnellisia ja siellä ei oo mitään ja silti kaikki on onnellisia siellä. Et jotain pitäis tehdä, et ei vaan voi istuu paikallaan ja yrittää muuttaa maailmaa. Ja sitte tuli viesti opiskelupaikan sähköpostilistalle, et vapaaehtoistyötä ja en mä nähny oikeestaan mitään muuta vaihtoehtoo, ku vapaaehtoistyön, ja nyt mä rupeen tekee jotain.

Vapaaehtoinen oli viettänyt aikaa ulkomailla ja palatessaan Suomeen maiden erilaiset elinolosuhteet aikaansaivat ristiriitaisia ajatuksia. Kulttuurien väliset erot saivat hänet huomaamaan, kuinka huonosti ihmiset voivat ja kuinka niin moni on ulkopuolisen tuen tarpeessa. Haastateltavalle heräsi voimakas auttamisen halu ja hän ei nähnyt tilanteeseen mitään muuta ratkaisua kuin vapaaehtoistyön aloittamisen. Järjestön tarve vapaaehtoisille osui sopivaan ajankohtaan, joten toimintaan oli helppo lähteä mukaan. Kun vapaaehtoistyöntekijällä on voimakas tarve muuttaa maailmaa, saattaa perhetapaamistoiminta niistä lähtökohdista tuntua ehkä vaatimattomaltakin toiminnalta. Toisaalta sen tiedostaminen, että perhetapaamisia pyöritetään vapaaehtoisvoimin, auttaa ymmärtämään myös oman työpanoksen merkityksen. Perheet tarvitsevat kodin ulkopuolista tapaamispaikkaa, koska erilaisista syistä johtuen tapaamisia on hankala järjestää muualla.

Vapaaehtoistyöntekijä aikaansaa konkreettista apua perheelle, josta yleensä seuraa välitön positiivinen reaktio. Myös yksi tärkeä haastateltavien puheessa noussut merkityksellinen tekijä olikin juuri lapsen ja vanhemman jälleennäkemisestä seurannut ilo. Monet vapaaehtoiset kokivat sen toiminnan parhaaksi puoleksi.

Joo, kyllä kaikkein parasta on se lapsen ilon näkeminen, kun lapset tapaa vanhempaa ja ne näkee vaikka, kun isä tulee tai äiti tulee ja menee halaamaan tonne ilosena, niin se on paras anti näis perhetapaamisissa. Se on ykkösjuuttu ihan selkeesti.

Parasta varmaan ne kokemukset, kun lapsi ei oo nähny vähään aikaan isää ja sit he näkevät, niin se on varmaan hellyyttävintä ja parasta. Ja sitten jos ottaa semmosen omakohtasen kokemuksen, et vaikka on kuinka kiirettä ja semmosta, niin ei kylmetä itteensä, et ei ois aikaa tämmöselle, mikä tavallaan ei tuo itteelleen mitään. Et tekee semmosta pyyteetöntä hommaa, niin se on ehkä se toinen.

Vapaaehtoiset kertoivat, kuinka lapsen ja vanhemman tapaamisesta seuranneet tunnereaktiot ovat usein nähtävissä perhetapaamisissa ja kuinka liikuttavaa tilanteiden sivustaseuraaminen on. Lapset ovat luonnostaan välittömiä näyttämään aidot tunteensa ja vanhemmatkin herkistyvät nähdessään lapsensa erossaolon jälkeen. Nämä tunteikkaat tilanteet välittyvät samassa tilassa olevalle vapaaehtoiselle tuottaen heillekin mielihyvää. Toisessa haastatteluotteessa vapaaehtoinen tuo myös esiin toiminnan pyyteettömyyden ja sen, että auttamiselle tulisi aina löytää aikaa. Toisaalta toimintaan osallistuminen saattoi tuottaa vapaaehtoiselle myös ristiriitaisia tunteita, eivätkä kaikki perhetapaamiset saaneet aikaan pelkkää iloa.

Kaikki toistelee sitä, että kuinka on mukavaa nähdä, kun isä tapaa lastaan ja se lapsen ilo on semmonen, minkä saa vapaaehtoistyöntekijä tästä itelleen, mut en mä menis ihan semmosta totuttua kaavaa. Et jos multa kysytään, et mitä mä tästä sain itelleni, niin en mä sanois, et tästä kauheesti sais semmosta iloa ja riemua, lähinnä mua raasto se, kun aattelee, millanen kriisi se on sille perheelle ja koko suvulle ja kaikille, ketkä sen perheen lähipiirissä on. Jotenkin kauheen nuoret ihmiset, joilla on ihan pieniä lapsia, niin lähtee eri suuntiin. Niin se on vähän kuin veteen heitetty kivi, et ne renkaat silleen leviää ja kuinka moneen ihmiseen se vaikuttaa. Et en mä sitä aatellu, et olipa nyt hauskaa nähdä tonkin lapsen ilo ja olipa mukavaa täällä olla ja mahdollistaa. Et en mä sitä silleen aatellu kyllä, et se olis ollu sitä parasta antia. (--) Mä oon kokenut vähän huonoa omaatuntoa, että en oo saanut tästä

toiminnasta sellasta samanlaista hyvää mieltä kun muut vapaaehtoiset. Mutta näin se vaan on.

Vapaaehtoinen kertoo, että ei kokenut toiminnassa samanlaista antamisen iloa, jota toiset vapaaehtoiset itselleen saavat. Päinvastoin hän ajatteli tapaamisissa käyvien perheiden tilanteita laajemmassa mittakaavassa ja sitä, kuinka monen ihmisen elämään mahdollinen erokriisi vaikuttaa. Perheiden tapaamisia seurattaessa työntekijä tunsi pikemminkin surua ja ahdistusta. Vapaaehtoisilla on mahdollisuus purkaa perhetapaamisista nousseita ajatuksia yhteisissä kokoontumisissa ja samalla kuulla muiden toiminnassa mukana olleiden kokemuksia. Haastateltava tunsi huonoa omaatuntoa, koska ei pystynyt yhtymään muiden vapaaehtoisten kokemuksiin perheiden tunteikkaista jälleennäkemisistä, eikä kokenut sellaista auttamisen iloa, jota toiminta muille tuotti. Kaikki vapaaehtoiset toimivat perhetapaamisissa omina persooninaan ja jokaisella heistä on oma yksilöllinen tapansa reagoida vaihteleviin tilanteisiin. Vaikka eroauttamisesta kummunneet negatiiviset tunnetilat eivät olleet haastatteluvastauksissa hallitsevia, tulee ne kuitenkin huomioida osana toimintaan osallistumista.

6.1.4 Elämäkokemuksen karttuminen

Vapaaehtoistyöntekijät kokivat toiminnan yhtenä merkityksenä sen, että perhetapaamisten myötä he havainnoivat uusia asioita muista ihmisistä ja elämästä ylipäätään. Perhetapaamistoimintaan osallistumisesta seurasi oppimiskokemuksia ja uusia oivalluksia myös omasta käyttäytymisestä.

V: Et jos henkilökohtaisella tasolla puhun, et nää auttamisen muodot on ollu semmosia aika paljon, et mun ei oo tarvinnu ite olla aktiivisesti ihmisten kanssa aivan älyttömästi kontaktissa. Et se on sopinu tosi hyvin, et mä oon saanu ite totutella ihmisiin. (molemmat nauravat)

H: Hauskasti sanottu.

V: Ja nyt toden teolla tuolla uudessa työssä nautin ihmisistä, et saa olla koko ajan tekemisissä ja kontaktissa, vuorovaikutuksessa ja yllättävissä tilanteissa.

H: Niin säkin oot kasvanu silleen vähitellen tähän ihmisten kanssa olemiseen.

V: Juu juu. Se on ihan mahtavaa.

Vapaaehtoistyöntekijä kertoo, että ennen toimintaan osallistumistaan hän ei kyennyt toimimaan luontaisesti sosiaalisissa tilanteissa. Haastateltava koki, että perhetapaamiset olivat hänelle

oivallinen tapa aloittaa vapaaehtoistyön tekeminen, koska niissä vapaaehtoisella ei ole kovin aktiivista roolia perheiden toimiessa pääsääntöisesti itsenäisesti. Toki paikalla oleva vapaaehtoinen on tilanteessa läsnä ja auttaa perheitä tarvittaessa, mutta tehtävän rooli ei ole niin sosiaalinen verrattuna esimerkiksi jonkin ryhmän ohjaamiseen. Toimintaan osallistumisen myötä haastateltavan itseluottamus omiin sosiaalisiin kykyihin kuitenkin kasvoi ja nyt hän kokee jo nauttivansa vaihtelevista vuorovaikutustilanteista. Vapaaehtoistyöstä kumpusi positiivinen kasvuprosessi, joka sai aikaan konkreettisia muutoksia haastateltavan suhtautumisessa itseensä ja muihin ihmisiin.

Perhetapaamistoiminnassa vapaaehtoistyöntekijät kohtaavat erilaisia perheitä, joista jokaisella on oma tarinansa. Moni haastateltava kertoi, kuinka ihmisten vaikeiden tilanteiden seuraaminen sivusta nosti pintaan kiitollisuuden tunteen omaa elämää kohtaan. Perheiden kriisiytyneet tilanteet auttoivat ymmärtämään, kuinka hyvin omat asiat ovat. Toiminnassa eteen tulleet tilanteet koettelivat myös vapaaehtoisen tapaa suhtautua muihin ihmisiin.

Kylhän siitä sanottiin etukäteen, et perheet on hirveen erilaisia, mut ehkä se on kuitenkin ollut odottamatonta, et tämmösten ihmisten kanssa en olis missään kanssakäymisessä omassa henkilökohtaisessa elämässä. Ja se myös laventaa sitä katsantokantaa muihin, et mä nyt olen tässä, koska toi lapsi tarvitsee tätä. Et sivuuttaa sen, et tosta vanhemmasta heijastuu semmonen agressiivisuus tai tympeys. Et se on ehkä se. Et mä oletin, et mä oon jo lähtökohtaisesti avarakatseinen ja reilu ja näin, mut ei hitsi, ei se meekään ihan näin, et tulee niit sellasiakin hetkiä, et miettii siitä vanhemmasta, et voi että sä oot keskenkasvunen, koita nyt vähän ryhdistäytyä, siis mielessään tälläisiä. Niin sellaset omat henkiset oivallukset siellä. Et jotenkin sellanen, et ei käsitä jonkun motiiveja, eikä mun tarvii tietysti ymmärtääkään. Et ei käsitä, miten joku ihminen voi olla niin juntturassa, mut jokaisella on oma tarinansa takana, eikä mun tarvii täs lyhyessä ajassa lähteä niitä miettimään, eikä se kuulukaan mulle. Mut voi sanoa, et aika epämiellyttävä tyyppi ja silti me ollaan täs samassa tilassa.

Haastateltava kertoo olleensa yllätynyt niistä ajatuksista ja tunteista, joita perhetapaamisiin osallistuminen sai hänessä aikaan. Hän oli aiemmin pitänyt itseään avarakatseisena ihmisenä, mutta huomasi toiminnan myötä, ettei erilaisten elämäntilanteiden ymmärtäminen ole aina niin helppoa. Vapaaehtoisena hän kohtasi ihmisiä, joiden kanssa hän ei todennäköisesti olisi tekemisissä ilman vapaaehtoistyötä. Jotkut toiminnassa kohdatut henkilöt olivat sellaisia ihmistyyppejä, joita vapaaehtoinen henkilökohtaisessa elämässä jopa välttelisi. Kuitenkin perhetapaamisissa erilaisia

ihmisiä kohdatessaan vapaaehtoinen käsitti, ettei hänen tehtävänsä ole arvottaa palvelua käyttävien perheiden tilanteita. Perhetapaamisten tarkoituksena on mahdollistaa lapsen ja vanhemman tapaaminen, ja tämän vuoksi vapaaehtoinen on kohdannut nämä ihmiset. Vapaaehtoisen ei tarvitse miettiä perheiden taustoja tämän enempää. Tämän oivaltaminen on lisännyt ymmärrystä muiden ihmisten elämäntilanteita kohtaan.

Vapaaehtoistyöntekijä kertoo myös saaneensa lisää elämäkokemusta pohtimalla sitä, minkälaiset ihmiset perhetapaamisia tarvitsevat.

Ehkä suurin asia, mitä se on mulle antanu, on just se mitä aikasemmin sanoin eli et se on avartanu suhtautumista omaan tilanteeseen ja ylipäänsä suhtautumista muihin ihmisiin. Et kun jossain vaiheessa ajatteli, et voi vitsi, et tääl on kaks vanhempaa ja ne tulee kohtuullisen hyvin juttuun, sit tiesi, et heil ei oo esimerkiks mitään väkivaltataustaa eikä tällästä, niin jossain kohti mielti, et miks ihmeessä ne käy täällä. Et eiks oo mitään muuta vaihtoehtoa. Mut sit se avarsi ymmärtää sitä, et monille se on esimerkiks tilapäinen ratkasu, et monille se kriisitilanne vaan on se, et ne tarvii sen, et löytää sen oman tiensä toimia tavallaan pitimmällä aikajaksolla. Et se perhetapaamisten tehtävä onkin se, että siinä kriisihetkellä mahdollistaa se lapsen tapaaminen ja se tavote on löytää se pysyvämpi vaihtoehto. Mut joskus sillon alkuun mielti, kun ensimmäisellä kerralla tuli tänne ja mielti, et voi vitsi, mikähän se tilanne on ja onko vanhemmat täällä toistensa kurkussa suunnilleen kiinni. Mut just sen ekan tapaamisen jälkeen ajatteli sitä, et mitä ne ihmiset täällä tekee, et sitä kun on pohtinu, niin se on auttanu ymmärtään, et ei tarvii olla mitään väkivaltaa tai tällästä, et se voi vaan olla henkisesti niin sellanen paha tilanne, vaikka siin ei oo varsinaista ulkoista syytä, joka aiheuttais vaikka semmoset valvotut tapaamiset. Et kyl se on antanu tämmöstä elämäkokemusta, et on pohtinu näitä asioita enemmän.

Vapaaehtoinen kertoo, ettei aluksi ymmärtänyt, miksi jotkut perheet tarvitsevat erityistä perhetapaamispaikkaa. Palvelua käyttävillä perheillä ei ole senkaltaisia ongelmia, että jokin ulkopuolinen taho vaatisi lapsen tapaamisten tapahtuvan kodin ulkopuolella, vaan he ovat erilaisista syistä johtuen itse hakeutuneet perhetapaamistoimintaan. Aloittaessaan perhetapaamisissa toimimisen haastateltava mielti, minkälaisia perheitä tapaamisiin tulee ja joutuuko hän usein todistamaan vanhempien riitelyä. Kuitenkin pian hän huomasi tapaamisissa käyvän aivan tavallisia perheitä. Tietysti meneillään oleva erokriisi saattaa aiheuttaa sanaharkkaa tai vaihtoehtoisesti puhumattomuutta vanhempien välille, mutta kuten haastateltavakin oli huomioinut, vanhemmat

saattoivat tulla keskenään toimeen varsin hyvin. Perheitä seurattuaan vapaaehtoinen ymmärsi, että joissakin tilanteissa erokriisiin tarvitaan ulkopuolista tukea, vaikka päällepäin asiat näyttäisivät sujuvan.

6.1.5 Toiminnan sosiaalinen merkitys

Kuten aiemmissa luvuissa on kuvattu tuottaa vapaaehtoistyö monenlaisia merkityksiä vapaaehtoisen elämään. Edellä mainittujen merkitysten lisäksi toimintaan osallistuminen lisää vapaaehtoistyöntekijän sosiaalista kanssakäymistä. Itse perhetapaamisissa työskentely saattaa hetkittäin olla melko yksinäistäkin toimintaa, jos tapaamiseen tulleet perheenjäsenet pärjäävät hyvin keskenään, eivätkä tarvitse vapaaehtoisen apua. Toiminnan sosiaalinen merkitys liittyy sen sijaan muihin vapaaehtoistyöntekijöihin ja hankkeen taustajoukkoihin kuten haastateltava kuvaa seuraavassa aineisto-otteessa.

Täältä saa uusia tuttuja, ihan koulutuksenkin puolesta ja vapaaehtoistyössä yleensäkin on sellanen hyvä meininki, että ollaan tiivis ryhmä ja sen koulutuksenkin puolesta tuli semmonen olo, et halutaan kaikki tehdä tätä samaa hommaa. Hyvä henki ja tiivis porukka, niin se tuo semmosen aspektin siihen.

Vapaaehtoistyön tekeminen käynnistyy tavallisesti koulutukseen osallistumisella, jolloin on mahdollisuus tavata muita vapaaehtoisena toimivia ja tätä kautta saada uusia tuttavuuksia. Haastateltava kokee, että vapaaehtoisten keskuudessa vallitsee hyvä ryhmähenki ja kaikilla on toiminnassa yhteinen päämäärä. Muiden vapaaehtoisten lisäksi kanssakäyminen hankkeen projektityöntekijöiden kanssa koettiin tärkeäksi.

No tietysti se sosiaalinen puoli on positiivista, et sopii projektityöntekijän kanssa, kun se laittelee mailia niistä vapaista tapaamisista, vaikkei nähtäiskään ees vaikka joka kuukausi, niin silti on tämmöstä yhteydenpitoa. Et tuntee kuuluvansa johonkin porukkaan, et se on tietysti positiivista.

Perhetapaamisia organisoiva projektityöntekijä sopii vapaaehtoisten kanssa työvuoroista sähköpostitse ja tämä yhteydenpito koettiin myös mukavaksi. Vaikka vapaaehtoiset eivät tapaisi toisiaan tai projektityöntekijöitä kovin usein, ryhmän keskuudessa vallitsee silti yhteenkuuluvuuden

tunne. Perhetapaamiset toimivat pääasiassa vapaaehtoisvoimin, joten ajatus siitä, että toimintaa pyöritetään yhdessä, saa aikaan ryhmähenkeä. Vapaaehtoistyö yhdistää erilaisista taustoista tulleet ihmiset toimimaan yhdessä kuten vapaaehtoinen seuraavassa haastatteluotteessa pohtii.

Tää on tavallaan niinku harrastus. Mä aikasemmin kävin tosi paljon baareissa musavisioissa tietyllä porukalla aina ja siinä huomas välillä, et mä en oo näitten tyyppien kanssa missään muussa tekemisissä ku näissä visioissa käyn, et tavallaan tää on vähän samanlaista toimintaa. Mut sitten kun nää ihmiset, jotka on mukana tässä, on mulle entuudestaan tuntemattomia, niin sekin on antanu mulle itseluottamusta, et voi liittyä johonkin porukkaan jos on kiinnostunut jostain asiasta, et ei tarvii olla jotain vanhoja tuttuja, et voi kehittää tämmöstä tekemistä.

Haastateltava kertoo, kuinka vapaaehtoistyössä toimiminen on antanut lisää itseluottamusta mennä mukaan tuntemattomien ihmisten seuraan. Yhteinen kiinnostuksen kohde kokoaa ihmiset yhteen, eikä samaa ryhmää välttämättä tapaa toiminnan ulkopuolella. Haastateltava vertaakin vapaaehtoistyötä aiempaan harrastukseensa, joka toimi samalla periaatteella. Moni haastateltava piti myös vapaaehtoisten yhteisiä iltoja hyvänä keskustelun ja vertaistuen foorumina.

Joo, oon käyny ja ne on ollu ihan hyviä ja siin on sana aika vapaa, ja projektityöntekijä tosiaan alustaa nää ja omalla kannustavalla puheellaan tuo hyvän ilmapiirin, et kyl se niinku ihan hyvä on. Mut sit mä huomaan, et kun meit on monta vapaaehtoista paikalla ja mekin ollaan niin erilaisia. Et toiset on hirveen jähmeitä ja huomaa, et niist on hirveen vaikea puhua niistä kokemuksista, et joskus tuntuu, et 1/3 puhuu aika paljon, 1/3 vaikenee täysin ja 1/3 semisti sinne jotakin, mut sehän on ihan normaalia, koska me ollaan täällä Hämeessä ja ei kaikki ihmiset tykkää tälleen puhua, niin tavallaan sekin pitää ymmärtää. Kun mä haluaisin kamalasti kuulla muiden kokemuksia, et kertokaa nyt jotain keissejä, koska mä oon ite hirveen avoin kertomaan, mut muut ei juurikaan kamalasti kerro. Mut tääkin on semmoinen ominaisuus, et kuka minkin näkee kiinnostavana.

Vapaaehtoistyöntekijöiden yhteiset kokoontumiset koettiin mukavina ja rentoina hetkinä, jotka tarjosivat myös koulutuksenomaista itsensä kehittämistä. Haastateltavat kertoivat saaneensa yhteisistä tapaamisista vertaistukea vapaaehtoisena toimimiseen, koska tilaisuuksissa pääsi keskustelemaan perhetapaamisissa eteen tulleista asioista ja kuulemaan muiden kokemuksia. Projektityöntekijä on illoissa mukana jakamassa tietoa ja ohjaamassa keskustelua. Joskus perhetapaamisesta on jäänyt jokin asia painamaan vapaaehtoisen mieltä, jolloin aihetta voi

halutessaan purkaa ryhmän kesken. Muiden vapaaehtoisten kohtaamista tilanteista voi saada vinkkejä siihen, miten perhetapaamisissa kannattaa toimia. Kuten edellisestä haastatteluotteesta käy ilmi toiset osallistujat ovat innokkaampia kertomaan kokemuksistaan kuin toiset. Vapaaehtoinen kuului mielellään, minkälaisia tilanteita muut ovat perhetapaamisissa kohdanneet. Toisaalta osa haastateltavista koki, että heidän kohdallaan perheiden tapaamiset ovat sujuneet niin hyvin, ettei erityistä kerrottavaa ole ollut. Kaikki vapaaehtoistyöntekijät ovat yksilöitä ja jokainen käsittelee toiminnassa eteen tulleita tilanteita omalla tavallaan. Myös osalla vapaaehtoisista perheiden tilanteet saavat aikaan voimakkaampia tunnereaktioita, jolloin heillä saattaa olla suurempi tarve puhua niistä. Yhteiset tapaamiset nähtiin kuitenkin tärkeiksi, koska niissä pääsee tapaamaan kerralla koko vapaaehtoisten ryhmän ja näkemään, minkälainen kokoonpano toimintaa on mahdollistamassa.

6.1.6 Vapaaehtoistyö eroauttamisen kentällä

Vapaaehtoisena toimiminen perhetapaamistoiminnassa tuotti erilaisia henkilökohtaisia merkityksiä haastateltaville. Osa merkityksistä syntyi erityisesti juuri eroauttamisessa tehdyssä työssä, kun taas toiset merkitykset liittyivät yleisemmin vapaaehtoistyön kenttään. Lisäksi voidaan havaita, että osa vapaaehtoistyöstä kummunneista merkityksistä liittyi muiden ihmisten auttamiseen ja osa taas liittyi asioihin, joista vapaaehtoinen koki itse saavansa hyötyä.

Haastatteluvastausten perusteella vapaaehtoistyöntekijät halusivat aloittaa vapaaehtoistyön tekemisen, koska heillä oli tarve auttaa muita ihmisiä jollakin tavalla. Kun auttamisen halu oli herännyt, omaan elämään liittyvät erityispiirteet, kuten oma ammatti tai kokemus erosta, saivat haastateltavan hakeutumaan juuri perhetapaamisissa tehtävän työn pariin. Myös aiempi vapaaehtoistyön tutkimus tukee tätä havaintoa. Tutkiessaan suomalaisten motivaatiota muiden ihmisten auttamiseen Pessi ja Saari (2008) havaitsivat ihmisten kohdistavan apunsa ennen kaikkea sellaisiin asioihin, joihin he tuntevat yhteyttä. Sen sijaan haastatteluvastausten perusteella esimerkiksi se, että perhetapaamistoimintaan osallistuminen koettiin harrastuksenomaisena toimintana, liittyi enemmän vapaaehtoistyöhön yleisellä tasolla. Myös toiminnan sosiaalisen merkityksen voidaan nähdä syntyneen sellaista elementeistä, kuten ryhmähengestä ja yhteenkuuluvuuden tunteesta, jotka kuuluvat olennaisena osana monenlaiseen vapaaehtoistyöhön, eivätkä pelkästään spesifisti eroauttamiseen.

Alkusysäys vapaaehtoistyöhön osallistumiselle näytti syntyneen siitä, että vapaaehtoistyöntekijät olivat havainneet yhteiskunnassa jonkin epäkohdan, jonka vuoksi he halusivat jakaa apuaan muille. Muut vapaaehtoistyön henkilökohtaiset merkitykset, kuten elämäkokemuksen karttuminen ja ammatillinen kasvu, hyödyttivät kuitenkin pääasiassa vapaaehtoisia itseään antaen heille eväitä tulevaisuutta varten. Lisäksi ne vapaaehtoiset, joilla oli taustalla oma erokokemus, kokivat saavansa toiminnasta lisää ymmärrystä tilanteeseensa. Toisaalta oman erokokemuksensa avulla he pystyivät myös paremmin ymmärtämään palvelua käyttävien perheiden tilanteita ja tarjoamaan heille tukeaan. Kuuskosken (2003, 31–36) mukaan vertaistoiminta hyödyttää niin tuen antajaa kuin tuen saajaa tuottaen heille sosiaalista pääomaa. Vaikka perhetapaamisissa toimivat vapaaehtoistyöntekijät eivät varsinaisesti antaneetkaan vertaistukea, eihän jokaisella heistä edes ollut omaa erokokemusta, oli heidän kuitenkin mahdollista saada jonkinlaista perspektiiviä omaan tilanteeseensa samalla, kun he auttoivat tapaamispaikan tarpeessa olevia perheitä. Pessi ja Saari (2008) ovat tuoneet tutkimuksessaan esiin vastavuoroisen auttamisen teeman, joka tuntuu olevan osa suomalaista auttamisen kulttuuria. Jos on itse kokenut tulleen autetuksi tai omat asiat ovat kunnossa, tukea halutaan jakaa myös muille (Emt.).

6.2 Vapaaehtoistyöntekijän eri roolit

Vapaaehtoistyöntekijöiden haastatteluvastauksissa korostuivat kaksi erilaista vapaaehtoisen roolia. Perhetapaamisissa toimivat vapaaehtoiset kokivat toisaalta olevansa sivustaseuraajia, jotka mahdollistavat perheille pääsyn tapaamistilaan, toisaalta välillä vapaaehtoisen rooliin kuului tapaamisiin tulleiden vanhempien tukeminen eri tavoin. Kahdessa seuraavassa luvussa esitellään edellä mainittuja rooleja tarkemmin. Luvussa 6.2.3 pohditaan tasapainoilua kahden erilaisen roolin välillä ja sen aikaansaamia ristiriitaisiakin tunteita vapaaehtoisten keskuudessa, jolloin hyvä tilannetaju koettiin tärkeäksi ominaisuudeksi tehtävässä toimimisessa.

6.2.1 Sivustaseuraaja

Vapaaehtoistyöntekijä mahdollistaa läsnäolollaan perhetapaamiset ja on paikalla päästämässä perheenjäsenet sisälle tapaamistilaan, jonne hänellä on hallussaan avaimet. Moni haastateltava kuvasikin vapaaehtoisen toimenkuvaa termeillä talonmies tai ”talkkari”.

Joskus juttelen muutaman sanan, mut enimmäkseen oon ihan tuolla. Se oli alkuun vähän outoa, ku tuntu et mitä ne nyt ajattelee, et mä oon tääl netissä koko ajan, mut kun ei mun oo tarkotuskaan tehdä tääl mitään. Mut siit on nyt kyllä päässyt yli, et ei mun tehtävä ookaan muuta. Se on ihan hyvin sanottu, et on vähän niinku talkkarina eli et päästää sisään.

Perhetapaamistila on viihtyisä ja kodinomainen tila, joka koostuu yhdestä isosta huoneesta ja keittonurkkauksesta. Paikassa on lisäksi erillinen WC- ja suihkutila. Oleskelutilasta on erotettu kirjahyllyllä työpiste, jossa on esimerkiksi mahdollisuus käyttää järjestön tietokonetta. Mikäli tapaamisessa olevalla perheellä ei ole mitään erityistä tuen tarvetta, vapaaehtoistyöntekijät ovat yleensä tapaamisen ajan työpisteellä. Tilanteen sujuessa hyvin vapaaehtoinen voi käyttää ajan vaikka kirjaa lukien tai internetiä käyttäen. Vapaaehtoinen kuulee vanhemman ja lapsen tekemisiä koko ajan, mutta esimerkiksi perheen istuessa sohvalla, heillä ei ole vapaaehtoisen kanssa suoraa näköyhteyttä. Edellä olevassa aineisto-otteesta haastateltava kertoo, kuinka koki aluksi tilanteen omituiseksi, kun varsinaisen tapaamisen aikana hänellä ei ollut mitään konkreettista ja ennaltamäärättyä tehtävää. Toisaalta oivallettuaan vapaaehtoistyöntekijän tehtävänkuvan vapaaehtoinen pystyi jo olemaan tilanteessa rentona. Myös perhetapaamistoiminnan tarkoituksen sisäistäminen on selkiyttänyt vapaaehtoisen omaa roolia, kuten haastateltava seuraavassa otteessa kertoo.

Joskus on ollu semmosia tunteita, et pitäiskö tässä nyt osallistua enemmän, pitäiskö tässä jotain jutella ja näin. Ja kyllä nyt jotain aina sanookin, ettei nyt ihan tuppisuuna. Mut just ajatellu, et sehän on niiden tapaaminen, eikä ne tuu tänne mua tapaamaan, että tavallaan yrittääkin olla mahdollisimman näkymätön, että ihmiset pystyis olla mahdollisimman luonnollisesti itte niiden lasten kanssa. Et ei tarvii miettiä, mitä mä tuolla kuuntelen tai touhuan.

Haastateltava kertoo antavansa tilan perheen käyttöön, koska perheenjäsenet ovat tulleet paikalle tapaamaan toisiaan. Vaikka perhetapaamista käytävällä perheellä on tarve erityiselle tapaamisjärjestelylle, vapaaehtoinen yrittää omalla toiminnallaan, tai pikemmin toimimattomuudellaan, tehdä perheen jälleennäkemisestä mahdollisimman luonnollisen tilanteen. Vapaaehtoinen pyrkii tapaamisessa olemaan huomaamaton, jolloin vanhempi ja lapsi saavat keskittyä toisiinsa, eikä heidän tarvitse kiinnittää huomiota paikalla olevan vapaaehtoistyöntekijän tekemisiin.

Vaikka vapaaehtoistyöntekijä pyrkii olemaan sivussa, hän on kuitenkin koko tapaamisen ajan tarvittaessa perheen käytettävissä. Seuraavassa aineisto-otteessa haastateltava kuvaa omaa rooliaan tilanteessa.

Mä oon ottanu tietoisesti aika neutraalin linjan, et he saa ottaa sen ensimmäisen askeleen, et jos he tarvitsee, niin mä olen tossa varmasti heitä varten, mut mä en oo tuputtamassa elämäkokemustani tai ajatuksiani tai ohjeitani. Et heidän tärkein tehtävänsä on nähdä sitä lasta, et sille pitää antaa happea ja tilaa. Ja kaikkein paras olis, et ne vähän unohtaiskin et mä oon tossa, et he vois vapautua ja nauttia siitä tilanteesta, koska on se hirveen hienoa kuulla, kun ne lapset on aivan innoissaan siitä isänsä tapaamisesta ja ne suukon muiskuttelut kuuluu ja ne lapset kihertää onnesta ja nauraa, et kyl se on tosi sulosta. Ja ne isät parhaimmillaan, niin onhan ne ihan sydän sykkyrällä siitä tilanteesta. -- Ehkä se tilanneherkkyys on sellanen, mitä tässä tarvii. Ja malttia siinä, ettei oo ite mitenkään pääosassa, et semmosta passiivis-aktiivisuutta.

Vapaaehtoinen korostaa sitä, että hän on paikalla antamassa tukeaan perheelle, jos tilanne niin vaatii. Hän ei kuitenkaan aktiivisesti tarjoa apua, vaan perhe voi sitä halutessaan pyytää. Palvelua käyttävät vanhemmat on ennen perhetapaamisten aloittamista perehdytetty toimintaan, joten he tietävät, millaisissa asioissa he voivat saada tukea vapaaehtoistyöntekijöiltä. Vaikka vapaaehtoinen on perheen tapaamisen ajan sivussa työpisteen ääressä, kuulee hän perheenjäsenten kanssakäymisen hyvin. Vapaaehtoistyöntekijät eivät voi välttyä kuulemasta iloisia jälleennäkemisiä, joihin liittyy vanhemman ja lapsen välistä juttelua, naurua ja hellyyden osoituksia. Tällaisista merkeistä vapaaehtoinen voi aistia, että kaikki sujuu hyvin, eikä hänen tarvitse puuttua perheen tekemisiin. Vapaaehtoistyöntekijän mukaan tilannetta pitää kuitenkin osata kuulostella ja olla jonkinlaisessa valmiustilassa, jos ilmenee jotain, mihin vapaaehtoisen on hyvä puuttua.

Haastatteluvastausten perusteella perhetapaamiset ovat pääsääntöisesti sujuneet hyvin. Toisaalta joskus sivussaolijakin joutuu puuttumaan tilanteeseen.

He saa vähän niinku unohtaa mun läsnäolon ja parhaimmassa tapauksessa se toimiikin hirveen kivasti silleen. Ja jos tässä tapahtuu jotain, et lapsen äänet muuttuu tai lapsi alkaa äänтелеämään oudosti, niin kyl mä sit teen asiaa tonne keittiöön, et katon et kaikki on täs kunnolla. Et kerran mä kuulin semmosta rummutusääntä ja se lapsi sanoi ei, ei, ei ja sitä koko ajan vaan läiskittiin takapuolelle, et vaikka se olikin vaan semmosta rummutusleikkiä, mut se lapsi ei enää pitänyt siitä, niin sillon on tärkeätä tulla siihen havainnoimaan, et nyt varmaan kannattaa vähän muuttaa, et katseellani viestin, et on syytä lopettaa. Mut sekin on semmonen hetki, että sitä pitää harkita, et millä tavoin sen sitten ilmaisee, et sanooko suoraan vai tuoko sen asian ilmi vaan omalla läsnäolollaan.

Haastateltava kertoo tilanteesta, jossa oli nähnyt aiheelliseksi puuttua lastaan leikittäneen vanhemman toimintaan. Kyseessä ei ollut suoranainen vaaratilanne, mutta kuulostellessaan lapsesta ja vanhemmasta kantautuvia ääniä vapaaehtoinen halusi tarkistaa, mistä on kyse. Haastateltava ei kuitenkaan puuttunut perheenjäsenten leikkiin suusanallisesti, vaan käytti harkintaansa ja keskeytti tilanteen omalla läsnäolollaan. Useimmiten vapaaehtoistyöntekijät ovat perhetapaamisissa sivussa, omassa oloissaan, perheen keskittyessä toisiinsa, mutta he tarvitsevat myös tilannetajua, miten ratkaista eteen tulevia pulmia mahdollisimman hienovaraisesti. Vaatii lisäksi ymmärrystä erottaa, milloin on kyse vanhemman kokemattomuudesta hoitaa lastaan ja milloin taas ratkaisu voisi olla perheen ohjaaminen varsinaisten valvottujen tapaamisten piiriin. Edellä kuvatussa tilanteessa vapaaehtoinen ratkaisi tilanteen niin, että lähti työpisteeltään käymään keittonurkkauksessa, jolloin hänen oli mahdollista saada näköyhteys perheeseen. Tässä tapauksessa katsekontakti vanhemman kanssa riitti rauhoittamaan tilanteen.

Haastatteluvastauksissa nousi myös esiin perhetapaamisissa toimimisen erityinen luonne ja se, että tämä vapaaehtoistyön rooli ei välttämättä ole omiaan kaikille sopivaa vapaaehtoistyötä etsiville.

Perhetapaamiset ei oo aktiivista tällstä, et jos halua olla joku terapiahenkilö, nii tää ei oo se paikka, et se on niinku tilanne, jossa pitää sen perheen antaa olla keskenään ja lapsen sen vanhempien kanssa ja pitää pystyä vaan oleen läsnä ja oleen tarvittaessa siinä. Mut tää ei oo se paikka, missä aktiivisesti ollaan niitten ihmisten kaa, jotka tänne tulee, vaan pitää

pystyä olee vaan iteksensä. -- Et jos joku halua selkeesti tehdä tällästä terapiatyön tapasta tai tällästä kuuntelua ja keskustelua, nii tää ei oo se juttu.

Haastateltava muistuttaa, että mikäli vapaaehtoistyöhön aikova henkilö haluaa tehdä konkreettista auttamistyötä, jossa koko työskentelyn ajan ollaan ihmisten kanssa kanssakäymisessä ja annetaan heille tukea, perhetapaamistoiminta ei ole silloin oikea toimintamuoto. Perhetapaamisia tarvitsevat perheet ovat yleensä sillä hetkellä kriisitilanteessa ja edellä mainitut auttamisen elementit kuuluvat vahvasti toiminnan luonteeseen, mutta vapaaehtoisen tulee tunnistaa tilanteet, jolloin käytännön tukea tulee tarjota.

6.2.2 Vanhemmuuden tukija

Toinen haastatteluissa esiin tullut vapaaehtoistyöntekijän rooli oli vanhemmuuden tukeminen eri tavoin. Perhetapaamiset ovat vapaaehtoistyöntekijän näkökulmasta tilanteita, joissa perheet ovat pääosassa ja vapaaehtoinen ikään kuin sivuosan roolissa. Kuitenkin on muistettava, että vanhempien parisuhteen ollessa kriisissä, saattaa lapsen vaihdon yhteydessä ilmetä tunteenpurkauksia, jolloin vapaaehtoisen tehtävä on rauhoittaa tilannetta. Seuraavassa aineistotteessa haastateltava kertoo eteen tulleesta ristiriitatilanteesta.

Mulla ei oo ollu silleen, et täällä ois ollu molemmat vanhemmat niinkun koko ajan paikalla, eikä semmosia, et ois hirveetä riitaa tullu tossa vaihdossakaan. Mutta suukopua on ollut ja mä puhuin tästä yhestä vanhemmasta, joka vähän avautu, oli selkeesti tosi kireetä. Mut mua ei oikeestaan semmoset tilanteet huoleta, et mä oon aika hyvä sovittamaan ja siinäkin sit huomioi molempia vanhempia siinä tilanteessa. Ja käänsin sitä huomiota siihen lapseen, et ne huomais, et tää ei oo semmonen paikka, mis aletaan selvittää sitten, niinku ees silleen rivien välissä niitä asioita, vaan tää on se paikka, minne lapsi tulee tapaamaan toista vanhempaa ja se on iloinen asia.

Yksi tärkeä perhetapaamistoimintaan liittyvistä säännöistä on, että tapaamisiin tullessaan vanhemmat eivät saa riidellä keskenään. On ymmärrettävää, että vaikeassa elämäntilanteessa tapaamisten ilmapiiri voi olla kireä, jolloin erimielisyydet saattavat purkautua, mutta eroauttamisen tehtävä onkin juuri sovittavan työotteen kautta kannustaa vanhempia ajattelemaan yhteistä vanhemmuutta ja lapsen etua. (Lapsi ja ero -hanke 2014, 18–19.) Vapaaehtoinen kertoo selviävänsä

vanhempien välisestä riitatilanteesta siten, että tuo lapsen roolia näkyväksi tilanteessa. Vanhemmat saattavat olla niin tunteittensa vallassa, etteivät itse huomaa tilanteen kärjistymistä, joten on hyvä, että ulkopuolinen aikuinen palauttaa huomion tapaamistilanteeseen. Lapsi on tullut viettämään aikaa vanhemman kanssa, jota ei tapaa usein, joten hän ansaitsee tilanteen, jossa on positiivinen ilmapiiri.

Yksi haastateltavien puheissa esiin tullut vapaaehtoisen tehtävä oli keventää tunnelmaa vanhempien välillä kuten seuraavasta aineisto-otteesta käy ilmi.

Oppii ittekin tässä ja osaan suhtautua asioihin, et kaikilla on omat tilanteensa ja kaikki niistä selviytyy, että eikä se oo kaikki, mitä me nähdään tässä, et se on pieni osa, et me ei voida olla kenenkään tuomareita, et meidän pitää vaikka antaa niille sitä hyvää ilmaa siihen väliin. Et olla kuitenkin silleen hyvällä tuulella, vaikka se toinen ei oo hyvällä tuulella. Et itte on rento ja semmonen normaali, et kaikki on hyvin. -- Mut en mä siinä suurempia juttele, et mitä nyt puhutaan ilmasta ja tällästä yleistä. Et vähän saa semmosta puhetta aikaseks. Jos siihen tulee vaikka molemmat ja on vähän kireetä, niin silloin mä huomaan, että mä niinku puhun jotain, että kerron vaikka säästä. Että yritän saada jotain ääntä, niinku keskustelua, jotain pientä, sellasta mitä nyt aina kaikki silleen yleisesti toisilleen puhuu. Ja siinä sitten yleensä näkee, mikä tässä on ja onks kaikki okei.

Vapaaehtoistyöntekijä on havainnut, että voi omalla toiminnallaan vaikuttaa perhetapaamisissa vallinneeseen ilmapiiriin. Pienet seikat, kuten tavallisista asioista juttelu ja oma hyväntuulisuus, voivat auttaa kaikkia osapuolia rentoutumaan tilanteessa. Vapaaehtoinen on myös huomannut, että syntynyt vuorovaikutustilanne auttaa näkemään, millainen tilanne vanhempien välillä vallitsee ja miten vapaaehtoisen kannattaa säädellä omaa käytöstään.

Positiivista asennetta voi yrittää tartuttaa myös vanhemman ja lapsen väliseen kanssakäymiseen. Vapaaehtoistyöntekijä on esimerkiksi huomannut, että lastaan tapaamaan tullut vanhempi vaikuttaa alakuloiselta, eikä oikein osaa ottaa kontaktia lapseen. Tällaisessa tilanteessa vapaaehtoinen on varovasti rohkaissut vanhempaa leikkiin lapsen kanssa tai vaikka kehottanut lasta heittämään palloa vanhemmalle. Tällaisesta pienestä rohkaisusta perheenjäsenten välinen vuorovaikutus voi saada alkusysäyksen ja vanhempi mahdollisesti innostuu leikkimään lapsen kanssa tulevilla tapaamiskerroilla.

Toisaalta joskus perhetapaamisissa voi olla tilanteita, joissa vanhempi voi yrittää leikittää lasta liikaakin, eikä osaa tulkita lapsen senhetkisiä tunteita kuten seuraavasta haastatteluotteesta käy ilmi.

Sellasia läheltä piti -tilanteita, et oon kuulostellu, et onks tää semmonen, et ehkä jos mä oon johonkin joutunut puuttumaan, niin ne saattaa tulkita lasta vähän väärin tai et sen näkee sivullisena ihan selvästi, et se lapsi on nyt ihan hirveen väsynyt ja ne yrittää vaan leikkii sen kanssa, et sen kuulee aivan selvästi. Just tää, kun oletetaan, et kun nähään harvoin, niin et se on ihan huippuhetki, et kaikki on täydellistä, ja sit kun se ei olekaan ja lapsi on kiukkunen tai nälkänen tai väsynyt tai vatsaa vääntää. Syitähän voi olla miljoonia. Tai sit sitä oudoksuttaa tää paikka, vaikka hirveen hyvin sinänsä lapset tähän paikkaan lupsahtaa, mut et aina se ei suju niin kuin toivois, et siinä ehkä oon ollu vähän sanottamassa sitä.

Edellä kuvatut hetket liittyvät yleensä vanhemman kokemattomuuteen lapsen hoidossa. Vanhempi saattaa tavata lasta hyvin harvoin tai tapaamisia lapsen kanssa ei ole aiemmin ollut ja perheenjäsenet vasta tutustuvat toisiinsa. Kuten haastateltava edellä kertoo, vanhempi saattaa joskus tarvita muistutusta siitä, että lapsen kanssa tilanteet saattavat vaihdella hyvin paljon. Vanhempi on saattanut odottaa kovasti lapsensa näkemistä ja voi näin ladata suuria odotuksia yhteiselle tapaamiselle, kun taas lapsi elää enemmän hetkessä. Yksi vanhemmuuden tukemisen muoto, mitä vapaaehtoistyöntekijä voi tehdä, on ohjata vanhempaa tarvittaessa lapsentahtisuuteen. Näiden tilanteiden myötä vanhempikin voi saada oppimiskokemuksia ja varmuutta lapsensa mielialojen tulkintaan tulevaisuudessa.

Vapaaehtoistyöntekijät voivat myös tukea vanhemmuutta lapsesta puhumisen kautta. Etenkin sellaisissa perhetapaamisissa, joissa on usein ollut läsnä sama jo tutuksi tullut vapaaehtoinen, puhe on helposti kääntynyt lapsen kuulumisiin ja senhetkiseen kehitysvaiheeseen. Haastateltava kertoo, että omasta lastenhoitokokemuksesta on ollut hänelle hyötyä toiminnassa, koska hän on voinut jakaa kokemustietoaan vanhemmalle.

Ne tykkää hirveen usein siitä lapsesta puhua ja jakaa sitä, että kun vaikka lapsi on oppinut jonkun uuden taidon. Mulla on esimerkiks yks semmonen perhe, missä on tämmönen hieman kehityksestä jälkeenyäännyt lapsi ja se isä varsinkin puhuu mulle hirveesti ja just sitä sen lapsen kehitystä ihmettelee ja välillä sen osaamista ja välillä sen osaamattomuutta ja välillä mä sitten lohdutan sitä, että muutenkin ihan täysin terveetkin lapset kehittyvät hyvin eri aikaa

eri asioissa. Et siitäkään on hyötyä, et on itse äiti ja on kokemusta lasten hoidosta, et osaa ylipäättään samaistua vanhemmuuteen, ei pelkkään erovanhemmuuteen, niitä huolia mitä niillä vanhemmilla niistä lapsistaan on ja sitten niitä iloja.

Vapaaehtoiset kertoivat huomanneensa toiminnassa, että esimerkiksi lapseen kohdistetulla pienellä kohteliaisuudella tai kehulla oli mahdollista ikään kuin pönkittää lasta tapaamaan tulleen osapuolen vanhemmuutta. Etenkin sellaiset vapaaehtoistyöntekijät, joilla oli omia lapsia, saattoivat tapaamisessa kommentoida jotain lapseen liittyvää. Joskus tällaiset kommentit liittyvät tilanteeseen, jossa vanhemmalla on jokin huoli lapsesta, kuten edellisessä haastatteluotteessa, joskus taas positiivinen lausahdus lapseen liittyen lisää vanhempien ylpeyden tunnetta. Etenkin molempien vanhempien ollessa paikalla, puhumalla heidän yhteisestä lapsestaan, voidaan saada tilannetta käännettyä siihen, miksi tapaamiseen on oikeastaan tultu.

Vapaaehtoistyöntekijät voivat toiminnallaan tukea vanhemmuutta ja antaa konkreettisia käytännön ohjeita, mutta ehkä tärkeimpiä tuen muotoja, joita he voivat antaa, on kannustaa lapsen vanhempia omannäköiseensä vanhemmuuteen. Mikäli perheessä ei ole vakavia ongelmia ja molemmat vanhemmat ovat kykeneviä hoitamaan lasta, heistä kumpikin voi hoitaa lastaan omalla tyylillään. Erotilanteessa parisuhteessa ilmenneet epäkohdat saattavat helposti heijastua myös vanhemmuuteen, jolloin toisen vanhemman tapa hoitaa yhteistä lasta koetaan vääränlaiseksi. Vapaaehtoistyöntekijät kertovat, että haluavat välittää vanhemmille tunteen, että jokainen voi olla omalla tavallaan äiti tai isä. Pienillä käytännön seikoilla ei ole merkitystä, jos vanhempi tahtoo lapselleen parasta ja lapsi voi hyvin. Joskus ilmenee tilanteita, joissa vapaaehtoistyöntekijä on joutunut muistuttamaan toista vanhempaa perhetapaamisten tarkoituksesta, kun vanhempi ei ole antanut lasta tapaamaan tulleelle vanhemmalle mahdollisuutta osallistua lapsen hoitoon. Haastateltava kuvaa erästä tilannetta näin.

Kerran oli semmonen tilanne, et oli tosiaan alle vuoden vanha lapsi ja isä ja äiti oli molemmat läsnä ja mä oon ollu muutamassakin saman perheen tapaamisessa ja äiti on hyvin sellanen, niinku nyt on tyypillistä, et monet pienten vauvojen äidit on, et kukaan muu ei osaa sitä vauvaa hoitaa, et se on vain se äiti. Ja hän koko ajan sitä isää neuvo sitten, et no nyt meni sukkahousut väärinpäin ja tee näin ja tee näin, ja oli siinä. Mä sit vähän aikaa häntä kuuntelin ja sanoin ihan ystävällisesti, että isällä on nyt tää tunti tässä, et hän saa nyt harjotella. Et anna harjotella vaan, et ei se oo niin vakavaa, jos ne sukkahousut on väärinpäin tän kerran tässä. Et hänkin suhtautu hirveen hyvin, et sillain kyl positiivinen.

Haastateltava oli hienotunteisesti puuttunut tilanteeseen, jossa perheen äiti ei ollut luottanut isän taitoihin pienen lapsen hoidossa. Yksi perhetapaamistoiminnan tarkoituksista on juuri tarjota turvallinen ympäristö vanhemman ja lapsen tapaamiselle, jossa vanhempi voi tarvittaessa vaikka opetella lapsen hoitoon liittyviä asioita. Vapaaehtoistyöntekijä on aina paikalla avustamassa, joten kokematonkin vanhempi voi jäädä hoitamaan lasta ilman, että lähivanhemman tarvitsee jäädä paikalle. Toisaalta joskus vanhempien välillä vallitsee niin suuri luottamuspula, ettei lasta haluta jättää toiselle vanhemmalle edes lyhyen tapaamisen ajaksi, joka on sekin ymmärrettävää poikkeuksellisessa tilanteessa. Kuitenkin vapaaehtoisten puheissa nousi esiin, että luottamuspulasta kärsineet perheet ovat tapaamisten myötä saaneet lisää luottamusta toisiaan kohtaan ja lapsi on vähitellen uskallettu jättää toisen vanhemman hoitoon. Edellä kuvatussa tilanteessa perheen äiti suhtautui vapaaehtoisen kommenttiin rakentavasti. Aina vanhempi ei välttämättä itse huomaa oman käytöksensä kärjistymistä, joten ulkopuolisen ihmisen läsnäolo voi siinä tilanteessa olla hyödyksi.

6.2.3 Tasapainoilua kahden roolin välillä

Kahdessa aiemmassa luvussa kuvatut vapaaehtoistyöntekijän roolit, sivustaseuraaaja ja vanhemmuuden tukija, vuorottelivat haastateltavien vastauksissa. Kaksi erilaista vapaaehtoisen roolia eivät jakautuneet eri vastaajien kesken, vaan jokainen toiminnassa mukana oleva toteutti kumpaakin roolia. Perhetapaamisissa työskentely ja oman senhetkisen roolin valitseminen aiheuttivat vapaaehtoistyöntekijöille toisinaan ristiriitaisiakin tunteita ja osa koki tasapainoilun eri tehtävien välillä haastavana. Kuitenkin valtaosalle vapaaehtoisista tehtävänkuvan selkiytyi kokemuksen karttuessa.

Haastatteluvastauksissa tuli myös esiin se, että vapaaehtoistyöntekijä oli odottanut saavansa perhetapaamisissa aktiivisemmän roolin ja toiminnan edetessä oma toteutunut tehtävänkuvan oli alkanut tuntua liian puuduttavalta. Lapsi ja ero -hankkeen (2014, 35) loppuraportin mukaan perhetapaamisissa toimineille vapaaehtoisille on voitu tarjota myös erilaisia kohdennettuja tehtäviä oma kiinnostuksen mukaan. Osa vapaaehtoisista on ollut auttamassa hankkeen muissa eroauttamiseen liittyvissä tehtävissä, kuten eroon liittyvillä luennoilla (Emt.). On kuitenkin ymmärrettävää, että yksi tietynlainen vapaaehtoistyön muoto ei sovi kaikille

vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuville. Yhteiskunnallisella tasolla erilaisia vapaaehtoistyön mahdollisuuksia on kuitenkin tarjolla lähes rajattomasti.

Tapaamisiin tulevien perheiden tilanteet saattavat vaihdella hyvinkin paljon. Vapaaehtoinen tiivistää seuraavassa haastatteluotteessa toiminnan luonnetta osuvasti.

Tää on siinä mielessä vähän erityinen, et pitää olla siinä mielessä tilannetajuinen, että millon on aika mahdollisesti puuttua tilanteisiin tässä ja miten taas on hienovaraisesti sivussa ja miten tuoda joissain hetkissä semmosta rentoutta, et se on vähän semmosta kuulostelua. Ja jos ihan kamalasti haluaa olla framilla, niin ei tää silloin ehkä sovi, koska joskus saattaa olla niin, et on kaks tuntia tossa koneella ja on hyvin selkeesti vaan oven avaaja ja kertoo, missä on joku kirja tai lelu ja sit sanotaan heipat ja perhe lähtee. Et se voi mennä näinkin. Et jos haluaa konkreettisesti tuntea tekevänsä jotain, niin se saattaa hetkittäin olla hyvin laimeaa, mut se merkitys pitää löytää oman päänsä sisältä. Et sit on erilaisia vapaaehtoistöitä, et sä leivot pullaa ja syötät vanhuksia, joissa sä teet sen hyvin hyvin konkreettisesti, mut tässä se vaihtelee hirveesti. Et joskus sä oot kuuntelemassa tässä jotain ahdistavaa tarinaa tai sitten sä istut ja nököität tossa monta tuntia itkses.

Perhetapaamistoiminnassa työskentely on toisaalta hyvin käytännönläheistä toimintaa, koska tarve tapaamisille lähtee liikkeelle perheiden konkreettisesta tarpeesta tapaamistilalle. Toisaalta vapaaehtoisten haastatteluvastausten perusteella perheet saavat tapaamisista muutakin tukea kuin pelkän tapaamispaikan. Näiden kuvausten perusteella perhetapaamistoiminnasta ja vapaaehtoisen tehtävistä välittyy moniulotteinen kuva. Haastatteluvastauksissa korostui, että loppujen lopuksi maalaisjärjellä ja hyvällä tilannetajulla pärjää työssä hyvin. Kuten kaikenlaiseen vapaaehtoistyöhön yleisestikin, myös perhetapaamisissa toimimiseen sopii ajatus, että vapaaehtoistyöntekijä on siinä ihminen toiselle ihmiselle. Toinen haastateltava antaakin omaan ammattiinsa liittyvästä koulutuksesta saamansa yksinkertaisen neuvon, joka sopii perhetapaamisissa toimimiseen hänen mielestään hyvin.

Ja se on tosi tärkeää, mitä meille siellä mun oman alan koulutuksessakin sanottiin, että pysähdy ja kuuntele. Se on musta tärkeää.

6.3 Järjestö vapaaehtoistyön mahdollistajana

Vapaaehtoistyöntekijät kokivat Ero ja lapsi -hankkeessa mukana olemisen helpoksi ja vaivattomaksi, koska omaa osallistumisen määrää pystyi säätelemään omaan elämäntilanteeseen sopivaksi. Yhteiskunnallisella tasolla vapaaehtoistyöllä toimivat perhetapaamiset nähtiin tärkeänä tukimuotona eroperheille, koska vastaavaa toimintaa ei ole tarjolla julkisen sektorin palveluissa. Kahdessa seuraavassa luvussa kuvataan edellä mainittuja teemoja tarkemmin. Luvussa 6.3.3 pohditaan vapaaehtoisten näkemyksiä perhetapaamistoimintaan osallistumisesta järjestötasolla ja paikannetaan palvelun yhteiskunnallista merkitystä.

6.3.1 Auttamisen helppous

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on järjestönä hyvin tunnettu ja ihmiset liittävät organisaation nimen lasten hyväksi toimimiseen. Myös perhetapaamistoiminnassa mukana olleille vapaaehtoistyöntekijöille järjestön tausta oli tuttu joko omakohtaisesta kokemuksesta tai siitä, että jollakin heidän tuttavistaan oli kokemuksia kyseisessä järjestössä toimimisesta. Seuraavassa aineisto-otteessa haastateltava kertoo yhteydenotostaan järjestöön.

No kun mä otin tänne järjestöön yhteyttä ja tiedustelin vapaaehtoistyötä, niin he kerto eri vaihtoehdoista ja päädyin sitten kokeilemaan tätä perhetapaamistoimintaa. Tää vaikutti tärkeältä, koska tää pohjautuu kuitenkin siihen, että se lapsi saisi tukea elämäänsä. Et enhän mä sattumalta juuri tähän organisaatioon soittanut, vaan nimenomaan tehdään lasten asiaa. -- Tää oli tosiaan silleen tuttu, et tavallaan tiedän, et tää tehdään organisoidusti ja hyvin ja ydinasiaan keskittyen. Et tietyllä tavalla se kaikki ulkoinen huuhaa on tästä minimoitu. Ainakin tämmösen vaikutelman vapaaehtoisena saa.

Etsiessään sopivaa vapaaehtoistyötä haastateltava kertoo valinneensa juuri Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisjärjestön, koska oli aiemmin osallistunut järjestön toimintaan toisella paikkakunnalla. Vaikka paikallisjärjestöiden toimintamuodoissa saattaa olla eroavaisuuksia, yhdistää niitä valtakunnallisesti yhteinen arvomaailma: järjestön päätehtävä on edistää lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia. Järjestön toiminta on myös poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumatonta. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto.) Aiemman kokemuksensa perusteella vapaaehtoinen koki, että kyseisessä järjestössä keskitytään oleelliseen ja toiminta on ammattimaista. Vapaaehtoistyöntekijä saa keskittyä auttamistehtäväänsä ruohonjuuritasolla, kun toiminnan

koordinointi on hoidettu asiantuntevasti. Lapsi ja ero -hankkeessa projektityöntekijät vastasivat käytännön järjestelyistä sekä hoitivat vapaaehtoisten ja järjestön välisen kommunikoinnin. Tämä roolijako koettiin hyvänä vapaaehtoisten keskuudessa kuten seuraavasta aineisto-otteesta käy ilmi.

Projektityöntekijät on hirvittävän helposti lähestyttäviä ihmisiä, semmosia mutkattomia. Ja tää pieni yksikkö toimii silleen, et se organisaation jäykkyys ei esimerkiks tuu vapaaehtoistyöntekijälle millään tavalla esille. Et heil on varmaan omat hallinnolliset kuvionsa, mistä meidän ei onneksi tarvii tietää mitään.

Haastateltava kiittelee sitä, että hänen ei vapaaehtoistyöntekijänä tarvitse ajatella perhetapaamistoimintaan liittyviä hallinnollisia asioita, vaan toimintaan osallistuminen on tehty mahdollisimman helpoksi. Auttamisen kynnystä madaltaa lisäksi se, että jokainen voi itse päättää vapaaehtoistyöhön käyttämänsä ajan.

Se on tässä hyvä, että voi tehdä mahdollisuuksiensa mukaan. Ja ainakin tässä projektissa nää varsinaiset työntekijät on sellasia, et mä uskon et ne ihan aidosti ajattelee niin, että kiva kun joskus edes tuut ja autat, et ne on aina ihan yhtä ilosia, kun tulee tekemään jonkun jutun, et ei oo semmonen olo yhtään, et mun pitäis tehdä enemmän, ei oo semmosta painetta lainkaan, et se on sit vaan se oma halu, mikä tässä draivaa. Et ei oo semmosta, et menin lupautumaan, inhottavaa lähtee, mun on pakko mennä. Ei koskaan, aina voi hyvällä mielellä tulla. Se sopii aina omaan aikatauluun, koska sen on aidosti saanu sinne laittaa.

Vapaaehtoistyöntekijät kokivat perhetapaamisissa toimimisen joustavaksi tavaksi tehdä vapaaehtoistyötä, johon voi osallistua itselleen sopivassa mittakaavassa. Monessa haastatteluvastauksessa korostui se, että järjestön puolelta ei ole luotu paineita vapaaehtoisille, joten kenenkään ei ole tarvinnut tuntea syyllisyyttä, jos ei ole esimerkiksi pystynyt tekemään jotain tiettyä työvuoroa. Vapaaehtoisten perhetapaamisiin käyttämä aika vaihteli haastateltavien keskuudessa paljon. Toiset saattoivat käydä tekemässä yhden perhetapaamisen kerran kuukaudessa, kun taas toinen työntekijä hoiti säännöllisesti pari vuoroa joka viikko. Haastateltavat kertoivat myös säätelevänsä osallistumisensa määrää omien elämäntilanteidensa mukaan, jolloin esimerkiksi hektisemmän työjakson aikana otetaan vähemmän perhetapaamisia ja työkiireiden vähennyttyä lisätään taas vapaaehtoistyön määrää. Kuitenkin jokainen vapaaehtoinen oli sitoutunut työskentelemään tapaamisissa itselleen sopivan tuntimäärän.

Vaikka Lapsi ja ero -hanke organisoitiin ammattilaisten toimesta, oli kehittämistyössä kuultu vapaaehtoisten ja palveluja käyttävien perheiden mielipiteitä. Perhetapaamistoiminta aloitettiin täysin uutena palveluna, joten käytännön asioissa tapahtui muutoksia toiminnan alkuvaiheessa. Hankkeen alusta asti mukana ollut vapaaehtoistyöntekijä pohtii palvelun käynnistämistä.

Ehkä siinä alussa ajatteli, että kaikki olis niinku selvää, kun mä oon vaan vapaaehtonen, et olis selkeet sävelet, mut toisaalta ymmärrän, et ei se voi olla niin, kun kyseessä on uusi toiminta. Ja ymmärtää sen, että kaikki toimintamallit ei oo heti selvät ja toisaalta sit, et itse olis saanu osallistua kehittämiseen. Mut ehkä kuitenkin se oli yllättävää, et oli sellasta vaiheilua.

Haastateltavan mielestä oli yllättävää, että toiminta haki muotoaan hankkeen alussa, eikä kaikki yksityiskohdat olleet heti selviä. Toisaalta palvelun tietynlainen keskeneräisyys mahdollisti vapaaehtoisten ja perheiden osallistumisen suunnittelutyöhön, jolloin palvelua oli mahdollista muokata käyttäjiensä näköiseksi toiminnaksi. Seuraavassa aineisto-otteessa haastateltava kertoo toiminnan kehittämisen luonteesta.

Mun mielestä on äärettömän arvokasta, että kokeillaan erilaisia tapoja toimia ja tehdä asioita ja se mikä kans tässä projektissa on ollu mun mielestä hirveen hyvää on se, että kokeillaan ja jatketaan sitä, mikä toimii ja uskalletaan lopettaa se, mikä ei toimi. -- Semmosia käytännön asioita tässä on ehkä korjattu, et ei sitä varsinaista perustarkotusta tai ajatusta oo tarvinnu muuttaa, mut ihan käytäntöjä, et miten tätä toimintaa tässä tehdään, sellasia pikkuasioita. En mä nää tässä projektissa mitään semmosta, et mun mielestä tätä johdetaan hyvin ja viedään hyvin eteenpäin ja ne on hirveen herkkiä näistä jutteluista ja keskusteluista jo poimiin asioita, ne ehkä jo ehtii muuttaa ennen ku ehtii ite varsinaisesti ehdottaa. Ja mikä on tärkeintä, niin ei tätä tehdä vapaaehtosille, vaan niille vanhemmille ja perheille. Ja se, et mikä on niitten tarpeet, niin niitä kehittää ja mennä sit siihen suuntaan. Ja niin tätä on tehty.

Vapaaehtoinen näki palvelun kannalta tärkeäksi sen, että uusia asioita kokeiltiin ennakkoluulottomasti, mutta tarvittaessa virheistä opittiin ja muutettiin toimintatapoja. Vapaaehtoisilta on hankkeen edetessä kerätty palautetta perhetapaamistoiminnasta, koska he ovat kuitenkin tapaamisten aikana perheiden kanssa samassa tilassa ja pystyvät näin havainnoimaan palvelun toimivuutta aitiopaikalta. Haastateltava kertoo edellä, että aina kehitysehdotuksia ei edes ehtinyt viemään eteenpäin, kun projektityöntekijät olivat jo ehtineet muuttaa jonkin käytännön asian

toimivammaksi. Toimiva kommunikointi vapaaehtoisten ja kahden projektityöntekijän välillä mahdollisti tietynlaisen tilanneherkkyyden ja nopean reagoimisen asioihin.

Vapaaehtoisia koskeviin käytännön järjestelyihin oltiin haastateltavien keskuudessa pääosin tyytyväisiä. Perhetapaamistoimintaan liittyvää koulutusta pidettiin hyvänä ja vapaaehtoistyön aloittamiseen riittävänä, tosin osa vapaaehtoisista mietti, että myöhemmässä vaiheessa voisi olla vielä käsiteltävien asioiden kertausta. Toisaalta vapaaehtoistyöntekijöiden yhteiset kokoontumiset koettiin koulutuksen kaltaisina tilaisuuksina, joista sai tietoa ja vertaistukea perhetapaamisissa toimimiseen jatkossa. Haastateltavien puheessa esiin nousut 'auttamisen helppous' kulminoitui ammattitaitoihin ja helposti lähestyttäviin projektityöntekijöihin, jotka vaikuttivat olevan hankkeessa mukana täydellä sydämellään. Haastateltaville välittyi tunne, että työntekijät olivat aidosti kiinnostuneita vapaaehtoisten kuulumisista ja siitä, miten he toiminnassa viihtyvät.

Et projektityöntekijät on tosi ihania ihmisiä ja niiden kanssa on helppo tulla toimeen, sieltä tulee aina niin hyvä palaute ja pystyy kaikki puhumaan niin kuin vanhalle kaverille. Mut se on varmaan lähtökohtakin tässä, et pitää olla semmosia ihmisiä, jotka pystyy pyörittää tätä sillä hyvällä. Mut ne on kyllä onnistuneet siinä.

Vapaaehtoiset kokivat tärkeänä, että perhetapaamistoiminnan organisoimisen taustalla on positiivinen vire. Perhetapaamisiin osallistuminen edustaa vapaaehtoistyöntekijöille yhtä elämän osa-aluetta, joka ei toisaalta saa viedä liikaa voimia muulta jaksamiselta. Kun toiminta on hyvin hoidettua, mahdollistaa se auttamistoiminnan, johon on helppoa ja mukavaa osallistua. Ensiarvoisen tärkeää on myös kokemus siitä, että omalla työpanoksella on merkitystä, kuten haastateltava seuraavassa otteessa toteaa.

Oon kokenut, että meitä myös arvostetaan tässä, et se on ihan hieno juttu, et ei se kaikissa vapaaehtoisorganisaatioissa oo ihan näin ollu.

6.3.2 Perhetapaamistoiminta täydentämässä kunnallisia palveluja

Vapaaehtoistyöntekijät pitivät perhetapaamistoimintaa tärkeänä palveluna, koska se mahdollistaa vanhemmuussuhteen ylläpitämistä siihen vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu. Haastateltava pohtii seuraavassa aineisto-otteessa palvelun merkitystä.

Kun oli vähän aikaa ollu, niin tajusin sen, että tää on hirveen tärkeä juttu, koska yhteiskunnalla sinänsä ei oo tarjota mitään vastaavaa ja jos aatellaan, et on muutaman tunnin tapaaminen, niin ei se oo kiva jonkun pienen lapsen kanssa, tai isommankaan kanssa, pelkästään notkuu tuolla kaupungilla. Ja just jos tulee toiselta paikkakunnalta ja on jo sellanen tilanne, et ei pysty kotona tapaamaan. Et tää on kyllä ihan hirvittävän hieno asia, et on tämmönen olemassa.

Vapaaehtoisten haastatteluvastauksissa korostui perhetapaamistoiminnan aikaansaama etu nimenomaan lapsen näkökulmasta. Perheiden kohtaamisista on huomattu, kuinka lapsi nauttii vuorovaikutuksesta ja yhteisestä touhuamisesta vanhemman kanssa. Jos tapaaminen tapahtuisi jollakin julkisella paikalla, lapsi ja vanhempi eivät voisi leikkiä ainakaan aivan samalla tavalla kuin perhetapaamistilassa. Kodinomainen huone mahdollistaa pienen lapsen luontaisen leikin lattialla ja omassa rauhassa vanhemmankin on helpompaa mennä tilanteeseen mukaan.

On myös lapsen edun mukaista, että eroavat tai eronneet vanhemmat tulevat keskenään toimeen ja pystyvät hoitamaan yhdessä lapseen liittyviä asioita. Vapaaehtoistyöntekijät näkivät perhetapaamiset toimintana, jolla on mahdollista ehkäistä vanhempien välistä riitelyä. Perhetapaamisissa eivät päde kummankaan vanhemman säännöt ja ohjeet, vaan tapaamistilassa noudatetaan paikan omia sääntöjä.

Jos se yhteydenpito katkee kokonaan, että äiti vaikka sanoo, että nyt sä et tapaa lasta ollenkaan, niin sehän vaan kulminoituu siinä se kriisi ja isä tulee tottakai vihaseks ja katkeraks ja ties sun mitä. Mut jos he sais jonku mahollisuuden, ja toisaalta siin on hyvä, niinku oon huomannu tän vauvaperheen kohalla, joka täs on ollu yhtä aikaa, et toisaalta jos vanhempien on pakko tavata toisiaan ja siin on joku ulkopuolinen neutraali ihminen läsnä, nii ajan kuluessa ku muutama kuukausi menee, niin se helpottuu, kun heil ei oo tavallaan lupaa riidellä siinä. Kun jos he tapaa vaan kahestaan, niin se ehkä helposti menee riidaks, et semmonen lisäpointti siinä, et jos vanhempien oliski pakko olla molempien läsnä, et ne ois pakotettu olemaan samassa tilassa riitelemättä.

Edellisessä aineisto-otteessa haastateltava kertoo, kuinka on toiminnassa havainnut, että ajan myötä vanhempien riitely tapaamisissa on vähentynyt ja osapuolet ovat tulleet paremmin toimeen keskenään. Aloittaessaan perhetapaamiset vanhemmat on ohjeistettu siihen, että vanhemman ja lapsen yhteinen tapaamisaika ei ole vanhempien välienselvittelyä varten. Lisäksi vapaaehtoisen

läsnäolo luultavasti vähentää riitelyä, koska vanhemmat eivät välttämättä kehtaa riidellä ulkopuolisen henkilön läsnäollessa. Tapaamiseen tulevista perheistä suurimmassa osassa lapsi jää etävanhemman kanssa tapaamistilaan ja lähivanhempi poistuu paikalta. Joissakin tapauksissa molemmat vanhemmat ovat olleet tapaamisen ajan paikalla, jolloin tilanteeseen on yleensä liittynyt jonkinlainen luottamuspuola. Vapaaehtoinen pohtiikin, millainen vaikutus tapaamistoiminnalla olisi, jos kummankin vanhemman olisikin pakko viettää koko tapaamisaika samassa tilassa. Voisiko yhteisellä riidattomalla ajalla olla positiivisia vaikutuksia vanhempien väleihin?

Haastatteluvastausten perusteella perhetapaamistoiminta nähtiin tärkeänä väliaikaisena tukimuotona eroaville ja eronneille perheille. Vapaaehtoiset pohtivat myös palvelun yhteiskunnallista paikkaa ja sitä, kuinka perhetapaamiset kannattaisi kunnissa toteuttaa. Haastateltava miettii seuraavassa aineisto-otteessa yhdenlaista tapaa toteuttaa toimintaa.

Varmaan olis ihan hyvä, et olis tämmönen ihan kunnanki palvelu, tai ainaki itellä on tullu mieleen. Voishan sitä olla sitten täydennetty vapaaehtoistyöllä. Itä oon miettiny, et jos sellanen palvelu olis jotenkin rajattu, ettei sitä sais vuositolkulla käyttää, mut just jos ois akuutti erokriisi ja ei kuitenkaan, voisko sanoo, joudu valvottuihin tapaamisiin, niin vois olla vaikka kaks tai kolme kuukautta aikaa käyttää tälläst. Niin tuntuis, et saattais monelle olla semmonen ratkaseva. Ainahan se on myös resurssikysymys.

Perhetapaamistoiminta on toteutettu hankkeessa pääosin vapaaehtoisvoimin, mutta vapaaehtoiset miettivät myös, että samantyyppistä toimintaa voisi olla saatavilla myös kuntien palveluverkostosta. Ajateltiin myös, että tällainen palvelu voisi toimia osittain vapaaehtoistyöllä. Toisaalta vapaaehtoiset tiedostivat hyvin kuntien taloudellisen tilanteen ja sen, ettei tämäntyyppiseen toimintaan välttämättä löydy varoja. Näin ollen järjestöä pidettiin hyvänä vaihtoehtona palvelun toteuttamiseen. Haastatteluvastausten perusteella jotkut vapaaehtoiset myös kokivat, että toiset perheet saattavat olla pitkäänkin perhetapaamistoiminnan käyttäjiä ja he pohtivat, pitäisikö palvelun olla enemmän hätäratkaisu perheen akuuttiin erokriisiin. Toisaalta vapaaehtoisten keskuudessa ymmärrettiin, että perheiden tilanteet ovat keskenään hyvin erilaisia ja projektityöntekijät hoitavat yhteydenpidon vanhempiin tietäen perheen senhetkiset kuulumiset sekä mahdollisen tarpeen tapaamispaikalle.

Taloudellisesta näkökulmasta perhetapaamistoiminta nähtiin myös ennaltaehkäisevänä tukimuotona perheille, jonka avulla voidaan mahdollisesti vaikuttaa eron myöhempisiin kustannuksiin, kuten vapaaehtoinen haastatteluotteessa pohtii.

En tiää, kuinka suuria johtopäätöksiä siitä voi vetää, tai että voisko siinä olla vaikutuksia ihan siihen, et kuinka moni ajautuu ihan tälläisiin huoltoriitoihin, jos se saatais ihan heti alkuun jotenkin pehmenettyä. Et voisko se ehkästä semmosia, et se kulminoituu se tilanne ja mennään johonkin käräjille. No kun sä et antanu tavata ja no en mä voi, ku en mä luota suhun. Ja mihkä se nyt menee, ku se kärjistyy.

Vapaaehtoinen miettii, voisiko varhainen erokriisiin puuttuminen vähentää esimerkiksi vanhempien välisiä huoltajuusriitoja, jotka käsitellään käräjäoikeudessa. Haastateltava miettii esimerkiksi tilannetta, jossa luottamuspuola on vanhempien välillä niin suuri, ettei lähivanhempinen anna etävanhemmalle mahdollisuutta tavata yhteistä lasta. Mikäli vanhemmat saavat helposti ja nopeasti matalan kynnyksen tukitoimia varhaisessa vaiheessa erokriisiä, saattaa tilanne olla helpommin hallittavissa.

Paikantaessaan perhetapaamistoiminnan merkitystä yhteiskunnassa vapaaehtoiset miettivät myös muita palvelusta koituvia hyötyjä. Vanhemman ja lapsen tapaamisessa näkyvä lapsen ilo on vapaaehtoisen näkökulmasta yksi selkeä näyttö palvelun onnistumisesta. Kuitenkin laajemmassa mittakaavassa perhetapaamistoiminnan vaikutuksia ei tässä vaiheessa toimintaa pystytä yksiselitteisesti osoittamaan. Palvelun mahdolliset positiiviset vaikutukset perheiden tilanteisiin kiinnostavat toimintaan osallistuvia vapaaehtoisia, mutta ymmärrettävästi he eivät voi saada tietoa perheiden yksityisasioista. Usko oman työn merkitykseen antaa vapaaehtoiselle intoa olla mukana toiminnassa. Aineisto-otteessa haastateltava vertaakin auttamistyötä verenluovutukseen, jonka jokainen luovuttaja tietää olevan arvokasta ja tarpeellista toimintaa, vaikkei tiedä, kenelle ja minkälaiseen avuntarpeeseen oma veri lopulta päätyy.

Sehän siinä on, et pitää pystyä ite miettimään se, miten tästä toiminnasta on hyötyä perheille, koska niitä tuloksia ei missään nää. Tai niille lapsille, mitä hyötyä siitä saattaa olla sille lapselle. Et ne tulokset pitää kaivaa jostain muualta, kun ite tästä toiminnasta. Vähän sama, kun kävis luovuttamassa verta, ei tiedä, mihin käyttöön se menee se veri.

6.3.3 Ennaltaehkäisevän tuen merkitys

Vapaaehtoistyöntekijät kokivat perhetapaamistoiminnassa mukana olemisen helpoksi, koska kaikki käytännön järjestelyt oli hoidettu hyvin. Haastateltavat saivat keskittyä auttamisessa oleelliseen,

koska työnjako varsinaisten projektityöntekijöiden kanssa toimi saumattomasti. Kannanotossa vapaaehtoistoiminnan etiikasta painotetaan juuri edellä mainittuja tekijöitä vapaaehtoistyön onnistumisen kannalta (ETENE 2014). Vapaaehtoistyössä mukana olevien henkilöiden tulee saada riittävästi koulutusta tehtävässä toimimiseen ja ammattilaisten sekä vapaaehtoisten roolit tulee olla selkeitä. Parhaimmillaan toimiva työnjako tuottaa tuloksen, johon pelkällä ammattilaistyöllä ei välttämättä pääsisi. (Emt.) Vapaaehtoisten onnistuneeseen kokemukseen vaikutti tässä tapauksessa merkittävästi myös se, että oman osallistumisen määrään pystyi itse vaikuttamaan. On ymmärrettävää, että kaikissa vapaaehtoistyön muodoissa se ei välttämättä ole työn luonteen vuoksi mahdollista. Vapaaehtoinen toteaa perhetapaamistoiminnan onnistuneen erinomaisesti kuten seuraavasta otteesta käy ilmi.

Vapaaehtoisprojektina tää on varmaan ku oppikirjasta. Et hyvin on huomioitu kaikki asiat.

Perhetapaamisissa työskennelleet vapaaehtoiset näkivät myös palvelun tarpeellisuuden perheiden tilanteisiin. Toiminnassa havainnoimiensa tilanteiden perusteella he kokivat perhetapaamisten hyödyttävän perheenjäseniä esimerkiksi niin, että vanhempien riitely väheni tapaamisten edetessä. Myös tapaamisissa olleiden lasten reaktiot viestivät haastateltaville siitä, että toiminnalla on positiivinen vaikutus. Toisaalta vapaaehtoiset eivät voi saada tietoonsa kaikkia perhetapaamistoiminnan tuloksia, kuten sitä, miten perheenjäsenten tapaaminen hoituu palvelussa lopettamisen jälkeen.

Vapaaehtoisten keskuudessa pohdittiin myös sitä, minkälaiset vaikutukset ennaltaehkäisevällä ja niin sanotulla matalan kynnyksen periaatteella toimivalla eroauttamisella on taloudellisessa mielessä yhteiskunnalle ja pitäisikö tällaista palvelua tarjota myös kunnan puolelta. Juha Hämäläinen (2012) on tutkinut huoltoriitojen aiheuttamia kustannuksia yhteiskunnalle ja toteaa eroauttamisella olevan suuri merkitys syntyviin kustannuksiin. Huoltoriitojen pitkittyessä kustannukset kasvavat, koska tarve erilaisille palveluille lisääntyy perheen ollessa kriisitilanteessa. Hämäläinen toteaa, että huoltoriitojen pitkittymisen ehkäiseminen on taloudellisesti ja inhimillisesti perusteltua. (Emt.) Hankkeen sisällä on kuitenkin tiedostettu, että matala kynnyksään ei automaattisesti tee palveluun hakeutumista helpoksi. Vaikka eroauttamisen piiriin olisikin helppo päästä, saattavat yksilölliset syyt, kuten leimautumisen pelko, olla avun hakemisen esteenä. Kuitenkin perhetapaamistoiminnan osalta avunsaannin mutkattomuus näytti toteutuvan ja perheet löysivät palvelun piiriin. (Lapsi ja Ero 2014, 52.)

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on ollut tutkia vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia perhetapaamistoiminnasta, joka on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämä eroperheiden palvelu. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita siitä, minkälaisia merkityksiä toimintaan osallistuminen vapaaehtoisille tuottaa ja miten he kokevat käytännön työskentelyn perhetapaamisissa. Laadullinen tutkimus toteutettiin kymmentä vapaaehtoistyöntekijää haastatteleamalla teemahaastattelua käyttäen. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimustulokset jakautuivat kolmelle eri tasolle, joista ensimmäinen taso käsitteli vapaaehtoistyöntekijöiden henkilökohtaista merkityks maailmaa, toinen taso käsitti perhetapaamiset käytännön toimintana ja kolmannella tasolla paikannettiin palvelun merkitystä järjestötasolla. Tutkimustulokset muodostuivat yhdeksästä erilaisesta teemasta, jotka jakautuivat eri tasojen alle siten, että henkilökohtaisten merkitysten alle tuli viisi teemaa ja käytännön toiminnan sekä järjestötason alle kumpaankin kaksi teemaa.

Perhetapaamisissa työskentely tuottaa vapaaehtoisille erilaisia henkilökohtaisia merkityksiä. Haastatteluaineistosta esiin nostetut viisi teemaa olivat *eron henkilökohtainen merkitys, ammatillista kokemusta ja vastapainoa työlle, auttamisen halu, elämäkokemuksen karttuminen* sekä *toiminnan sosiaalinen merkitys*. Edellä mainittuja teemoja havainnoimalla voidaan todeta, että eroauttaminen on vapaaehtoisten kokemuksissa merkityksellinen vapaaehtoistyön muoto. Reitit ja motiivit juuri kyseisen vapaaehtoistyön aloittamiseen vaihtelevat vapaaehtoistyöntekijöiden keskuudessa. Osa vapaaehtoisista päätyi perhetapaamistoiminnan pariin sattumalta, esimerkiksi sen takia, että toiminta sai alkunsa samaan aikaan, kun henkilö oli etsimässä sopivaa vapaaehtoistyötä. Osa vapaaehtoisista koki perheet itselleen tärkeäksi kohderyhmäksi ja halusi osallistua toimintaan, jolla edesautetaan perheiden hyvinvointia, jolloin perhetapaamistoiminta sopi tähän kategoriaan. Kuitenkin moni haastatelluista hakeutui työskentelemään perhetapaamisiin, koska eroteema tuntui heille henkilökohtaisesti läheiseltä. Vapaaehtoistyöntekijät haluavat työskennellä eroauttamisen parissa, koska he ovat esimerkiksi itse olleet osa eroperhettä joko omassa tai lapsuuden perheessään tai työskentelevät sellaisessa ammatissa, jossa eroperheiden läsnäolo yhteiskunnassa näkyy. Myös aiemman tutkimuksen perusteella omakohtainen vaikea elämänvaihe ja siitä selviäminen voivat

herättää halun auttaa samoja ongelmia kohdanneita henkilöitä. Hakeutumalla samankaltaista elämäntilannetta elävien henkilöiden pariin avun antaja voi myös tietyllä tavalla tehdä identiteettityötä, joko tiedostaen tai tiedostamattaan. (Kuuskoski 2003, 30–39; Pessi & Saari 2008.)

Vapaaehtoistyöntekijät hakeutuvat itselleen läheisen tukimuodon pariin, koska heillä on aiheesta kokemusta, jota he voivat jakaa ainakin ymmärryksen muodossa. Lisäksi vapaaehtoiset kokevat saavansa toiminnasta jotain myös itselleen. Perhetapaamistoiminnan tuottamissa henkilökohtaisissa merkityksissä painottuivat teemat, joista vapaaehtoinen hyötyy omassa elämässään. Suomalaisessa vapaaehtoistyön tutkimuksessa, jossa ollaan kiinnostuneita erityisesti ihmisten välisestä arkisesta auttamisesta, todetaan, että vapaaehtoistyöhön osallistuminen tuottaa henkilölle aina jonkinlaisen hyödyn. Seurauksena voi olla esimerkiksi uuden asian oppiminen, sosiaalinen kanssakäyminen toisten ihmisten kanssa tai vaikka ilon tunne. Vastavuoroinen auttamistoiminta on yksi tärkeä piirre ihmisten välisessä kanssakäymisessä. (Pessi & Saari 2008.) Eroauttamisen parissa tehtävässä vapaaehtoistyössä tärkeitä toimintaan sitouttavia tekijöitä ovat oman ymmärryksen ja ihmistuntemuksen kehittyminen, ammatillinen kasvu, yhteenkuuluvuuden tunne muiden vapaaehtoisten kanssa sekä tietoisuus perheiden avun tarpeesta. Toimintaan ei myöskään haluta osallistua, jos työskentely tuntuu vastenmieliseltä tai yhteistyö järjestön kanssa on vaivalloista.

Perhetapaamistoiminnasta koituvat positiiviset seuraukset voidaan nähdä hyvänä asiana eroauttamisen tulevaisuudennäkymille, sillä tuottaessaan voimavaroja myös avun tarjoajalle, vapaaehtoistyö näyttäytyy toimintana, johon on mielekästä lähteä mukaan. Vapaaehtoistyöhön voi liittyä suuria tunteita, jos omasta osallistumisesta on esimerkiksi seurannut merkittävä elämänmuutos tai vapaaehtoistyö on päätetty aloittaa elämän käännekohtassa. Aiemman tutkimuksen mukaan onnelliset ja omaan elämäänsä tyytyväiset ihmiset haluavat jakaa omasta hyvästäan muille, ja tällainen piirre oli havaittavissa myös tämän tutkimuksen tuloksissa (Pessi & Saari 2008). Kun vapaaehtoistyöntekijät viihtyvät toiminnassa ja haluavat sitoutua siihen, pystytään osallistujamäärä pitämään sopivan suuruisena työntekijöiden tarpeeseen nähden, jolloin toiminta jatkuu kaikille osapuolille mieluisana.

Haastatteluvastausten perusteella vapaaehtoistyöntekijät saivat perhetapaamisissa työskennellessään kahdentyyppisiä rooleja, jotka nimettiin tutkimuksessa *sivustaseuraajaksi* ja *vanhemmuuden tukijaksi*. Sivustaseuraajan roolissa vapaaehtoinen toimii perhetapaamisissa ikään kuin talonmiehenä, joka avaa perheelle oven, päivystää paikalla lapsen ja vanhemman viettäessä aikaa yhdessä sekä perheen lähtiessä lukitsee tilan ja tarkistaa, että paikat ovat kunnossa. Vapaaehtoinen

auttaa perhettä tarvittaessa, mutta pyrkii muuten olemaan tilanteesta sivussa sekä antamaan tilan vanhemman ja lapsen käyttöön. Vanhemmuuden tukijan roolissa vapaaehtoistyöntekijä sen sijaan ottaa aktiivisemmän roolin. Eroperheiden kanssa työskenneltäessä vanhemmuutta voidaan tukea pienillä eleillä kuten hyvän ilmapiirin luomisella, esittämällä kohteliaisuus lapsesta tai rohkaisemalla vanhempaa leikki-tilanteessa. Vapaaehtoinen voi myös puuttua tilanteeseen, jossa havaitsee vanhempien välillä epäoikeudenmukaista kohtelua. Ennen kuin vapaaehtoiset aloittavat perhetapaamistoiminnassa työskentelyn, he käyvät toimintaan liittyvän koulutuksen. Koulutuksessa käsitellään perhetapaamisissa mahdollisesti eteen tulevia tilanteita ja käydään läpi vapaaehtoistyöntekijän toimenkuvaa. On tärkeää tehdä toiminnassa aloittaville henkilöille selväksi, minkälaista tukea he voivat tarjota perheelle ja missä asioissa tulisi kääntyä projektityöntekijöiden puoleen. (Lapsi ja Ero 2014, 34–35.)

Eroauttamisen parissa toimivat vapaaehtoiset toteuttavat toiminnassa niin sivustaseuraajan kuin vanhemmuuden tukijankin roolia, mutta roolien painotuksessa esiintyy eroja vapaaehtoisten keskuudessa. Toiset kokevat selkeimmäksi toimintatavaksi pysyä mahdollisimman paljon sivussa, kun taas toiset vapaaehtoistyöntekijät ottavat enemmän kontaktia perheisiin. Osa vapaaehtoisista kokee eri roolien välillä toimimisen ajoittain vaikeaksi, jolloin neutraalimman toimenkuvan valitseminen voi tuntua helpommalta ratkaisulta. Kuitenkin kokemuksen myötä suurin osa eroauttamiseen osallistujista löytää tasapainon roolien välillä ja oman tapansa tehdä työtä. Perhetapaamistoimintaa ei voi käyttää valvottujen tai tuettujen tapaamisten järjestämiseen, mutta järjestön keskuudessa on tiedostettu toiminnasta löytyvän tuetun tapaamisen elementtejä (Lapsi ja ero 2014, 17). Tämän tutkimuksen perusteella saatu kuva vapaaehtoisen erilaisista rooleista herättääkin kysymyksen, mihin maastoon perhetapaamistoiminta tulee sijoittumaan ja vakiintumaan tapaamisinstituutioiden kentällä tulevaisuudessa. Erotilanteessa olevan perheen lapsi tarvitsee kokemuksen siitä, että hän on kummallekin vanhemmalleen tärkeä. Vaikka perhe ei eläisi totutussa ydinperheen mallissa, saattaa lapsi hyvinkin mieltää oman perheensä kokonaiseksi. (Smart ym. 2001.) Vapaaehtoistyönä järjestetty eroauttaminen tarjoaa perhetapaamisille sellaiset puitteet, joissa vanhempi voi toteuttaa vapaaehtoistyöntekijän tuella omanlaistaan ja omannäköistään vanhemmuutta.

Perhetapaamisissa työskennelleet vapaaehtoiset tulivat toimintaan erilaisista taustoista. Vapaaehtoisten joukko koostui eri ikäisistä ja erilaisilla aloilla työskentelevistä aikuisista henkilöistä, joista osalla oli takanaan henkilökohtainen erokokemus. Joukossa oli perheellisiä ja perheettömiä henkilöitä. Kun huomioidaan vapaaehtoisten erilaiset taustat ja jokaisen

henkilökohtaiset luonteenpiirteet, voidaan todeta, että jokainen on toiminnassa mukana omista lähtökohdistaan ja omana persoonanaan. Jos pohditaan, kenelle tätä vapaaehtoistyön muotoa voisi suositella, ei vastaus ole yksiselitteinen. Yksinkertaisimmillaan perhetapaamisissa toimiminen ei vaadi mitään erityistaitoja tai aiempaa kokemusta, ja vapaaehtoistyön voi aloittaa organisaation järjestämän koulutuksen jälkeen. Järjestö onkin yleisesti linjannut toiminnan sopivan täysi-ikäisille aikuisille, jotka ovat motivoituneita ja sitoutuneita toiminnan arvopohjaan sekä periaatteisiin ja joilla on jonkinlainen kokemus lapsen hoitoon liittyvistä asioista (Lapsi ja Ero 2014, 35). Kuitenkin tutkimustuloksia havainnoimalla voidaan todeta vapaaehtoistyöntekijöiden käyttävän toiminnassa jonkinlaista erityistä inhimillistä tilannetajua, jota voisi verrata sosiaalityön niin kutsuttuun hiljaiseen tietoon. Tällainen henkilökohtainen tieto on kokemuksesta syntyvää ja sitä on vaikeaa kuvailla tai määritellä sanallisesti (Osmond 2006, 160–161). Eroauttamisessa toimivan vapaaehtoistyöntekijän roolia voidaan kuvata ilmaisulla 'passiivis-aktiivinen' ja 'aktiivisena sivussa', jotka ilmentävät tehtävän luonnetta osuvasti. Perhetapaamisen aikana vapaaehtoinen on tilanteessa läsnä ja päättää omien havaintojensa sekä harkintakykynsä perusteella, milloin ottaa näkyvämmän roolin ja milloin pysyy sivussa.

Tutkimustulosten viimeinen osa käsitteli vapaaehtoisten kokemuksia perhetapaamistoiminnasta palvelun järjestämän organisaation tasolla. Tähän osaan muodostetut teemat olivat *auttamisen helppous* ja *perhetapaamistoiminta täydentämässä kunnallisia palveluja*. Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan linjaamat vapaaehtoistyön eettiset periaatteet, jotka koskevat niin ammattilaisten ja vapaaehtoisten työnjakoa, toimintaan liittyvää koulutusta sekä yleistä arvopohjaa toteutuivat kyseisessä hankkeessa erinomaisesti (ETENE 2014). Perhetapaamistoiminta on organisoitu ammattimaisesti, jonka ansiosta vapaaehtoistyöntekijän on helppoa osallistua auttamistoimintaan. Vapaaehtoiset ovat tyytyväisiä siihen, että he saavat itse määritellä vapaaehtoistyöhön käyttämänsä ajan, eikä järjestön puolelta luoda paineita minkään tietyn työmäärän suorittamiseen. Mahdollisuus työskennellä perhetapaamisissa erilaisia tuntimääriä, voidaan nähdä vapaaehtoistyön rikkautena, sillä näin on mahdollista saada toimintaan mukaan ihmisiä erilaisista taustoista. Erityisen paljon painoarvoa annetaan toimintaa organisoivien projektityöntekijöiden työpanokselle, sillä toimivien taustavoimien ansiosta vapaaehtoiset saavat keskittyä omaan työtehtäväänsä. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että vastaavanlaisissa hankkeissa projektityöntekijöiden toimenkuvaan kannattaa panostaa, koska sillä näyttää olevan suuri merkitys vapaaehtoisten viihtymiseen toiminnassa.

Vapaaehtoistyöntekijät kokevat järjestön toteuttaman perhetapaamistoiminnan tarjoavan tärkeän lisän perheille kunnallisten palvelujen ohella. Vapaaehtoisten keskuudessa pohditaan, että tämäntyyppistä toimintaa sekä eroauttamista ylipäättään voisi järjestää myös kuntien taholta, vaikka toisaalta palvelun tarjoamiseen liittyvät taloudelliset seikat tiedostetaan hyvin. Vapaaehtoiset miettivät perhetapaamistoiminnan tuovan mahdollisesti säästöjä pitkällä aikavälillä, jos toiminnan avulla saadaan vähennettyä vanhempien välisiä huoltajuseriä. Aiempi tutkimus tukee tätä ajattelua. On havaittu, että eroauttamiseen liittyvien palveluiden tarjoaminen vähentää myöhempiä eroon liittyviä yhteiskunnalle koituvia kustannuksia juuri huoltajuserien vähenemisen kautta (Hämäläinen 2012). Taloudellisten seikkojen lisäksi on myös inhimillistä, että perheelle annetaan tukea kriisitilanteessa. Vapaaehtoistyöntekijät ovatkin kiinnostuneita palvelua käyttävien perheiden selviämistä ja siitä, minkälaista hyötyä perhetapaamiset lopulta tuottavat perheiden yksilöllisiin tilanteisiin. Vapaaehtoistyöhön osallistuminen koetaan mielekkäänä, kun omalla työpanoksella nähdään olevan positiivisia vaikutuksia palvelua käyttäville henkilöille. Eroauttamiseen osallistuvat vapaaehtoiset havaitsevat toiminnassa ollessaan tuen välittömiä hyötyjä kuten lapsen ja vanhemman jälleennäkemisestä koituneen ilon tai vanhempien riitelyn vähenemisen, mutta pidempiaikaiset vaikutukset eivät samalla lailla tule vapaaehtoisten tietoon. Järjestölläkään ei ole perheiden tilanteista vielä tarkempaa tietoa palvelun ollessa niin uusi. Tällä hetkellä perhetapaamistoiminnasta on kuitenkin valmisteilla toinenkin pro gradu -tutkielma, johon on haastateltu palvelua käyttäviä perheitä. Tämän tutkimuksen avulla voidaan saada myös perheiden näkökulmaa avatuksi.

Tällä tutkimuksella haluttiin tehdä näkyväksi vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia ja niitä merkityksiä, joita vapaaehtoistyöhön eroauttamisen kentällä liittyy. Tutkimustulokset vahvistavat monia niistä asioista, joita jo Lapsi ja ero -hankkeen aikana havaittiin kuten vapaaehtoisen toiminnassa saamien roolien moninaisuutta sekä toimintaan osallistumisesta koituvia positiivisia seurauksia vapaaehtoiselle. Kuitenkin tutkimuksen avulla on saatu edellä mainituista teemoista esiin yksityiskohtaisempia seikkoja, joiden avulla vapaaehtoistyöstä eroauttamisen kentällä piirtyy tarkempi kuva. Lisäksi toimintaan osallistujille on annettu puheenvuoro, jossa he ovat saaneet mahdollisuuden tuoda omaan työhönsä liittyviä erityisiä merkityksiä esiin ja muiden ihmisten tietoon. Jatkotutkimuksena tälle tutkimukselle olisi mielenkiintoista haastatella toisentyyppisessä vapaaehtoistyössä toimivia ja vertailla tuloksia tämän tutkimuksen kanssa. Vapaaehtoiset kokevat saavansa perhetapaamisissa toimimisesta erilaisia positiivisia merkityksiä itselleen, toisaalta vapaaehtoistyöstä koitunut palkinto saattaa myös olla omalta mukavuusalueelta poistuminen ja siihen liittyvä omien arvojen kyseenalaistaminen sekä itsetutkiskelu. Olisi mielenkiintoista kartoittaa, liittyykö muihin vapaaehtoistyön muotoihin samantyyppisiä ilmiöitä ja minkälaisia

muotoja ne saavat. Järjestöjen ja niiden kautta myös vapaaehtoistyön merkitys on ollut tärkeä julkisen palveluverkoston muotoutumisessa ja kehittämisessä. Sekä suomalainen että kansainvälinen tutkimus näkee järjestöjen roolin erilaisten hyvinvointipalvelujen tuottajana merkittävänä myös tulevaisuudessa. (Evers & Laville 2004, 237–239, 252; ETENE 2014.) Paikantamalla erilaisten vapaaehtoistöiden olemusta voidaan löytää ihmisten yksilöllisiin elämäntilanteisiin sopivia vapaaehtoistyön muotoja ja tätä kautta lisätä toiminnan kiinnostavuutta yhteiskunnassa.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Castrén, Anna-Maija (2009) Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 106–127.

Clarke-Stewart, Alison & Brentano, Cornelia (2006) Divorce: Causes and Consequences. New Haven: Yale University Press.

Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) (2001) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

ETENE (2014) Kannanotto vapaaehtoistoiminnan etiikasta. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Evers, Adalbert & Laville, Jean-Louis (2004) Social services by social enterprises: on the possible contributions of hybrid organizations and a civil society. Teoksessa Adalbert Evers & Jean-Louis Laville (toim.) The Third Sector in Europe. Cheltenham: Edward Elgar, 237–255.

Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2009) Valvottujen tapaamisten näyttämö. Vieraan ja perhesidoksen rajankäyntiä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 146–161.

Harju, Aaro (2010) Puheenvuoro kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudesta. Vantaa: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hämäläinen, Juha (2012) Huoltoriidan kallis hinta. Eroauttamisen rakenteet ja kustannukset. Teoksessa Sinikka Aapola-Kari, Annina Nivala & Teea Tonttila (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa. Tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto, 14–26.

Härkönen, Terttu (2007) Arkisen onnen rakentaja. Teoksessa Tapio Järventie, Kalle Mäkelä, Marko Vesterbacka, Taina Hostikka, Tuija Kuusimäki, Aila Laamanen & Marjo Väyrynen (toim.) Arkisen onnen rakentaja. Tampere: Pesämuna, 6–37.

Kiianmaa, Kari (2008) Hyvä ero. Uusi elämä. Vantaa: Multikustannus.

Kouvo, Antti (2011) Järjestöt sateentekijöinä. Suomalainen järjestöaktiivisuus luottamuksen lähteenä. Teoksessa Anne Birgitta Pessi & Juho Saari (toim.) Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 211–228.

Koskela, Riikka (2009) Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia? Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Koskiahon, Briitta (2001) Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 15–40.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuuskoski, Eeva (2003) Vertaistoiminta osana ihmisyyttä. Teoksessa Virpi Dufva & Jorma Niemelä (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. Jyväskylä: PS-kustannus, 30–38.

Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.) (2009) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1083/361.

Lapsi ja ero -hanke (2014) Hankkeen loppuraportti. Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston eropalvelut.

<http://tampere.mll.fi/eroperheiden-kohtaamispaikka/>. Viitattu 21.3.2015.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <http://www.mll.fi/mll/>. Viitattu 1.4.2015.

Manual on the Measurement of Volunteer Work (2012) Geneva: International Labour Office.

Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael (1994) *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Murto, Lasse (2003) Sosiaali- ja terveystyöjärjestöt hyvinvointipalvelujen tuottajina. Teoksessa Virpi Dufva & Jorma Niemelä (toim.) *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveystyöjärjestöt uudella vuosituhannella*. Jyväskylä: PS-kustannus, 64–85.

Musick, Marc A. & Wilson, John (2007) *Volunteers: A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press.

Neale, Bren & Wade, Amanda (2000) *Parent problems! Children's views on life when parents split up*. Surrey: Young Voice.

Ojanen, Markku (2001) Auttajaksi oppiminen. *Psykologia minuuden tulkkina*. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino, 95–109.

Osmond, Jennifer (2006) A quest for form: the tacit dimension of social work practice. *European Journal of Social Work*. 9(2), 159–181.

Tampereen kaupungin perheoikeudelliset palvelut.

<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/perheoikeudellisetpalvelut.html>. Viitattu 16.3.2015.

Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (2008) *Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Pykkänen, Anu (2012) Vaihtoehto avioliitolle. Tampere: Vastapaino.

Ruohonen, Marita (2003) Järjestöt vapaaehtoistoiminnan areenoina ja mahdollistajina. Teoksessa Virpi Dufva & Jorma Niemelä (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. Jyväskylä: PS-kustannus, 40–55.

Scott, Niall & Seglow, Jonathan (2008) Altruism. Buckingham: Open University Press.

Smart, Carol & Neale, Bren & Wade, Amanda (2001) The Changing Experience of Childhood. Families and Divorce. Cambridge: Polity Press.

Suomen virallinen tilasto. Siviilisäädyn muutokset. Helsinki: Tilastokeskus <http://www.stat.fi/til/ssaaty/index.html>. Viitattu 27.2.2015.

Särkelä, Riitta (2011) Sosiaali- ja terveysjärjestöt kilpailukyky-yhteiskunnassa. Teoksessa Anne Birgitta Pessi & Juho Saari (toim.) Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 279–309.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Yeung, Anne Birgitta (2007) Innoittava vapaaehtoistoiminta. Toimintaan sitoutuminen ja sen tukeminen. Teoksessa Aaro Harju (toim.) Kansalaistoimintaan kätketty aarre. Vantaa: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi, 152–165.

LIITE 1: Teemahaastattelun runko

OMAT MERKITYKSET

(TÄRKEÄ) Miten tulit lähteneeksi toimintaan mukaan? Kuinka kauan olet ollut mukana?
(Millaisia motiiveja oli lähteä toimintaan? Mikä heräte saanut liikkeelle?)

(Tilanteen mukaan: Liittykö ansiotyösi millään lailla tämällytyypiseen toimintaan vai eroaako täysin? Onko taustalla omaa erokokemusta; käsitteletkö omaa erokokemusta samalla uudesta näkökulmasta, aktivoituuko siitä jotakin uudelleen, vertaistukea?)

Oletko aiemmin tehnyt jotain muuta vapaaehtoistyötä? Jos olet, niin eroaako eroauttaminen siitä jollain lailla?

Miten olet kokenut työn? Oletko hyötynyt siitä jotenkin omassa elämässä, tuottaako antamisen/auttamisen iloa? Oletko saanut hyviä, mukavia, kannatettavia kokemuksia? Entä mistä et pitänyt, tai et osannut odottaa?

Mikä on saanut jatkamaan toiminnassa? Kauanko on ajatellut jatkaa?

Mikä on ollut parasta osallistumisessa? Mikä huonointa? (Jos joku kysyisi, miksi tällaiseen toimintaan kannattaa lähteä, millä houkuttelisit mukaan? Entä mitä varoituksen sanoja sinulla olisi?)

TOIMINTA KÄYTÄNNÖN TASOLLA

Miten koet, että perheet suhtautuvat sinuun tapaamisissa?

Minkälainen oma roolisi on ollut perhetapaamisissa? Mitä olet konkreettisesti tehnyt? Onko rooli vaihdellut eri tilanteissa tai eri perheiden kanssa? Oletko ollut ”tilanteessa mukana” vai ”sivusta seuraaja”?

Oletko kohdannut vaikeita tilanteita? Miten niistä on selvitty?

Kuinka paljon aikaa vapaaehtoistyö on vienyt?

Onko kysyntää ollut tarpeeksi, liikaa, liian vähän odotuksiin nähden? Onko syntynyt ns. omia perheitä, joiden tapaamisia on toistuvasti/paljon?

TOIMINTA ORGANISAATIOSSA

Minkälainen koulutus toimintaan oli? Minkälainen tunne koulutuksesta jäi?

Vastasiko toimintaan osallistuminen omia odotuksia ja mielikuvia?

Onko yhteistyö järjestön kanssa sujunut ongelmitta? Millaista tukea olet koulutuksen jälkeen saanut/kokenut tarvitsevasi vapaaehtoisena toimimiseen? (=Työnohjaus?)

Onko sinulla parannusehdotuksia toimintaan?

LIITE 2: Kuva 1

Esimerkkejä teemojen sijoittelusta kuvioon.

